

TARTU ÜLIKOOL
SOTSIAALTEADUSKOND
AJAKIRJANDUSE JA KOMMUNIKATSIOONI OSAKOND

**MAKSUAMETIGA SEOTUD KONFLIKTIDE
KONSTRUEERIMINE EESTI PÄEVALEHTEDES
2002, 2003**

Bakalaureusetöö

Alge Lechtmets
Juhendaja Veronika Kalmus, PhD

TARTU
2005

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	4
1. TEOREETILISED LÄHTEKOHAD	7
1.1. MEEDIA JA ÜHISKONNA SEOSD	7
1.2. GRUPP JA GRUPIHUVI.....	8
1.3. AVALIK ARVAMUS	9
1.4. SIIRDEÜHISKOND.....	9
1.5. MEEDIADISKURSUS	11
1.6. UURIMISKÜSIMUSED	12
1.7. HÜPOTEES.....	13
2. METODOLOOGIA.....	14
2.1. ANDMEALLIKAD, PERIOOD, VALIKU KRITERIUMID, VALIM	14
2.1.1. Andmeallikad.....	14
2.1.2. Periood.....	15
2.1.3. Valim ja valiku kriteeriumid.....	15
2.2. UURIMISMEETOD.....	16
2.2.1. Kvantitatiivse uurimismeetodi lähtekohad.....	17
2.2.2. Kvalitatiivse uurimismeetodi lähtekohad.....	19
3. KVANTITATIIVSE SISUANALÜÜSI TULEMUSED	22
3.1. RUBRIIGID	22
3.2. TEEMAD	23
3.3. ALATEEMAD JA VÄITED	25
3.4. KÕNEISIKUD	29
3.5. TEGUTSEJAD	31
3.6. KÕNEISIKUTE HOIAKUD TEGUTSEJATE SUHTES	33
3.7. TONAALSUS	36
4. KVALITATIIVNE SISUANALÜÜS.....	38
4.1. TEEMA: MAKSUMETI TEGEVUS	38
4.1.1. Maksuameti tegevus on seaduslik	38
4.1.2. Maksuameti tegevus on ebaseaduslik.....	40
4.1.3. Maksuameti tegevus efektiivne ja kiitust vääriv.....	42
4.1.4. Maksuameti maine ja usaldusväärsus.....	44
4.2. TEEMA: MAKSUMETI SISEPROBLEEMID	45
4.2.1. Maksuameti tulemuspalgasüsteem põhjustab probleeme	45
4.2.2. Maksuamet hädas infoleketega.....	48
4.2.3. Maksuameti töökultuur on taunitav.....	49
4.3. TEEMA: MAKSUMAKSJA	51
4.3.1. Ettevõtjad ja ärimehed nurisevad ja on paanikas	51
4.3.2. Maksupettur(lus) versus aus maksumaksja.....	53
4.3.3. Maksuameti ja maksumaksja huvide konflikt.....	54
4.4. TEEMA: MAKSUMÄRGLANE NEIVELT/ PALTS	57
4.4.1. Süüdi ehk Neivelti /Paltsi tegevus ebaseaduslik ja taunitav.....	57
4.4.2. Süütu kannataja ehk Neivelti/Paltsi tegevus seaduslik.....	58
5. ANALÜÜSITULEMUSTE KOKKUVÕTE.....	60
5.1. MEEDIADISKURSUSE ANALÜÜSITULEMUSED	60
5.1.1. Diskursuste tüübid ajalehtede ja aastate lõikes	60
5.2. KVALITATIIVSE JA KVANTITATIIVSE ANALÜÜSI KOKKUVÕTE.....	65
5.2.1. Äripäev 2002	65
5.2.2. Postimees 2002.....	66

5.2.3. Äripäev 2003	67
5.2.4. Postimees 2003	69
6. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON.....	71
6.1. JÄRELDUSED	71
6.2. DISKUSSIOON	72
KOKKUVÕTE	74
SUMMARY	76
KASUTATUD KIRJANDUS.....	77
LISAD	79
LISA 1. KODEERIMISJUHEND.....	79
LISA 2. TEEMADE JA ALATEEMADE PROSENTUAALNE JAGUNEVUS AJALEHTEDE JA AASTATE LÖIKES	82
LISA 3. ALATEEMADE KAJASTUSED AJALEHTEDES.....	83
LISA 4. DISKURSUSTE JA STRATEEGIADE KOONDTABEL.....	85

SISSEJUHATUS

Oma igapäevaelus ei juurdle me tihti probleemi üle, kui suurt rolli mängib meie elus meedia ning kui paljud meie poolt tehtavad valikud, eelistused ja suhtumised on meedia poolt loodud. Meedia ja ühiskond on omavahel vastastikuses sõltuvuses ning mõjutavad teineteist. Läbi meedia võib ühiskonda liita ühtseks tervikuks või seda lõhestada. Esimene neist eeldab ajakirjanduse kriitilist suhtumist võimalolijatesse ning erinevate gruppide tegevusse, kusjuures eesmärgiks on, et kõik lähtuksid ühishuvist, mitte vastupidi (Vihalemm 1996). Teisalt võib meedia oma võimu kasutades eelistada tervikule üht teatavat gruppi ning seada oma prioriteediks selle grupi väärtuste, arusaamade ja käitumisviiside propageerimise, muutes seeläbi ühe grupi seisukohad ühiskonnas domineerivaks. Denis McQuail on öelnud, et meedia on kui peegel, millelt oodatakse, et see annab usaldusväärse pildi maailma ja ühiskonna sündmustest, kuid kuna peegli nurga ja suuna määravad teised, on inimestel vähe vabadust näha seda, mida nad tegelikult tahavad (McQuail 2003: 60). Eeltoodust lähtuvalt võib väita, et suur osa sotsiaalsest reaalsusest on meedia poolt konstrueeritud. Samas ei tohi aga unustada, et meediareaalsus on alati teatud määral valikuline, kus eksisteerivad järjekindlad eelistused (McQuail 2003: 61). Eriti selgelt võivad sellised valikulised eelistused esile tulla suuremate poliitiliste sündmuste, ühiskonnas aset leidvate konfliktide ning kriisisituatsioonide korral. Tihti on nendel puhkudel ajakirjanduses esindatud vaid nn ametlikud hääled, poliitilised ja sotsiaalsed tipud (McQuail 2004: 290), kelle hinnanguid ja seisukohti esitletakse kui üldkehtivaid, ühiskondlikult heaks kiidetud norme (Lauristin & Vihalemm 1980: 29).

Meedia on kujunenud nii erinevate seisukohtade, arvamuste kui poliitiliste võitluste vahendiks ja areeniks (Varrak 2001: 81). Konfliktisituatsioonis omistatakse meediale kui võitlusväljale kandev roll. Läbi meedia konflikt avatakse. Edasine sõltub sellest, kuidas konflikti reguleeritakse: kas eesmärgiks on konflikti silumine ja konsensuse leidmine, st läbi ratsionaalkriitiliste arutelude jõutakse vastastikustele kokkulepetele või on eesmärgiks konflikti võimendamine, st ühe grupi huvid saavad enim esindatud, mis lõpptulemusena võivad viia ühiskonda lõhkuva tulemuseni (Lauristin 2000). Sotsiaalne konflikt, paljuki ühiskonna lahutamatu osana, toob esile ühiskonda iseloomustavad väärtused ja normid ning aitab mõista ja mõõta kodanikepoolset

usaldust või usaldamatust võimulolijatesse. Siinkohal võib ilmnedagi üks meedia olulisi probleeme, see on osaluse ja juurdepääsu küsimus. Tihti toimib meedia kui filter, väravavaht, mis valib välja teatavad kogemuse osad, millele pööratakse erilist tähelepanu ja jätab tahtlikult või ebateadlikult teised vaatenurgad, hääled kõrvale (McQuail 2003: 60). Mida demokraatlikum on ühiskond, seda kõrgem on osalusaktiivsus ning seda olulisemaks muutub vastaspoolele siltide kleepimise asemel eri poolte huvide sõnastamine ja väitlus, mille sihiks on positsioonide selgitamine (Lauristin, Vihalemm & Tallo 1997).

Alljärgneva uurimustöö eesmärgiks on välja selgitada, kuidas on konstrueeritud Eesti trükimeedias esitatud tekstid ühiskonnas aset leidvate konfliktsituatsioonide puhul.

Töö pidepunktiks on Maksuameti ja kodaniku vaheliste konfliktide kajastamine ajalehtedes kahe erineva aasta lõikes. Maksuameti valik leiab põhjendamist sellega, et tegemist on ühe olulisema riiki esindava institutsiooniga ühiskonnas, mille võim laieneb võrdselt kõigile kodanikele ning mis täidab ühiskonnaliikmete suhtes kahte rolli. Esiteks on Maksuamet ühiskonda kontrolliv institutsioon ning teiseks ümberjagav ja solidaarsust tekitav. Sellest tulenevalt ka ühiskonnaliikmete kahene suhtumine Maksuametisse – üheltpoolt erahuvi, teisalt aga ühishuvi. Töös püütakse selgusele jõuda, millist käsitlust kaks konflikti ajalehtedes leiavad ning kumb nimetatud huvidest saab domineerivaks. Teine põhjus, miks antud töös keskendutakse Maksuameti kajastamisele, on Eestis aset leidnud muutused – üleminek ühelt ühiskonnakorraldalt teisele. Siirdeprotsess on kaasa toonud erinevate poliitiliste, majanduslike ja sotsiaalsetele institutsioonide tekke. Meedia roll selles protsessis on eelkõige toetada uute institutsioonide tegevust ja arengut ning parimaks vahendiks selle saavutamisel on usalduse tekitamine, kus oluline koht on ühiste väärtushinnangute ja normide propageerimisel. Kuna Maksuamet on üks siirdeetapis loodud uutest institutsioonidest, siis püütakse antud töös vaadelda, millised väärtushinnangud ja normid kerkivad esile kahes konfliktsituatsioonis. Kas läbi nende kasvatatakse või kahandatakse ühiskonnaliikmete usaldust institutsiooni vastu, mis omab olulist kohta riigi majandus- ja sotsiaalelus. Põhitähelepanu antud töös on koondunud meediadiskursusele, mis võimaldab saada parema ülevaate, kuidas meedia agendat kujundab.

Töö empiirilises osas keskendutakse kahele Eesti päevalehele: Postimees ja Äripäev. Andmeallikate puhul sai määravaks Postimehe lugejaskonna suurus ning Äripäeva puhul ajalehe sihtrühm (vt selgitus ptk 2 punkt 2.1.1.).

Ajaperioodi valikul on lähtutud asjaolust, et vaadeldav periood võimaldab võrrelda kahel erineval aastal toimunut. Antud juhul jääb selle kahe aasta sisse kaks erinevat Maksuameti ja kodaniku vahelist konflikti: 2002.a. leidis aset nn Neivelti juhtum ning 2003. aastal Paltsi juhtum. Kahe juhtumi võrdlusmoment annab võimaluse vaadelda, millised on ajakirjanduslikud konstruktsioonid kahes erinevas ajalehes kahe erineva konflikti puhul: kas ajakirjandus kajastab mõlemat juhtumit ühelt positsioonilt või esineb seal teatud kaldeid, missugused on teemad, mis kahe erineva juhtumi käsitlemisel tõstatatakse ja missugused ajakirjanduslikud diskursused neid iseloomustavad ning kas kahe konflikti puhul võib täheldada teatud osalusprobleemi, st kas keegi tänu oma poliitilisele või sotsiaalsele positsioonile omab võrreldes teiste sõnasaanutega suuremat esindatust antud konfliktides.

Käesolev uurimustöö on jagatud 6-ks peatükiks:

Esimeses peatükis antakse teoreetiline ülevaade töös kasutatavatest terminitest ning nende omavahelistest seostest. Peatüki lõpus tuuakse ära uurimustöö küsimused ja hüpotees.

Teises peatükis tuuakse välja uurimustöö metodoloogia. Põhjendamist leiavad uurimistöö andmeallikad, vaatluse alla võetav periood, valim ja valiku kriteeriumid. Samuti uurimismeetodid, millele antud töös tuginetakse. Uurimustöös kasutatakse kaht uurimismeetodit: kvantitatiivset ja kvalitatiivset sisuanalüüsi.

Kolmandas peatükis tuuakse välja kvantitatiivse sisuanalüüsi tulemused.

Neljandas peatükis leiab aset meediadiskursuste analüüs.

Viiendas peatükis tuuakse esmalt välja meediadiskursuste analüüsi tulemused ning seejärel kvantitatiivse ja kvalitatiivse sisuanalüüsi kokkuvõtvad tulemused, mis integreeritult annavad vastuse esimeses peatükis püstitatud uurimusküsimustele.

Kuuendas peatükis keskendutakse uurimustöö järeldustele ja diskussioonile.

1. TEOREETILISED LÄHTEKOHA

Käesolevas peatükis antakse ülevaade uurimustöös kasutatavatest terminitest ja nende omavahelistest seostest. Peatüki lõpus tuuakse ära uurimusküsimused ja hüpotees.

1.1. Meedia ja ühiskonna seosed

Funktsionalistliku teooria kohaselt on meedia süsteem, mis ise end suunab ja korrigeerib. Eeldatakse, et kõik, mis eksisteerib, peab olema mingil moel vajalik ühiskondliku süsteemi töötamiseks ning leitakse, et meedia roll ühiskonnas sõltub suurel määral ühiskonna tüübist. Teooria pakub välja massimeedia ja ühiskonna vaheliste seoste kogumi, millest olulisemad on siinkohal meedia funktsioon ühiskonna integratsioonis ja sotsiaalsel sidustamisel. Sellest lähtuvalt on meedia ülesandeks koostöö, kontrolli ja stabiilsuse tagamine, erinevate sündmuste selgitamine ja tõlgendamine, võimuhete ja normide toetamine ning konsensus ja ühistest huvidest lähtuvate tegevusprogrammide kujundamine. Ilma integratsioonita ei saa olla mingit kokkulepet eesmärkide ja vahendite osas ega mingit koordineeritud tegevust nende saavutamiseks (McQuail 2003:71-73). Ühiskonna integratsioon ja sidusus sõltuvad suurel määral sellest, kui kriitiline on ajakirjandus. Mida rohkem informeerib ajakirjandus avalikkust erinevatest probleemidest, mida mobiliseeritumalt pööratakse avalikkuse tähelepanu poliitilist lahendust vajavatele probleemidele ning mida kriitilisemalt kujundatakse avalikke hoiakuid erinevate gruppide ja poliitikute suhtes, seda tasakaalustatum on ühiskonna areng. See aga eeldab, et mõlemad, nii kommunikaator kui vastuvõtja, oleksid huvitatud ja informeeritud ühiskonnas toimuvast ning räägiksid kaasa otsustamisel. Eesmärgiks on, et tähtsad otsused lähtuksid eri grupe ja kihte arvestavast ühishuvist, mitte era- või grupihuvist (Vihalemm 1996).

Era- ja grupihuvid ilmnevad kõige selgemini erinevate sotsiaalsete konfliktide¹ puhul, kus meedial on täita oluline roll. Esiteks on meedia erinevate arvamuste vahendaja,

¹ Sotsiaalse konflikti teooria kohaselt on sotsiaalne konflikt ühiskondliku arengu kõige olulisemaks teguriks, mille väärtus seisneb selles, et see aitab ära hoida sotsiaalse süsteemi tardumust ja sotsiaalsete vahekordade stagnatseerumist püsivatesse vormidesse. Sotsiaalse konflikti ratsionaalne reguleerimine toob endaga kaasa ühiskonna „kontrollitud arengu“. Samas leitakse, et sotsiaalne konflikt on ühiskondliku elu lahutamatu osa, kuna võimuvõitlus sissetulekute ja varanduste ümberjaotamisel, väärtuste ümberhindamisel ja sotsiaalse staatuse tõstmisel üksikisikute ja erinevate sotsiaalsete gruppide vahel on paratamatu. Konflikt võib ühiskonnas täita ka innovaatilisi eesmärke, juhul kui seda püütakse lahendada ratsionaalselt. Sellisel juhul aitab konflikt kaasa uuendustele ja sotsiaalsete ja majandusolude kasvavale arengule. (Varrak 2001: 71-72)

teiseks peab meedia suutma vältida konflikti kontrolli alt väljumast, st meedia peab tekitama ratsionaalselt argumenteeritud arutelu, mis viib konsensuseni (Lauristin 2000).

1.2. Grupp ja grupihuvi

Igas ühiskonnas on võimalik eristada mitmeid sotsiaalseid gruppe. Sotsiaalse grupi liikmeid iseloomustab ühesugune hoiak erinevatesse ühiskondlikesse probleemidesse. Need hoiakud võivad väljenduda ühistes huvides, mis seovad grupi liikmeid ühiste eesmärkide kaudu. Selliseid gruppe nimetatakse huvigruppideks (Varrak 2001: 76-79). David B. Trumani 1951. aasta määratluse järgi on huvigrupp „igasugune grupp, mis ühe või mitme ühishoiaku alusel esitab teatud nõudmisi teistele ühiskonnagruppidele nendest samadest ühishoiakutest johtuvate käitumisvormide kehtestamiseks, säilitamiseks või rohkendamiseks“ (Hagopian 1993: 276). Huvigruppide erivormiks on survegrupp, mis tegutseb kitsamal sotsiaalse või majandusliku võimu alusel ega oma selgelt organiseeritud vormi. Oma tegevuses juhinduvad nad kitsalt omakasupüüdlikest eesmärkidest, näiteks võib survegrupi tegevuse eesmärgiks olla nii seadusandliku kui täidesaatva võimu mõjutamine isiklikest majandushuvidest lähtuvalt (Varrak 2001: 80).

Tänapäeval jõuavad erinevate gruppide seisukohad avalikkuseni meedia vahendusel. Meedia loob areeni ning kanali laialdasteks aruteludeks, seda siis kas vastavalt eeldatud vajadustele või juhindudes teatud eesmärkidest, samuti võivad olla järgitud teiste ühiskondlike institutsioonide tegutsemismotiivid (nt propaganda või soovitud kujundite loomine). Samas ei ole meediapoolne vahendusprotsess alati neutraalne. Valikud ja eelistused peegeldavad eriti diferentseeritud võimalusi meedia juurdepääsule (McQuail 2003: 61). Kuna ilma juurdepääsuta ei ole võimalik oma häält kuuldavale tuua, siis viitab „juurdepääs“ teatud gruppide võimele ulatuda otsustamise tähtsate keskusteni. Juurdepääs on kasin ressurss ja ebavõrdselt jaotunud. Pluralismi kriitikud väidavad: „Survepoliitika on valikuline protsess, mis on halvasti kavandatud hajali huvide rahuldamise tarvis. See süsteem on moonutatud, ülekoormatud ja mõne vähemuskilla kasuks tasakaalust väljas“. Juurdepääs on otseselt seotud võimuga ning see võib olla otsene või kaudne. Otsene tähendab (surve)gruppide ja seadusandjate vahetut otsest suhtlust, kaudne juurdepääs toimub

läbi avaliku arvamuse (Hagopjan 1993: 282). Meedia on kanaliks, mille kaudu ühiskonna gruppides liikvel olevad hinnangud ja arvamused saavad üldsusele teatavaks ning pääsevad mõjutama sotsiaalsete institutsioonide tegevust ning kõne all olevate probleemide lahendamist (Lauristin & Vihalemm 1980: 30). Massikommunikatsiooni teooria kohaselt kaldub meedia toetama aga neid huvisid, kellel juba on poliitiline ja majanduslik ülemvõim ühiskonnas (McQuail 2003: 435).

1.3. Avalik arvamus

Meedial on oluline osa avaliku arvamuse kujundamisel. Avaliku arvamuse all mõistame ühiskonnas laialt levinud arusaamu, suhtumisi mingi sotsiaaltähendusliku nähtuse suhtes, mida paljud inimesed on avalikult väljendanud. Tõstes teatud nähtused, isikud, probleemid avaliku tähelepanu keskpunkti, ergutab ajakirjandus inimesi kujundama oma suhtumist neisse nähtustesse (Lauristin & Vihalemm 1980: 30). Samas võib aga meedia välja valida vaid teatavad kogemuste osad, millele pööratakse erilist tähelepanu ning tahtlikult või ebateadlikult jätta teised vaatenurgad, hääled kõrvale (McQuail 2003: 60). Meedial on võimalik otseselt mõnd sõnumit võimendada või teatud sündmuste käiku moonutada, mille tulemusena edasiantavad teated kujutavad endast vaid väikese osa kogu küsimuse, sündmuse kohta käivast informatsioonist (Varrak 2001). Seega, kuna meedia edastab informatsiooni tihti valikuliselt, st toimub teemade ja sõnasaajate filtreerimine, kusjuures küsimus ei ole alati eelpoolnimetatud juurdepääsu ja osaluse probleemis vaid viisis, kuidas seda tehakse, siis võib väita, et meedia ise suunab kujunevat arvamust.

1.4. Siirdeühiskond

Eelmise sajandi viimane kümnend tõi Eestile kaasa olulised muudatused. Toimus üleminek kommunistlikult korrald vaba turumajandusega ühiskonnakorraldusele, millega kaasnesid muutused kõigis eluvaldkondades. Sellist etappi üleminekul „vanalt“ korrald „uuele“ nimetatakse siirdeperioodiks. Siirdeprotsessi on palju uuritud. Üheks populaarsematest on osutunud Offe käsitus, kus siirdeprotsesse iseloomustatakse kolmiksiirdena. Offe lähenemise kohaselt toimub siire identiteedi, õiguslik-institutsionaalse ja majanduslikul tasemel. Siirdeprotsessi käigus toimub poliitiliste, majanduslike ja sotsiaalsete institutsioonide ümberkujundamine.

Siirdeprotsessiga kaasnevate institutsionaalsete ümberkujunduste tulemusena toimuvad muudatused ühiskonna poliitilises, majanduslikus ja sotsiaalsfääris. Poliitiline ja majanduslik siire, mis väljenduvad üleminekus demokraatlikule ühiskonnakorraldusele ning turumajandusele, on kiiremad. Viimane siirdefaas ehk sotsiaalne siire, mis eelkõige väljendub uute väärtuste ja normide väljakujundamises ja kehtestumises ning tasakaalustatud ühiskonna rajamises (Seliste 2005), sõltub sellest, kuivõrd kiiresti peale „segipaiskamist“ suudetakse süsteem korrastada (Kalmus & Vihalemm 2004). Võrreldes poliitiliste ja majanduslike institutsioonide kehtestumisega on väärtuste ja normide ümberkujundamine keerukam ning inimeste jaoks traumaatilisem (Seliste 2005).

Siirdeühiskonnas, kus toimub üleminek ühelt ühiskondlikult korrald teisele, võib tekkida ühiskondlike institutsioonide legitiimsuskadu. Legitiimsust võib defineerida kui tunnetatud vajadust, et valitsemine on õigustatud mingi õigus- või õigluspõhimõttega (Hagopjan 1993: 407). Institutsionaalse legitiimsuse aluseks on ühiskonnaliikmete usaldus institutsioonide vastu. Siirdeühiskonnas ühiskonnaliikmete usaldus riiklike institutsioonide vastu väheneb. Madala usalduse põhjuseks võib olla nii poliitilistest, majanduslikest kui sotsiaalsetest aspektidest tingitud ebavõrdsus, mida tingib ressursside ebavõrdne jaotus ligipääsus erinevatele poliitilistele, majanduslikele ja sotsiaalse kapitali vormidele. Siirdeühiskonnas on institutsionaalsel usaldusel tähtis osa, kuna usaldus tagab siirdeetapis loodud institutsioonide ning kogu ühiskonna stabiilse ja demokraatliku arengu. Madal usalduse tase võib seevastu pärssida kodanike ja institutsioonide koostööd, mis omakorda takistab reformide läbiviimiseks vajaliku konsensus leidmise. Institutsioonide madala usaldatuse põhjus tuleneb peamiselt institutsioonide suutmatusest täita neile kodanike poolt pandud ülesandeid (Seliste 2005). Üheks usalduse aluseks on normatiivne sidusus. Normatiivset sidusust võib siinkohal tõlgendada kui ootusi, mis on avalikult organisatsioonile pandud (Allikmäe 2003). Maksuameti puhul tähendab see eelkõige maksude kogumist kõigilt võrdsetel alustel. Seega usaldus Maksuameti vastu baseerub ootusel, et tegutsetakse seaduspäraselt. Institutsionaalset usaldust saab luua ja säilitada läbi avaliku arvamuse. Siinkohal tuleb taas kord toonitada meedia rolli. Meedia, kasutades ära oma võimu ja võimalusi võib usaldust tekitada, säilitada või vähendada. Kõige selgemini ilmneb usaldusküsimus meediadiskursuste puhul.

1.5. Meediadiskursus

Meedia omab võimu mõjutamaks teadmisi, uskumusi, väärtusi, sotsiaalseid suhteid ja identiteete. Suures osas sõltub see meedia keelekasutusest. Kuna meedia omab võimu kujundamaks ühiskonnas päevakorral olevaid olulisi teemasid ja sündmusi, siis on võimalik läbi meediatekstide ja sealse keelekasutuse uurida kaasaegsete ühiskondade erinevatel arenguetappidel aset leidvaid sotsiaalseid ja kultuurilisi muutusi. Meedia poolt kasutatav keel võimaldab uurida, kuidas muutuvad kultuurilised väärtused, sotsiaalne identiteet ja võimusuhted üleminekul ühelt ühiskondlikult korrald teisele. Ühiskonnas aset leidvad sotsiokultuurilised muutused kajastuvad eelkõige massimeedias. Massimeediale on kaasaegses ühiskonnas omistatud keskne koht ning meediatekstit on muutunud ühiskonnas toimuvate muutuste analüüsimise oluliseks elemendiks (Fairclough 1995: 2-3). Igas meedia poolt toodetud tekstis luuakse samaaegselt kujutlusi maailmast, sotsiaalseid identiteete ja suhteid ning süsteemi teadmistest ja uskumustest. Iga tekst annab oma panuse eelpooltoodud sotsiaalsete ja kultuuriliste aspektide vormimiseks (Fairclough 1995: 55).

Meediatekstit on kultuurimuutuste tundlikud baromeetrid, mis manifesteerivad oma heterogeensust ja vastukäivust, tihti ebaselget, lõpetamata ja segast laadi muutust. Tekstilist heterogeensust võib pidada sotsiaalse ja kultuurilise vastuolulisuse materialiseerumiseks ja oluliseks tõendiks uurimaks neid vastuolusid ja nende kulgu. Diskursi loovusele, hübriidsusele ja heterogeensusele keskendumine meedia diskursuse analüüsis on vastavuses aja iseloomuga. Ajal, mil ühiskonnas leiavad aset kiired ja pidevad muutused, mängib meedia olulist rolli üldiste muutuste protsessi kajastamisel ja stimuleerimisel. See väljendub ka meedia diskursiivses tegevuses. Üldine punkt, mida rõhutada, on see, et diskursiivsus on seotud teatud sotsiaalsete tingimustega – muutuvuse ja ebastabiilsuse tingimustega. Diskursiivne loovus on sotsiaalsete tingimuste mõju (Fairclough 1995: 60-61)

Diskursus on keel, mida kasutatakse sotsiaalse kogemuse esindamiseks kindlast vaatenurgast lähtudes. Laiemalt võttes kuuluvad diskursused kogemuste ja nende tõlgendamise juurde. Suhe keele ja diskursuse vahel võib olla kompleksne. Alati on võimalik leida näiteid diskursuse tüüpidest, mis on suhteliselt lihtsad. Samas võivad paljud diskursused sisaldada keerulisi kombinatsioone erinevatest diskursuse

tüüpidest. Kriitilise diskursi analüüsi lähenemine mõtleb kogukonna – selle tavapärased keelekasutusviisid - diskursi tegutsemisviiside all võrgustikku, mida kutsutakse diskursi korralduseks. Sotsiaalse institutsiooni või sotsiaalvaldkonna diskursi korraldusele aitavad kaasa kõik diskursuse tüübid, mida seal kasutatakse. Diskursi korralduse idee keskmeks on sellise kogumiku erinevate tüüpide vaheliste suhete esile tõstmine: näiteks kas jääk piir nende vahel säilib või saab neid segada kergesti kokku ühte teatud teksti. Sama küsimus tekib erinevate diskursi korralduste vahel – kas nad kattuvad ning segunevad keelekasutuses või on nad üksteisest järgalt eraldatud. Sotsiaalsed ja kultuurilised muutused ühiskonnas avalduvad tihti diskursiivselt läbi uuesti välja joonistuvate piirjoonte, mis võivad asetseda nii erinevate diskursuste sees kui nende vahel. Need piirid võivad mõnikord olla sotsiaalsete võitluste ja konfliktide keskpunktiks. Diskursuse erinevaid tüüpe võib vaadelda kui üht võimalikku osa kultuurilisest hegemooniast, kus domineerivad grupid konkureerivad enda kehtestamise ja säilitamise nimel (Fairclough 1995: 55-56).

1.6. Uurimusküsimused

Töö eesmärgiks on uurida, kuidas on konstrueeritud ajalehtedes Postimees ja Äripäev Maksuameti ja maksumaksja vahelised konfliktsituatsioonid aastatel 2002 ja 2003.

Alljärgnev uurimustöö peab andma vastuse järgnevatele küsimustele:

- Missugune huvidest muutub kahe konflikti puhul domineerivaks? Kas ühis- või grupihuvi?
- Missugused on meediatekstidest tulenevad sõnumid Maksuameti kohta ning missuguseid väärtushinnanguid ja norme läbi selle propageeritakse?
- Kas ajalehtedes kajastatu kasvatab inimeste usaldust Maksuameti vastu või vähendab seda?

Uurimusküsimused on operatsionaliseeritud järgmiste konkreetsete küsimustena:

- Kes on enim sõnasaanud kõneisikud? Kas keegi kõneisikutest saavutab teistega võrreldes soodsama positsiooni?
- Kes on domineerivad tegutsejad?

- Missugused on hoiakud, mida kõneisikud erinevate osapoolte suhtes väljendavad?
- Missugused on peamised teemad ja alateemad, mida kahe konflikti puhul tõstatatakse?
- Millised on peamised diskursused, mis teemade all moodustuvad?
- Missugused on domineerivamad argumentatsioonistrateegiad, mida diskursuste loomisel kasutatakse?

1.7. Hüpotees

Hüpoteesi püstitamisel tuginetakse uurimustöö teoreetilises osas väljatoodule. Teooriast lähtuvalt on meedia tähtsaimaks funktsiooniks ühiskonna sidustamine ning integreerumisele kaasa aitamine. Siirdeühiskonnas, kus „vanalt“ korralt „uuele“ üleminek toob endaga kaasa ebastabiilsuse ning vähese usalduse võimalolijate vastu, mis on tingitud poliitiliste, majanduslike ja sotsiaalsete ressursside ebavõrdsest jaotusest, nähakse meedia rolli eelkõige usalduse loomises ning ühiskonnaliikmete liitmisel ühtseks tervikuks, mis on esmatähtis ühiskonna stabiilse arengu tagamiseks. Selle funktsiooni täitmine eeldab, et meedia lähtuks ühishuvist. Teisalt võib meedia, eirates ühishuvi, asudes toetama neid, kes juba omavad poliitilist või majanduslikku ülemvõimu ühiskonnas, tõstes seeläbi teatud grupihuvi kõrgemale ühishuvist. Siirdeühiskonnas toob selline meediakäitumine kaasa legitiimsuskao. Kuna meedia tõstatab ühiskonna jaoks olulisi teemasid, samal ajal neid ise kujundades ja suunates, siis võimaldavad meediatekstid vaadelda ühiskonna erinevatel arenguetappidel aset leidvaid muutusi ning muudatustega kaasnevaid väärtusorientatsioone, mis leiavad esitlemist läbi erinevate meediadiskursuste.

Eelpooltoodust lähtuvalt püstitatakse antud uurimustöö hüpotees järgnevalt: ajakirjanduse poolt esitatud meediatekste ja sealt tulenevaid sõnumeid ilmestavad vastuolud, mis avalduvad erinevates, üksteisega võistlevates diskursustes. Diskursused näitavad selgelt ühiskonnaliikmete polariseerumist.. Üks osa ühiskonnast näitab üles oma usaldust Maksuameti vastu, leides, et Maksuameti tegevus on seaduslik ja usaldust vääriv, teine osa ühiskonnast arvab, et Maksuamet ületab kohati oma võimupiire.

2. METODOLOOGIA

2.1. Andmeallikad, periood, valiku kriteeriumid, valim

2.1.1. Andmeallikad

- Postimees
- Äripäev

Andmeallika valikul on lähtutud eeldusest, et Postimees on Eesti loetavam päevaleht (<http://www.emor.ee/arhiiv.html?id=1290>), mille veergudel leiab kajastamist suurem osa Eesti ühiskonnas päevakorral olevaid sotsiaal-poliitilisi teemasid. Samas eeldatakse, et Postimehe poolt tõstatatud diskussioonides sõnasaajate ring on lai, mis lubab oletada, et pilt, mida avalikkusele ühe või teise probleemi, sündmuse kohta edastatakse, on tasakaalustatud, st uudistes on sõna antud kõigile sündmuste osapooltele (Hennoste 1999).

Äripäeva valiku puhul sai otsustavaks ajalehe sihtrühm, kellest enamuse moodustavad keskmisest suurema sissetulekuga ettevõtjad ning tipp- ja keskastme juhid (vt http://www.aripaev.ee/mod/static.pl?leht_id=2655&fname=ap_lugejad_uuring1.html) Antud ajalehe valik võimaldab uurimustöö raames välja selgitada, kuidas on edastatud eelpooltoodud ajalehes kaks juhtumit, kus ajalehe ühe suurema sihtrühma kaks väljapaistvat esindajat satuvad avalikkuse turmtule alla, seda siis väidetavalt maksmata maksude pärast. Äripäeva valik annab võimaluse vaadelda, kas ajaleht asub oma olulise sihtrühma suhtes kaitsepositsioonile, st uudiste edastamisel esineb teatud kallutatus – uudisloos igasugune tendents kalduda kõrvale täpsest, neutraalsest, tasakaalustatud ja erapooletust sündmuste esitamisest (McQuail 2003: 444) - või peetakse uudise edastamisel oluliseks objektiivset - tekst on erapooletu, sisaldab vaid fakte ja eri osapoolte arvamusi, mitte reporteri enda arvamusi või tundeid (Hennoste 1999) - ja kriitilist ehk ühishuvist lähtuvat lähenemist.

2.1.2. Periood

- 2002 aprill - detsember
- 2003 aprill – detsember

Uurimustöös vaatluse alla võetud juhtumeid vaadeldakse kui kaht terviklikku sündmust, st jälgimist ei leia antud juhtumite meediakajastuste erinevad faasid ega sündmuste areng ajateljel. Perioodimääratlusel ei ole lähtutud põhimõttest, et jälgitav periood hõlmaks ajavahemikku juhtumite algusest kuni võimaliku lõpplahenduseni. Esimesed sündmust kajastavad artiklid ilmusid nii Neivelti kui Paltsi juhtumi puhul aprillis (Neivelti juhtum aprill 2002 ning Paltsi juhtum aprill 2003) ja viimased artiklid vaadeldavate aastate lõikes detsembris. Nn Neivelti juhtum (2002) oli selleks ajaks jõudnud lõpplahendini, Paltsi juhtum aga mitte. Kuid kuna antud uurimustöö ei keskendu niivõrd Maksuameti konfliktide seadusandlikule poolele, st uurimustöö ei analüüsi konflikte ega nende meediakajastusi õiguslikust kontekstist lähtuvalt, vaid sotsiaalset konteksti silmas pidades, siis ei olnud põhjust teise konflikti puhul ajaperioodi pikendada, kuna võib väita, et 2003.a. detsembriks olid kindlad osapooled, arvamused ja hoiakud Maksuameti ja Paltsi vahelise juhtumi suhtes välja kujunenud.

2.1.3. Valim ja valiku kriteeriumid

Ajaleheartiklid, mis antud uurimustöö empiirilise materjali moodustavad, valiti kahe-etapiliselt. Esmane valim moodustati märksõnapõhiselt. Märksõnad hõlmasid endas esmalt vaadeldavate juhtumite osapooli ja nendeks olid: Maksuamet, Maksuameti peadirektor, Andres Sõerd, Indrek Neivelt, Tõnis Palts. Järgnevalt võeti märksõnaks Rahandusministeerium, kelle valitsusalas Maksuamet töötab. Samas oli 2003.a. konflikti teine osapool ehk T. Palts ka sel aastal eelpoolmainitud ministeeriumi minister. Edasi vaadeldi tekste, kus leidus märksõna „Hansapank“. Selline valik oli põhjendatud asjaoluga, et Hansapank oli 2002.a. konflikti teise osapoole (I. Neivelti) tööandja. Järgnevalt tuli vaatluse alla Maksumaksjate Liit, kes esindab ja kaitseb maksumaksjate huve ja õigusi Eestis (<http://www.maksumaksjad.ee/>) ning viimasena võeti märksõnadest kasutusele maksumaksja ja maksupettus. Selleks, et kõikidel esmase valiku läbinud artiklitel oleks võrdne võimalus sattuda uuritava materjali

hulka, moodustati valiku kriteeriumid, kusjuures tingimuseks oli, et üks allpooltoodud kriteeriumitest pidi olema täidetud.

Valiku kriteeriumid:

- Uuritav teema kajastub artikli pealkirjas
- Uuritav teema kajastub artikli alapealkirjas
- Uuritav teema on ära toodud artikli juhtlõigus

Kuna eelpool loetletud valikukriteeriumid tõid välja rohkem artikleid, kui käesoleva uurimustöö maht võimaldas vaatluse alla võtta, siis jäid analüüsitava artikkelite hulgast välja lühiuudised ning konkreetsed seadusi puudutavad artiklid, mis seoses Maksuameti konfliktidega küll ajakirjanduses kajastamist leidsid, kuid antud töö eesmärgist lähtuvalt olulist kaalu ei omanud. Selliste teemadena võib siinkohal välja tuua: tulumaksumäärad, maksuvõla intressid jm. Kuna käesolev töö ei keskendu seadusandluse ja õigusloome diskursusele, siis mainitud teemasid käesolevas uurimustöös vaatluse alla ei võeta.

Kogu antud uurimustöö empiiriline materjal leiti kahe erineva ajalehe Interneti koduleheküljelt. Märksõnapõhist otsingusüsteemi teostati mõlema ajalehe puhul rohkem kui korra, kontrollimaks esmase valiku kattuvust. Kõik märksõnapõhised artiklid trükiti välja ning valikukriteeriumitest lähtuv selektsioon teostati paberkanalil.

2.2. Uurimismeetod

Käesoleva uurimustöö uurimismeetodiks on integreeritud kvantitatiivne ja kvalitatiivne sisuanalüüs.

Kvantitatiivne sisuanalüüs võimaldab uurimustöös määratleda analüüsiks väljavalitud artiklites oluliste ja huvipakkuvate märkide ja sümbolite esinemissageduse ning võrrelda erinevaid tekste täpsetel alustel (Kalmus 2002). Selleks, et vältida uuringu liigset standardiseeritust, lisandub kvantitatiivsele analüüsile tekstide sisu kvalitatiivne analüüs, kus põhitähelepanu on koondatud kahe juhtumi ajakirjanduslikule diskursusele. Diskursuse käigus kujundatakse nii arusaamad reaalsusest kui ka kõneleja-kuulaja-osaletajate identiteedid ja suhted (Lauristin 2000: 64).

Kvalitatiivses sisuanalüüsis leiavad kasutust kriitilise diskursuse analüüsimeetodi elemendid. Diskursuseanalüüs lähtub arusaamast, et keelekasutus lihtsalt ei peegelda, vaid ka mõtestab maailmas toimuvat ning loob uusi tähendusi (Fairclough, Wodak 1997: 27, Seliste 2005 kaudu).

2.2.1. Kvantitatiivse uurimismeetodi lähtekohad

Kvantitatiivse analüüsi uurimismeetodi kasutamise abil “tõlgitakse” mistahes eesmärgil loodud tekstid kvantitatiivsete näitajate keelde (Timak 1971). Kvantitatiivse analüüsi eesmärgiks on teksti manifestse sisu numbriline väljendamine, kusjuures manifestne tähendab siinkohal ainult sõnaselgelt väljatoodut, mitte ridade vahele kirjutatut või mõista andvat (Berelson 1954). Kõik kvantitatiivse analüüsi jaoks välja valitud tekstid kodeeritakse võrdsetel alustel, st moodustatakse analüüsiühikud, millele omistatakse koodid.

Kvantitatiivse analüüsi esimese etapi eesmärk on välja selgitada, millised olid antud juhtumite puhul enim avalikku diskussiooni tekitanud teemad (vt kodeerimisjuhend lisa nr 1) ning missugused alateemad või väited nende all moodustusid. Teemade ja alateemade määratlus ning nende esinemissageduse mõõtmine võimaldab selgusele jõuda, millistele sõnumitele pöörati kahe juhtumi käigus tähelepanu ning kas ajalehtede ja aastate lõikes võis teemakajastusel täheldada teatud erinevusi.

Selleks, et selgusele jõuda, kas analüüsitavate juhtumite puhul oli tegemist arvamuste paljususega või esines ajalehtedel teatavaid eelistusi sõnasaajate hulgas, on oluline määratlada kõneisikud, keda ajakirjandus kommunikatsiooni lülitas. Kõneisikute esinemissageduse mõõtmine aitab välja selgitada, kas keegi neist muutub domineerivaks arvamuste kujundamisel. Kõneisikute all mõistetakse siinkohal isikuid või organisatsioone/institutsioone, keda analüüsiks välja valitud tekstides tsiteeritakse või refereeritakse. Selleks, et paremini mõista probleemi olemust, ei piisa ainult teadmisest, kes räägib, vaid oluline on ka selgusele jõuda, kellest räägitakse ehk kes on tegutseja.

Kõneisikute ja tegutsejate puhul ei ole määravaks ainult nende esinemissageduse fikseerimine, vaid ka kõneisikute poolt väljendatud hoiakute väljatoomine, mis aitab selgemalt mõista kõneisikute ja tegutsejate omavahelisi suhteid ning võimaldab samas saada ka teatud ülevaate ühiskonnas järgitavatest väärtustest ja normidest. Antud etapis leiavad kõneisikud teistkordselt kodeerimist ja seda põhjusel, et mitte kõik kõneisikud ehk isikud, kes ajakirjanduse vahendusel sõna saavad, ei pruugi väljendada alati mingeid kindlaid hoiakuid uuritavate osapoolte suhtes, kuna teemadering, mida erinevate juhtumite puhul käsitletakse, kujuneb siiski palju laiemaks, kui seda on vaid kahe konfliktis osalenud poole kajastamine. Kuna tavaliselt on suure hulga meediatekstide puhul keeruline välja tuua kõiki hoiakuid iseloomustavaid sõnu, moodustatakse antud töös hoiakute kategooriad tekste enim iseloomustanud suhtumiste põhjal, mida kõneisikud ühe või teise osapoolle suhtes väljendavad. Antud juhul leidsid määratlemist 10 hoiakute kategooriat (vt kodeerimisjuhend lisa 1):

- informeeriv hoiak - kõneisik esitleb vaid fakte, emotsioonid ja hinnangud sõnavõttudes puuduvad;
- selgitav hoiak - kõneleja lisab informatiivsele poolele ka omapoolseid hinnanguid ja kommentaare;
- õigustav hoiak - kõneisik asub tegutseja suhtes õigustavale seisukohale;
- probleemile osutav hoiak - kõneisik osutab tegutseja suhtes probleemidele;
- analüüsiv hoiak - kõneisik analüüsib tekkinud olukorda ratsionaalselt ja argumenteeritult;
- kompromissivalmis hoiak – kõneisik püüab tekkinud olukorras lepitust leida;
- võimupositsioone demonstreeriv hoiak – kõneisik annab tegutsejale mõista, et ta asub positsioonilt kõrgemal, nõudes seeläbi tegutseja allumist;
- toetav/kaitsev hoiak – kõneisik asub tegutsejat toetama või kaitsma;
- hukkamõistev/tauniv hoiak – kõneisik mõistab tegutseja käitumise hukka.

Selleks, et lehelugejal kujuneks objektiivne pilt mistahes probleemist, sündmusest, peab ajakirjandus järgima tasakaalustatuse printsiipi, st välistatud peab olema uudiste kallutatus, mis võib moonutada reaalsust (McQuail 2003: 290). Eelpooltoodust

tulenevalt võetakse vaatluse alla analüüsitavate meediatekstide üldine tonaalsus. Tonaalsusust hinnatakse neljas kategoorias:

- positiivne – tekst on konstrueeritud ühe või teise osapoole suhtes positiivsena;
- negatiivne – tekst näitab üht või teist osapoolt negatiivses valguses;
- neutraalne – tekst on konstrueeritud erapooletult, on vaba arvamustest ja hinnangutest;
- tasakaalustatud – tekstis on esindatud erinevad osapooled ja erinevad arvamused, millest ükski ei muutu domineerivaks.

2.2.2. Kvalitatiivse uurimismeetodi lähtekohad

Antud uurimustöö kvalitatiivses osas on järgitud esmalt Teun A. van Dijk'i meetodit, kus kasutatakse alljärgnevalt kahte analüüsikategooriat:

1. Teemad ehk semantiline makrostruktuur

Teemad mängivad diskursiivsetel, kognitiivsetel ja sotsiaalsetel põhjustel kommunikatsioonis ja interaktsioonis fundamentaalset rolli. Teema esitleb, millega antud diskursuse puhul tegemist on. Teemad sisaldavad diskursuse olulisemat informatsiooni ning selgitavad teksti ja kõneaine üldist koherentsust (van Dijk 2001: 102). Antud uurimustöö raames toob teemamääratlus esile analüüsitavate juhtumite põhiprobleemid.

2. Alateemad ja väited

Teemad kui kõrgema kategooria analüüsiühikud koosnevad tavaliselt madalama taseme alateemadest ja väidetest (Kalmus 2003), mis võimaldavad uurida, missugustele probleemi aspektidele tekstides enim tähelepanu pööratakse.

Selleks, et välja selgitada ning mõista teksti loojate kavatsusi, tuleb pöörata tähelepanu tekstide sisu sügavamale tähendusele (Kalmus 2002). Tekst, see on kommunikatiivne sündmus, mille läbi vahetatakse sotsiaalset süsteemi moodustavaid tähendusi (Halliday; Kalmus 2002 kaudu). Kuigi tekst on see, mis loob uudise, ei ole tavaliselt uudise sisu võimalik vaadelda iseseisvalt, väljaspool selle loomise konteksti. Konteksti all mõistetakse siinkohal kommunikatiivse sündmuse seesmisi ja väliseid tunnuseid, mis mõjutavad teksti ja selle tõlgendamist (Halliday; Kalmus 2002 kaudu).

Seega on diskursuseanalüüsi puhul alati esmatähtis määratleda kontekst, läbi mille probleemi või sündmust analüüsitakse. Antud uurimustöös on põhitähelepanu pööratud sotsiaalsele kontekstile, mis tähendab, et analüüsimisel lähtutakse teadmisest, et mitte ainult tekst vaid ka isiklikud kogemused, sotsiaalne interaktsioon ning ühised arusaamad on need, mis moodustavad kommunikatsiooni (Hoyer 2000), aidates mõista ümbritsevat ja seletada toimuvat. Sellest johtuvalt on käesoleva töö kvalitatiivse analüüsi puhul oluline koht diskursiajaloolisel meetodil, kus on kesksel kohal mitmetähenduslik konteksti mõistmine - arvesse võetakse tekstisest konteksti ja lokaalset interaktsiooniprotsessi, samuti laiemat sotsiaal-poliitilist ja ajaloolist konteksti (Titscher et al. 2000). Lisaks konteksti mõistmisele võimaldab diskursiajalooline meetod uuritavate tekstide sisu analüüsida seal kasutatud argumentatsioonistrateegiate ning lingvistiliste realiseerimisvormide tasandil.

Lisaks diskursiajaloolisele meetodile leiavad kvalitatiivses tekstianalüüsis kasutamist ka Norman Fairclough'i meetodi elemendid, mille abil vaadeldakse tekste grammatika- ja sõnavaratasandil. Argumentatsioonistrateegiate analüüs kombineeritult sõnavara analüüsiga võimaldab välja tuua analüüsi all olevate juhtumite diskursuste iseloomu, aidates välja selgitada antud juhtumeid enim ilmestanud mõtteviisid ja arusaamad, samuti erinevate osapoolte motiivid ja taotlused.

Erinevatest argumentatsioonistrateegiatest ja lingvistilistest realiseerimisvormidest tulevad antud töös vaatluse alla:

- ratsionaalselt argumenteeritud lähenemine – esitatud väited on argumenteeritud ning enamuse ühiskonnaliikmete poolt aktsepteeritud väärtusi ja norme silmas pidades korrektsed ja põhjendatud;
- motiveerimata argumentatsiooni kasutamine – kõneisiku poolt esitatud väited on põhjendamata ja seega küsitavad;
- emotsionaalne lähenemine – tekste ilmestavad erinevate emotsionaalsete laengutega sõnade kombinatsioonid (Aava 2003: 66);
- lihtsustamine – keerulistele probleemidele esitatakse lihtsustatud lahendused, olukorra kujutamine must-valgetes värvides (Aava 2003: 52);
- probleemi üldistamine – konkreetse probleemi asemel räägitakse „abstraktsest teisest (Aava 2003: 77)“;

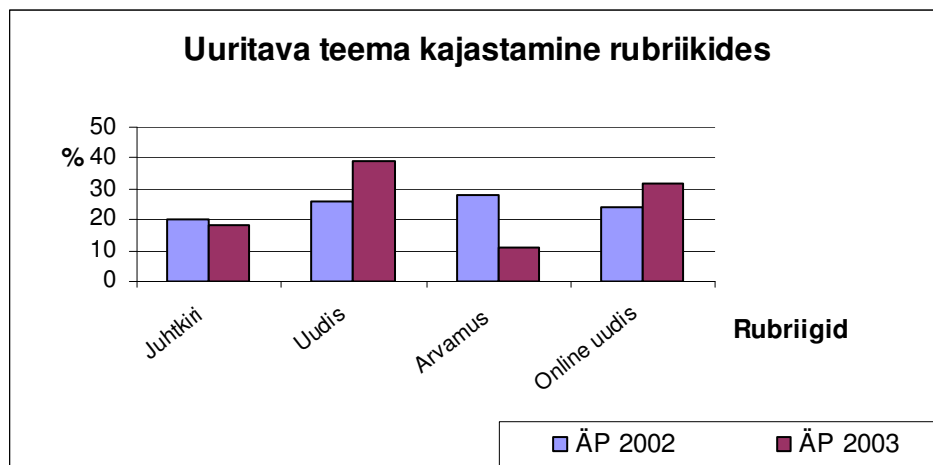
- hea ja halva kõrvutamine – võimendab mõlemaid pooli, st hea paistab veel paremana ja halb veel halvemana;
- kaastundele apelleerimine – püütakse läbi kannataja konteksti tekitada lugejas enda või teatud grupi inimeste suhtes kaastunnet (Aava 2003: 66) ;
- patuoina strateegia – süüd nähakse vaid teistes (Aava 2003: 61);
- kõnekujundite kasutamine – toimub keeleline mõjutamine läbi erinevate kõnekujundite, võrdluste ja metafooride (Aava 2003: 85);
- ajaloolise konteksti kasutamine – rõhutatakse teatud perioode minevikust;
- püsikindlate sümbolite kasutamine – seoste loomine kõnealuse objekti ja püsikindlate sümbolite vahel (Aava 2003: 52);
- sildistamine – tabavate väljendite kasutamine oponentide kohta (Aava 2003: 55);
- meie-grupi konstrueerimine – toimub mõjutamine grupi kaudu, kõneisik apelleerib enamusele (Aava 2003: 51);
- negatiivse nende-grupi loomine – vastandatakse „hea meie“ ja „halvad nemad“. Sellise lähenemisega tekitatakse erinevate inimeste vahel vastasseis (Aava 2003: 64);
- teadja rolli kasutamine – grupi mõjutamine arvamusiidri kaudu (Aava 2003: 62);
- positiivne enesekujutamine – enesekiitus, vihjatakse oma „teenetele“ (Aava 2003: 53);
- teiste käitumise ettekujutamine – kõneisikul on „selge pilt“, kuidas üks või teine osapool antud situatsioonis käituma peaks või oleks pidanud;
- ebareaalsete stsenaariumide loomine – kõneisik pakub välja omapoolseid ebareaalseid stsenaariume tulevikuks, sõnavõttud on emotsionaalse alatooniga.

3. KVANTITATIIVSE SISUANALÜÜSI TULEMUSED

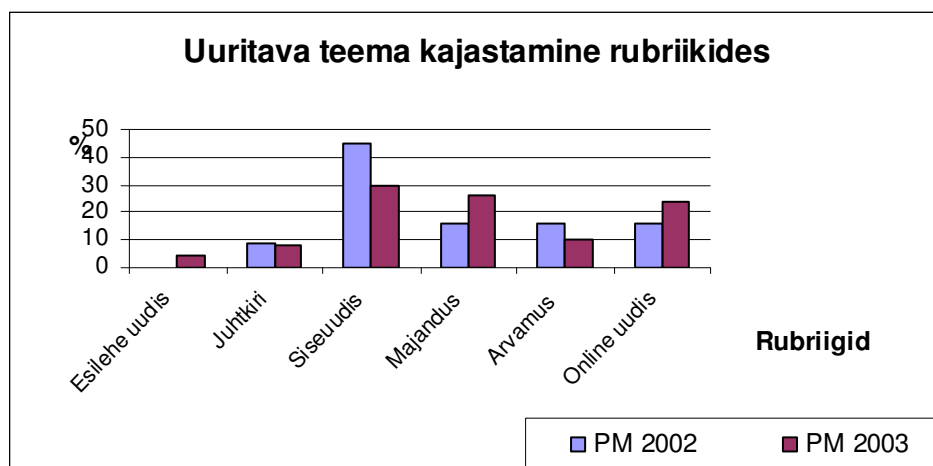
Antud uurimustöö raames kodeeriti kokku 169 artiklit, sh 2002.a. Postimehest 31, 2002.a. Äripäevast 45, 2003.a. Postimehest 50, 2003.a. Äripäevast 43 artiklit.

3.1. Rubriigid

Rubriikidest leidis enim Maksuametiga seonduvaid teemakajastusi 2002. Äripäeva arvamuste rubriigis (28%, vt joonis 1), edasi uudiste rubriigis (26%), online uudisena (24%) ning lõpuks juhtkirjas (20%). 2002.a. Postimehe rubriikidest olid esikohal siseuudised (45%, vt joonis 2), sellele järgnesid võrdse esindatusega majandus- ja arvamusrubriik ning online uudised (kõik 16%) ning viimasena juhtkiri (9%). 2003.a. Äripäev kajastas uuritavat teemat kõige rohkem uudiste rubriigis (39%), edasi online uudistes (32%), juhtkirjas (18%) ning arvamuste rubriigis (11%). 2003.a. Postimehes oli esikohal taas kord siseuudiste rubriik (30%), sellele järgnevalt majandusuudised (26%), online uudised (24%), arvamus (10%), juhtkiri (8%) ning esilehe uudis (4%)

Joonis 1. Uuritava teema kajastamine rubriikides: Äripäev 2002, 2003

Joonis 2. Uuritava teema kajastamine rubriikides: Postimees 2002, 2003

3.2. Teemad

Alljärgnevalt edastatakse kõik kvantitatiivse tekstianalüüsi tulemused aastate ajalehtede kaupa struktureeritult.

Äripäev 2002

2002. aasta Äripäevas kuulus esikoht teemale „Maksuameti tegevus” (53%, vt joonis 3), sellele järgnes maksuvõlgase teema (48%), edasi „Valitsus ja ametkonnad” (33%), neljandale kohale asetis 2002.a. Äripäevas teema „Maksumaksja” (31%), sellele järgnevalt teema „Muu” (28%), ühiskonna teema (24%) ning viimasena teema „Maksuameti siseprobleemid” (22%).

Postimees 2002

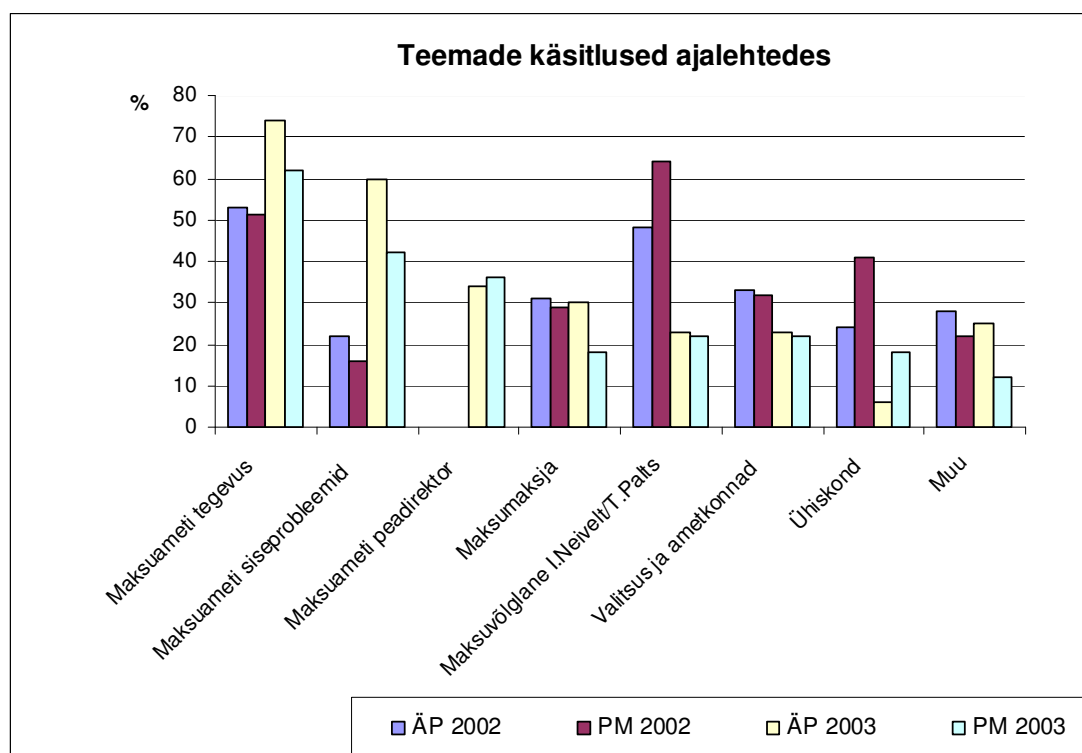
Võrreldes 2002. aasta Äripäevaga oli 2002.a. Postimehe teemade järjestus erinev. Enim leidis 2002.a. Postimehes kajastamist teema „Maksuvõlglane” (64%), sellele järgnes Maksuameti tegevust kajastav teema (51%). Kolmanda koha saavutas Postimehes ühiskonda puudutav teema (41%), edasi „Valitsus ja ametkonnad” (32%), „Maksumaksja” (29%) ja teema „Muu” (22%) ning sarnaselt 2002.a. Äripäevale kajastus ka selle aastakäigu Postimehes kõige vähem teema „Maksuameti siseprobleemid” (16%).

Äripäev 2003

Sarnaselt 2002.a. Äripäevale oli ka 2003. aasta Äripäevas enim tähelepanu pälvinud teemaks „Maksuameti tegevus“ (74%). Sellele järgnes teema “Maksuameti siseprobleemid” (60%), kolmandana “Maksuameti peadirektor” (34%), neljandal kohal teema “Maksumaksja” (30%), võrdselt viiendat-kuuendat kohta jagamas maksuvõlglaste ja valitsuse/ametkonna teemad (mõlemad 23%), eelviimasel ehk seitsmendal kohal teema “Muu” (25%) ning lõpetuseks ühiskonna teema (6%).

Postimees 2003

2003.a. Postimehes jaotusid esimesed kolm teemat analoogselt 2003. aasta Äripäevale, st esikohal oli Maksuameti tegevus (62%), teisena pöörati tähelepanu teemale “Maksuameti siseprobleemid” (42%) ning kolmandana toodi välja Maksuameti peadirektori puudutav teema (36%). Siit edasi ilmnesisid Postimehe puhul aga erinevused: neljandal-viiendal kohal asetuisid võrdselt “Maksuvõlglane” (22%) ja “Valitsus ja ametkonnad” (22%) ning kuuendale ja seitsmendale kohal võrdselt “Maksumaksja” (18%) ja “Ühiskond” (18%). Viimase ehk kaheksanda teemade grupina olid välja toodud muud teemad (12%).

Joonis 3. Teemade käsitletud ajalehtedes

3.3. Alateemad ja väited

Kõikide kvantitatiivses analüüsis määratletud teemade all on välja toodud alateemad või teemat iseloomustanud väited. Alateemade ja väidete klassifikatsioon on määratletud kodeerimisjuhendis (vt lisa nr 1). Alljärgnevalt tuuakse välja vaid nende teemade all olevad alateemad, mis tulevad vaatluse alla ka kvalitatiivses sisuanalüüsis (vt põhjendus ptk 4). Ülevaade kõikide alateemade protsentuaalsest jagunevusest on ära toodud lisa nr 2 ning siinkohal mittekajastuvate alateemade joonised lisa nr 3).

Äripäev 2002

Teema „Maksuameti tegevus“ all oli 2002.a. Äripäevas enim kajastatud alateemaks Maksuameti tegevuse seaduslikkus (41%, vt joonis 4)², sellele järgnevalt leiti, et Maksuameti tegevus on efektiivne ja kiitust vääriv (29%), ebaseaduslikuks loeti Maksuameti tegevust 20%-ndil juhtudest ning maine ja usaldusväärsus võeti kõne alla 12% ulatuses.

Postimees 2002

Seevastu 2002.a. Postimehes pöörati suuremat rõhku alateemale „Maksuameti tegevus ebaseaduslik“ (50%), sellele järgnesid peaaegu võrdselt teemad „Maksuameti tegevuse seaduslik“ ning „Maksuameti tegevus efektiivne ja kiitust vääriv“ (37%, 31%) ning viimasena „Maksuameti maine ja usaldusväärsus“ (6%).

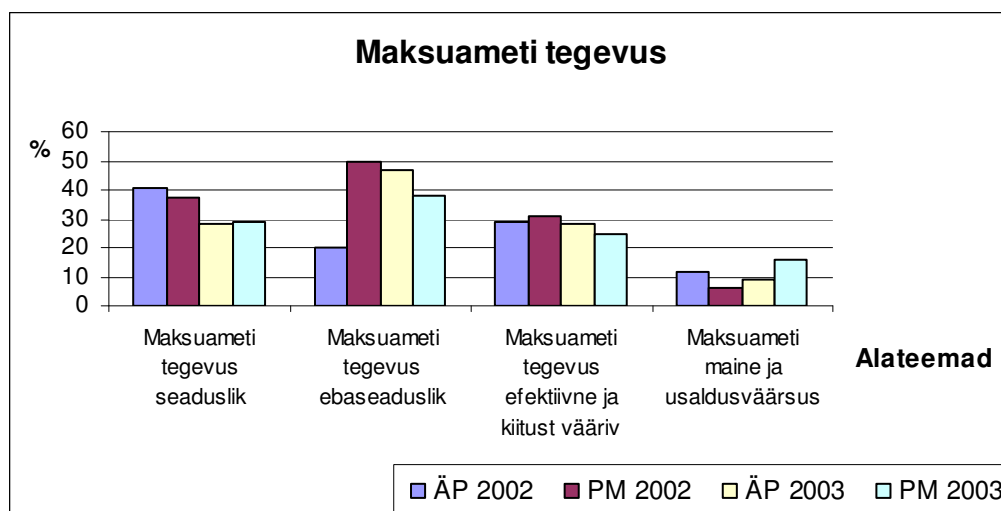
Äripäev 2003

Ka 2003.a Äripäevas oli ülekaalukalt esindatud Maksuameti ebaseadusliku alateema käsitus (47%), võrdselt olid esindatud alateemad „Maksuameti tegevus seaduslik“ ja „Maksuameti tegevus efektiivne ja kiitust vääriv“ (28%, 28%) ning viimasena taas kord alateema „Maksuameti maine“ (9%).

² Kuna ühe teema all kajastati tavaliselt korraga mitut alateemat, siis on teema all olevate alateemade % enamikel juhtudel suurem kui 100. Ainsaks erandiks on Maksuvõlglaste teema, kus vastav protsent jääb alla 100. Seda põhjusel, et mitte alati ei olnud seda teemat puudutavad artiklid otseselt süüdi või õigeks mõistvad ning sellisel puhul kodeeriti artikkel vaid peateema ehk teema „Maksuvõlglane I. Neivelt / T. Palts“ alla.

Postimees 2003

2002.a. Postimehele ja 2003.a. Äripäevale sarnane lähenemine leidis aset ka 2003.a. Postimehes, kus esikoht kuulus alateemale „Maksuameti tegevus ebaseaduslik“ (38%), edasi „Maksuameti tegevus seaduslik“ (29%), „Maksuameti tegevus efektiivne ja kiitust vääriv“ (25%) ning maine ja usaldusväärsus (16%).

Joonis 4. Teema „Maksuameti tegevus“ all kajastatud alateemad

Äripäev 2002

Maksuameti siseprobleeme käsitleva teema all keskendus 2002.a. Äripäev eelkõige tulemuspalkade alateemale (70%, vt joonis 5), sellele järgnes Maksuameti töökultuuri tauniv alateema 30% ning viimasena teema, mis puudutas Maksuameti-poolseid infolekkeid (20%).

Postimees 2002

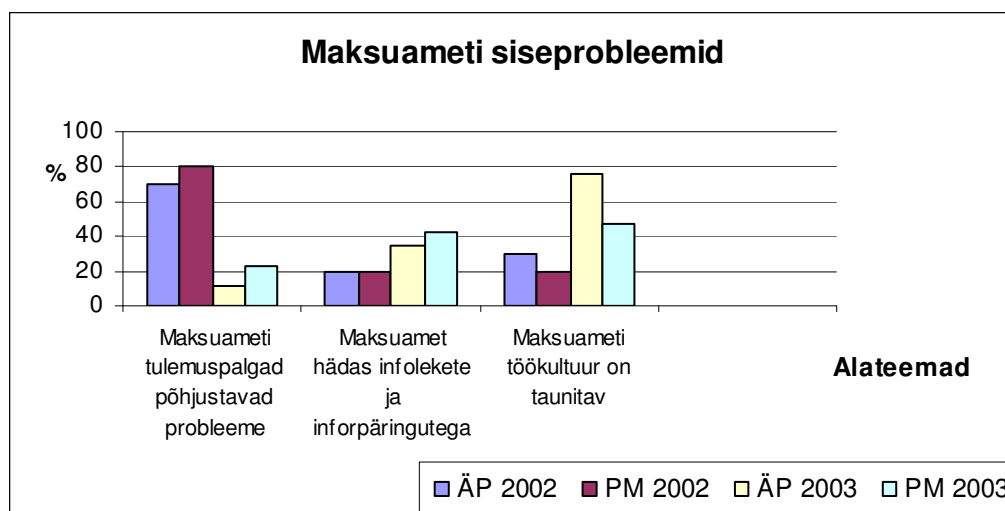
Sarnaselt 2002.a. Äripäevale pööras ka Postimees enim rõhku Maksuameti tulemuspalka probleemile (80%) ning võrdselt Maksuameti töökultuurile ja infoleketele (mõlemad 20%).

Äripäev 2003

2003.a. Äripäevas tauniti eelkõige Maksuameti töökultuuri (76%), sellele järgnes alateema „Maksuamet hädas infoleketega“ (34%) ning viimasena alateema „Maksuameti tulemuspalgad põhjustavad probleeme“ (11%), mis oli enim kõneainet andnud teema 2002.a. Äripäevas ja Postimehes.

Postimees 2003

2003.a. Postimehes järjestusid alateemad sarnaselt 2003.a. Äripäevale. Kõige rohkem leidis kajastamist Maksuameti töökultuur (47%), edasi süüdistati Maksuametit infoleketes (42%) ja viimasena taas kord tulemuspalkade küsimus (23%)

Joonis 5. Teema „Maksuameti siseprobleemid“ all kajastatud alateemad

Äripäev 2002

Antud aastakäigu Äripäevas leidis Maksumaksja teema all kõige rohkem käsitlemist Maksuameti ja maksumaksja vahelist huvikonflikti kajastav alateema (78%, vt joonis 6), sellele järgnes ettevõtjate ja äriteeste nurinat ja paanikat edastav alateema (42%) ning viimasena alateema „Maksupettur(lus) versus aus maksumaksja“ (35%).

Postimees 2002

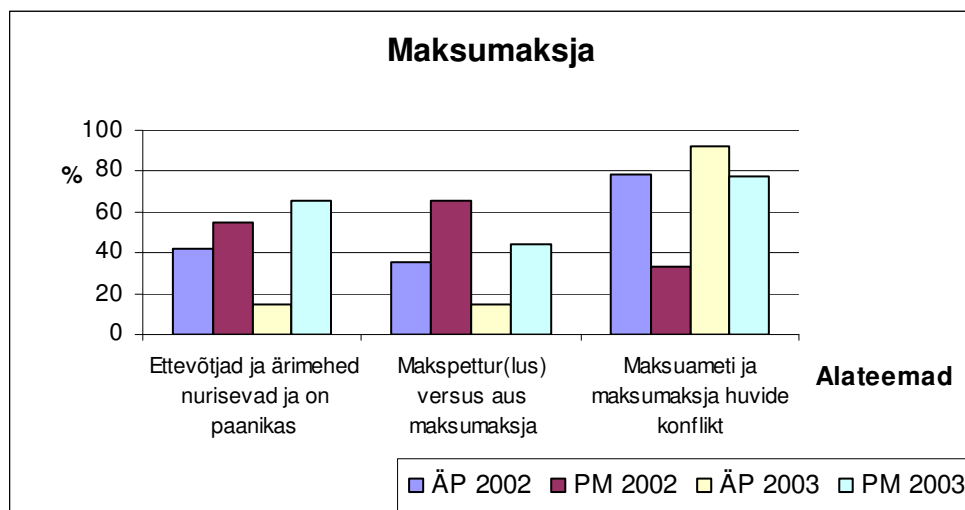
Postimehes oli vaadeldaval aastal domineerivaks alateema „Maksupettur(lus) versus aus maksumaksja“ (66%), seda sarnaselt 2002.a. Äripäevale. Teisel kohal (nagu ka sama aastakäigu Äripäevas) ettevõtjate ja äriteeste nurin (55%) ning kolmandana leidis kajastamist Maksuameti ja maksumaksjavaheline huvide konflikt (33%)

Äripäev 2003

Analoogselt 2002.a. Äripäevale keskendus ka 2003.a. Äripäev just eelkõige Maksuameti ja maksumaksja huvide konfliktile (92%). Võrdselt leidsid siinkohal kajastamist aga ettevõtjate ja äriimeeste poolt tulev nurin ja paanika ning alateema „Maksupettur(lus) *versus* aus maksumaksja“ (mõlemad 15%).

Postimees 2003

Sarnaselt 2002. ja 2003.a. Äripäevale pööratakse ka 2003.a. Postimehes enim rõhku Maksuameti ja maksumaksja vahelistele vastuoludele (77%), teisena kajastas 2003.a. Postimees ettevõtjate ja äriimeeste nurinat (66%) ning kolmandaks jäi alateema, kus vastandati maksupettur(lust) ja aus(at) maksumaksja(t) (44%).

Joonis 6. Teema „Maksumaksja“ all kajastatud alateemad

Äripäev 2002

2002.a. Äripäevas leidis teema „Maksuvõlglane“ all enim I. Neivelti süüdimõistvat (59%, vt joonis 7) kui tema tegevust seaduslikuks pidavat alateemat (27%, vt protsentuaalse jagunevuse põhjendust lk 25 joonealuses viites).

Postimees 2002

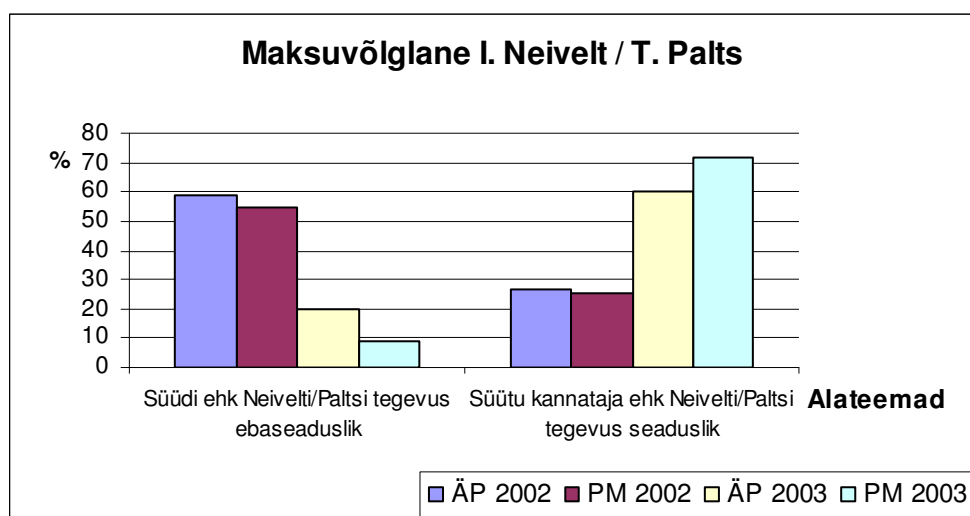
Sarnaselt 2002.a. Äripäevale olid maksuvõlglaste teema all käsitletud alateemad esindatud ka 2002.a. Postimehes, kus I. Neivelti tegevust peeti esmajärjekorras ebaseaduslikuks (55%) ja alles seejärel seaduslikuks (25%).

Äripäev 2003

Seevastu 2003.a. Äripäevas leidis maksuvõlglaste teema alt enim T. Paltsi tegevust toetavaid ehk seaduslikuks pidavaid artikleid (60%) ning alles seejärel tema tegevust ebaseaduslikuks pidavaid lähenemisi (20%).

Postimees 2003

2003.a. Äripäevale analoogne lähenemine leidis aset ka 2003.a. Postimehes, kus suuremat ülekaalu omas T. Paltsi tegevuse seadusliku poole välja toomine (72%) ning väga vähesel määral leidis käsitlemist T. Paltsi süüdi mõistmine (9%).

Joonis 7. Teema „Maksuvõlglane I. Neivelt / T. Palts“ all kajastatud alateemad

3.4. Kõneisikud

Ülevaade kõneisikutest joonisel 8

Äripäev 2002

2002.a. Äripäeva vahendusel võtsid Maksuameti juhtumi puhul enim sõna ajakirjanikud (24%), teisel kohal olid Maksuameti töötajad³ (22%) ning kolmandal ettevõtjad (17%), edasi võrdselt Maksuameti peadirektor⁴ ning valitsus ja ametkonnad (13%), siis Maksuamet kui institutsioon⁵ (11%) ning maksueksperdid (11%),

^{3,4,5} Kodeerimisel jagati Maksuametipoolsed sõnavõtted 3 erineva koodi alla. Kood Maksuamet sisaldab kõiki neid sõnavõtte, kus kõneisikuina oli esindatud Maksuamet kui institutsioon. Teisena on välja toodud Maksuameti peadirektori sõnavõtted. Kuna teemade määratlus tõi ühe teemana välja Maksuameti peadirektori personaalküsimuse, siis vaadeldi analüüsis, kui palju esines ta ise kõneisikuna. Kolmandana leidsid kodeerimist Maksuameti töötajad, kus kõneleja oli esindatud nimeliselt.

I. Neivelt (8%) ja arvamusiidrid (8%), Rahandusministeerium (4%), Maksumaksjate Liit (4%) ning Hansapank (2%)

Postimees 2002

Ka 2002.a. Postimehes olid kõige suurema esindatusega ajakirjanikud (38%), teisel kohal oli võrdselt esindatud arvamusiidrid ja Maksuamet (mõlemad 22%) ning kolmandal kohal väidetav maksuvõlglane I. Neivelt (16%). Neiveltile järgnesid Maksuameti töötajad, maksueksperdid, ettevõtjad (kõik 12%), valitsus ja ametkonnad (mõlemad 9%), Maksuameti peadirektor, Rahandusministeerium, Hansapank, Maksumaksjate Liit (kõik 6%) ning anonüümne allikas (3%).

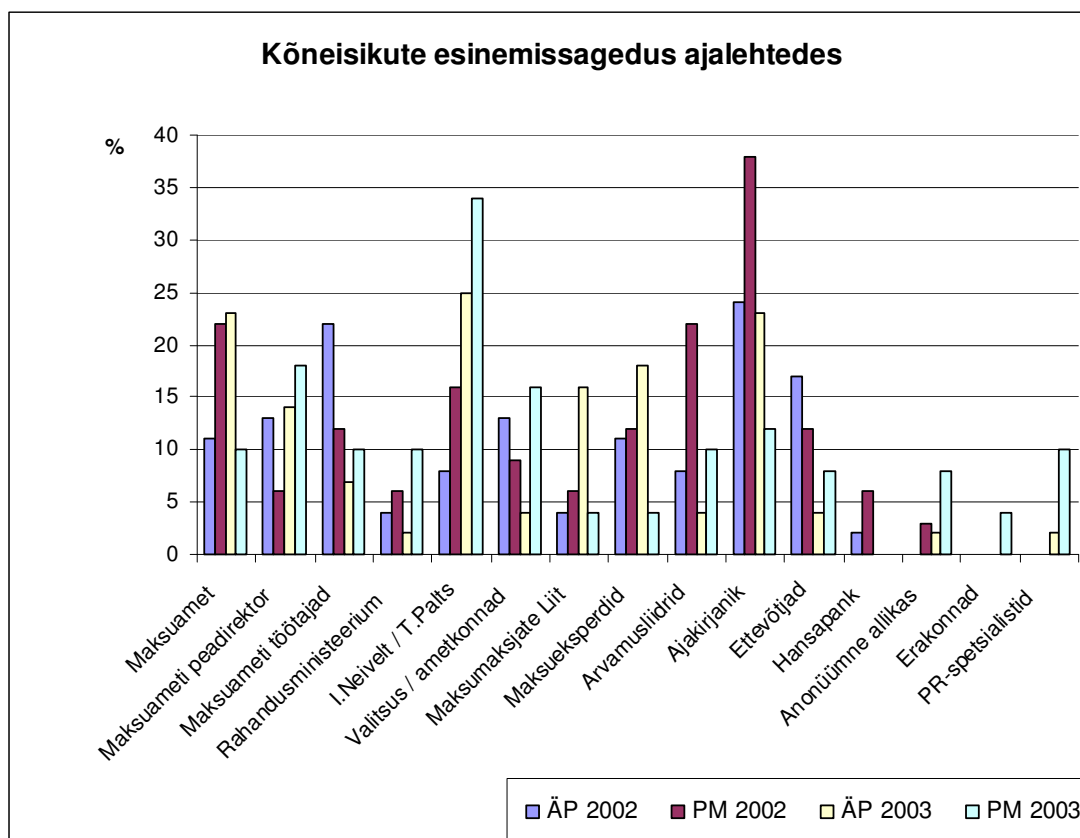
Äripäev 2003

2003.a. Äripäevas jagasid kõneisikute all võrdselt esikohta T. Palts⁶ ja ajakirjanikud (mõlemad 25%), neile järgnesid Maksuamet (23%) maksueksperdid (18%), Maksumaksjate Liit (16%), Maksuameti peadirektor (14%), Maksuameti töötajad (7%), valitsus ja ametkonnad (4%), ettevõtjad (4%), Rahandusministeerium⁷ (2%), anonüümne allikas (2%), PR-spetsialistid (2%).

Postimees 2003

Ka 2003.a. Postimehes kuulus esikoht eelkõige konflikti teisele osapoolele ehk T. Paltsile (34%). Teisele kohale asetis Maksuameti peadirektor (18%), edasi valitsus ja ametkonnad (16%), ajakirjanikud (12%) ning võrdselt Maksuamet, Maksuameti töötajad, Rahandusministeerium, arvamusiidrid, PR-spetsialistid (kõik 10%), ettevõtjad, anonüümne allikas (mõlemad 8%), Maksumaksjate Liit, maksueksperdid ning erakonnad (kõik 4%).

^{6, 7} Kui 2002.a. kodeeriti Rahandusministeeriumi alla ka kõik rahandusministri sõnavõttud, siis 2003.a. kodeeringutes on Rahandusministeerium ja rahandusminister Tõnis Palts eraldi esindatud. Seda põhjusel, et mitte alati ei olnud võimalik tekstidest eristada, kes on kõneleja: kas rahandusminister Tõnis Palts või eraisik Tõnis Palts, seega on kõik Tõnis Paltsi poolt öeldu kodeeriti koodi „Tõnis Palts“ alla. Rahandusministeeriumi alla on kodeeritud kõigi teiste antud ministeeriumi ametnike sõnavõttud.

Joonis 8. Kõneisikute esinemissagedus ajalehtedes

3.5. Tegutsejad

Ülevaade tegutsejatest joonisel 9

Äripäev 2002

2002 Äripäevas oli tegutsejatest enim esindatud I. Neivelt (46%), talle järgnes Maksuamet (33%), Hansapank (11%), ettevõtjad/maksumaksjad (11%), ajakirjanik/ajakirjandus (4%), Maksuameti peadirektor (2%), Rahandusministeerium (2%), valitsus ja ametkonnad (2%).

Postimees 2002

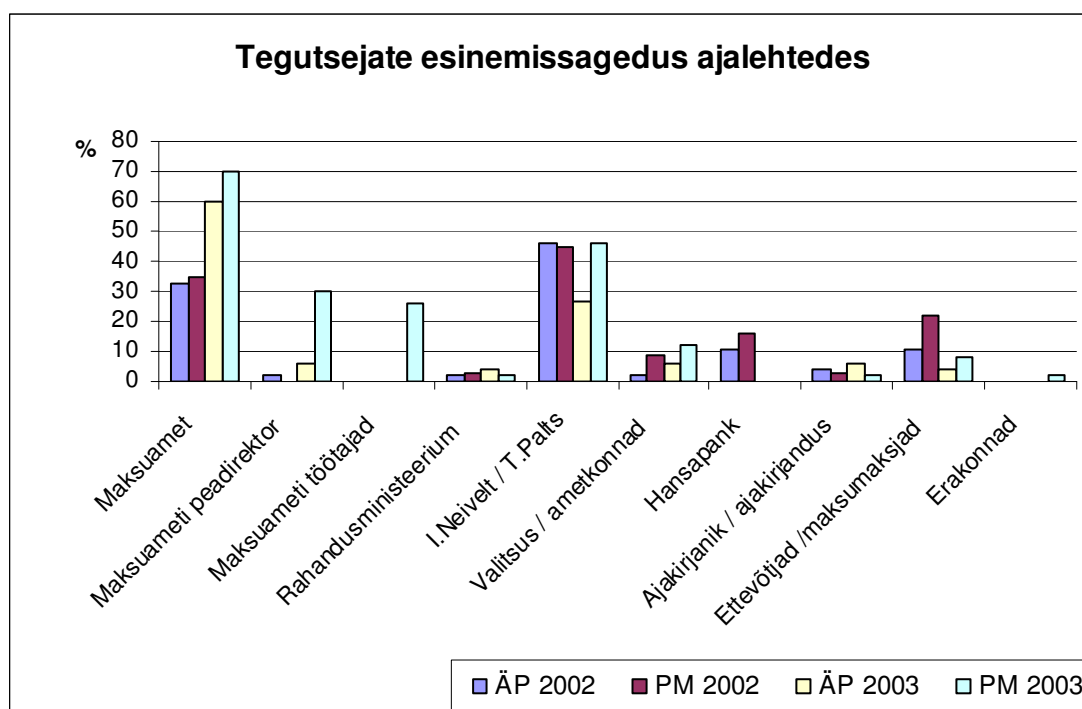
Ka 2002.a. Postimehes oli esikohal tegutseja I. Neivelt (45%) ning teisel kohal Maksuamet (35%). Neile järgnesid ettevõtjad/maksumaksjad (22%), Hansapank (16%), valitsus ja ametkonnad (9%), võrdselt Rahandusministeerium ja ajakirjanik/ajakirjandus (mõlemad 3%).

Äripäev 2003

2003.a. Äripäevas kerkis tegutsejatest esile aga eelkõige Maksuamet (60%) ja alles seejärel konflikti teine osapool T. Palts (27%). Edasi järjestusid tegutsejad: Maksuameti peadirektor (6%), valitsus ja ametkonnad (6%), ajakirjanik ja ajakirjandus (6%), Rahandusministeerium (4%) ning viimasena ettevõtjad/maksumaksjad (4%).

Postimees 2003

2003.a. Äripäevale analoogne järjestus moodustus ka 2003.a. Postimehes, kus tegutsejatest oli ülekaalukalt esindatud Maksuamet (70%), teisel kohal T. Palts (46%) ning kolmandal Maksuameti peadirektor (30%). Neile järgnesid Maksuameti töötajad (26%), valitsus ja ametkonnad (12%), ettevõtjad/maksumaksjad (8%), Rahandusministeerium (2%), ajakirjanik/ajakirjandus (2%), erakonnad (2%).

Joonis 9. Tegutsejate esinemissagedus ajalehtedes

3.6. Kõneisikute hoiakud tegutsejate suhtes

Ülevaade kõneisikute hoiakutest joonisel 10 ja 11

Äripäev 2002

2002.a. Äripäevas esines Maksuameti suhtes kõige rohkem selgitavad hoiakud (26 %, vt joonis 10). Sellele järgnes probleemile osutav hoiak (22%), edasi informeeriv hoiak (19%), õigustav hoiak (14%), hukkamõistev ja tauniv hoiak (11%), toetav/kaitsev hoiak (7%) ning viimasena analüüsiv (1%).

Maksuameti suhtes olid esikohal Maksuameti enda töötajate poolt väljendatud hoiakud (25%), teisena ettevõtjate poolsed hoiakud (18%), neile järgnesid ajakirjanikud (15%), võrdselt Maksuameti peadirektor (10%), valitsuse ja ametkondade esindajad (10%), Rahandusministeerium, I. Neivelt, Maksumaksjate Liit ja maksueksperdid (kõik 5%) ning viimasena arvamusiidrid (2%).

I. Neivelti suhtes domineerisid 2002.a. Äripäevas võrdselt õigustav hoiak (24%, vt joonis 11) ning hukkamõistev ja tauniv hoiak (24%). Edasi tulid selgitav hoiak (15%), toetav/kaitsev hoiak (13%), võrdselt probleemile osutav ning analüüsiv hoiak (mõlemad 11%) ning informeeriv hoiak (2%).

I. Neivelti puhul oli suurem osa hoiakutest väljendatud ajakirjanike poolt (44%), võrdselt olid esindatud ettevõtjad, maksueksperdid ja I. Neivelt ise (kõik 16%) ning kõige väiksema esindatusega Maksuameti töötajad ning valitsuse ja ametkondade esindajad (mõlemad 4%).

Postimees 2002

2002.a. Postimehes jagunesid hoiakud Maksuameti suhtes võrdselt nii probleemile osutavaks (24%) kui toetavaks/kaitsvaks (24%). Järgnesid õigustav hoiak (22%), selgitav (12 %) ning informeeriv ja hukkamõistev/tauniv hoiak (mõlemad 9%).

Võrdselt olid siinkohal esindatud ettevõtjate ja ajakirjanike poolt väljendatud hoiakud (mõlemad 21%). Edasi järgnesid samuti võrdselt Maksuameti töötajad (13%) ja Rahandusministeerium (13%), I. Neivelt, Maksumaksjate Liit ja valitsus ja ametkonnad (kõik 8%) ning Maksuamet ja Maksuameti peadirektor (mõlemad 4%).

Erinevalt 2002.a. Äripäevast oli I. Neivelti suhtes enim esindatud probleemile osutuvaid hoiakuid (34%). Sellele järgnesid selgitavad hoiakud (21%), õigustavad ning hukkamõistvad hoiakud (mõlemad 18%), informeerivad (3%), analüüsivad (3%) ning viimasena toetavad/kaitavad (3%).

I. Neivelti suhtes olid aktiivsemad hoiakute väljendajad taas kord ajakirjanikud (43%). Edasi I. Neivelt ise (17%) ning võrdse esindatusega Rahandusministeerium, arvamusiidrid, ettevõtjad (kõik 8%) ja Maksuamet, maksueksperdid, valitsus ja ametkonnad ning anonüümne allikas (kõik 4%)

Äripäev 2003

2003.a. Äripäevas (nagu ka 2002.a. Äripäevas) oli Maksuameti suhtes enim probleemile osutuvaid hoiakuid (27%), edasi selgitav hoiak (18%), hukkamõistev ja tauniv (17%), õigustav (16%), informeeriv (9%), toetav ja kaitsev (7%), võimupositsioone demonstreeriv (4%), analüüsiv hoiak (2%).

2003.a. Äripäevas väljendasid Maksuameti suhtes enim hoiakuid ajakirjanikud (22%), neile järgnevalt maksueksperdid ning Maksuamet ise (mõlemad 13%), edasi Maksuamaksjate Liit ja ettevõtjad (mõlemad 11%), tasavägiselt olid esindatud hoiakute väljendajatena Maksuameti peadirektor, T.Palts (mõlemad 8%), ning Maksuameti töötajad, Rahandusministeerium, valitsus ja ametkonnad (kõik 4%) ning viimasena anonüümne allikas (2%).

T. Paltsi puhul esines 2003.a. kõige rohkem õigustavad hoiakud (35%), sellele järgnesid võrdselt selgitav ning probleemile osutav hoiak (mõlemad 18%), hukkamõistev/tauniv hoiak (12%), analüüsivat, toetavat/kaitavat ning kompromissivalmis hoiakut esines samuti võrdselt (kõik 5%) ning viimasena oli esindatud informeeriv hoiak (2%).

Enim leidis T. Paltsi kohta tema enda poolt väljendatud hoiakuid (40%), järgnevalt olid esindatud ajakirjanikud (28%), Maksuameti peadirektor ja maksueksperdid (12%, 12%) ning Maksuamaksjate Liit ning ettevõtjad (mõlemad 4%).

Postimees 2003

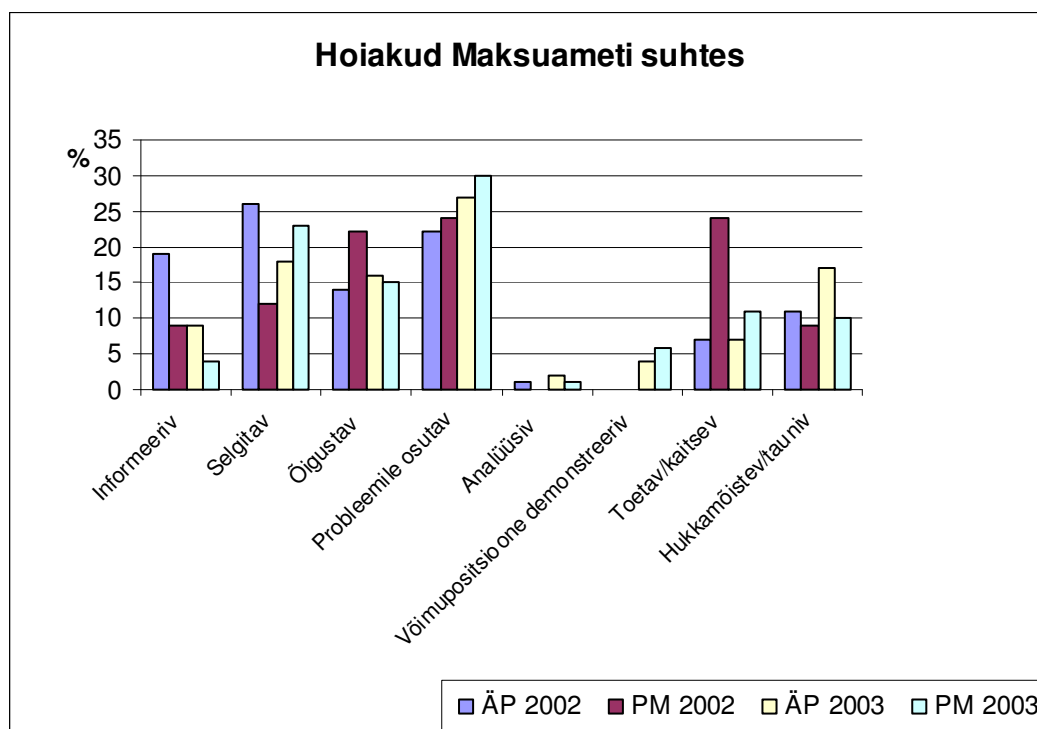
Analoogselt 2002. ja 2003.a. Äripäevale leidis ka 2003.a. Postimehes kõige rohkem Maksuametit puudutavates sõnavõttudes probleemile osutavaid hoiakuid (30%). Järgnes selgitav hoiak (23%), õigustav (15%), teotav ja kaitsev (11%),

hukkamõistev/tauniv (10%), võimupositsioone demonstreeriv (6%), informeeriv (4%) ning analüüsiv hoiak (1%).

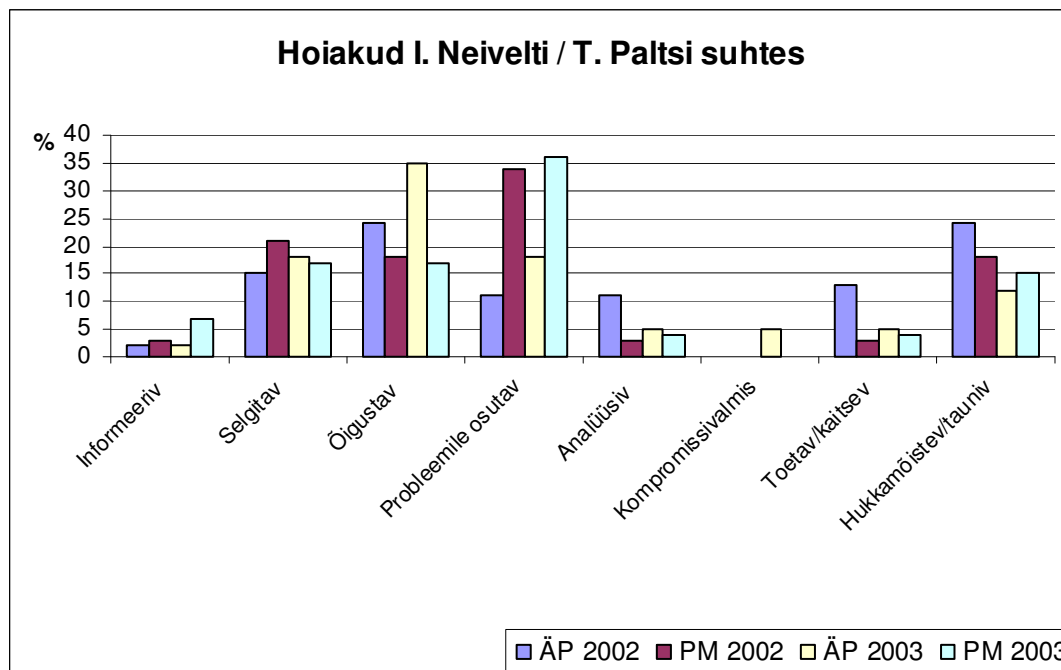
Kui 2003.a. Äripäevas oli Maksuameti suhtes enim esindatud ajakirjanike hoiakuid, siis Postimehes saavutas suurima ülekaalu T. Palts (26%), kellele järgnesid Maksuameti töötajad (14%), valitsus ja ametkonnad (12%) ja ajakirjanikud (9%) ning võrdse esindatusega Maksuamet, Maksuameti peadirektor, Rahandusministeerium, ettevõtjad, PR- spetsialistid (kõik 7%) ning lõpuks erakonnad (4%).

Sarnaselt Maksuameti käsitlesele oli analüüsitavates artiklites kõige rohkem probleemile osutavat hoiakut ka T. Paltsi kohta (36%), järgnesid selgitav ning õigustav hoiak (mõlemad 17%), hukkamõistev/tauniv (15%), informeeriv (7%), analüüsiv (4%), toetav ja kaitsev (4%).

Erinevalt 2003.a. Äripäevast, kus kõige rohkem võis leida T. Paltsi enda poolt väljendatud hoiakud, olid Postimehes enim esindatud T.Paltsi suhtes ajakirjanike hoiakud (29%). Teine koht kuulus siiski T. Paltsile (22%), kellele järgnesid võrdselt anonüümne allikas ja Maksuameti peadirektor (mõlemad 12%), PR- spetsialistid ja erakonnad (mõlemad 9%) ning viimasena Maksueksperdid ja arvamusiidrid (mõlemad 3%).

Joonis 10. Artiklites esinenud hoiakud Maksuameti suhtes

Joonis 11. Artiklites esinenud hoiakud I. Neivelt/T. Paltsi suhtes

3.7. Tonaalsus

Ülevaade artiklite tonaalsusest joonisel 12 ja 13

Äripäev 2002

Artiklite tonaalsus 2002.a. Äripäevas Maksuameti suhtes jagunes järgnevalt: neutraalseid artikleid 28% (vt joonis 12), positiivseid 20%, tasakaalustatud 15%, negatiivseid 11%. Teise osapoolle ehk I. Neivelti suhtes tasakaalustatud artikleid 22% (vt joonis 13), negatiivseid 15%, positiivseid 13% ning neutraalseid 11%.

Postimees 2002

2002.a. Postimehes oli Maksuameti suhtes enim neutraalseid artikleid 38%, positiivseid 32% ja tasakaalustatud 19%.

I. Neivelti puudutavates artiklites esines negatiivset tonaalsust 32%, neutraalset 19%, tasakaalustatud 16% ning positiivset 3%.

Äripäev 2003

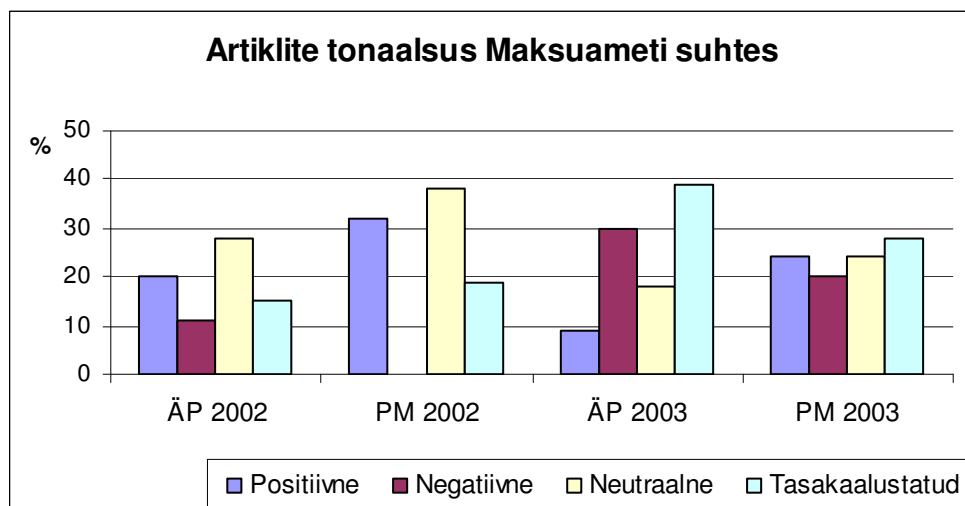
2003.a. Äripäevas oli Maksuameti suhtes kõige rohkem esindatud tasakaalustatud tonaalsusega artikleid 39%, sellele järgnevalt negatiivne tonaalsus 30%, neutraalne 18% ja positiivne 9%.

T. Paltsi suhtes tasakaalustatud tonaalsust 23%, neutraalset 16%, negatiivset 9% ning positiivset 4%.

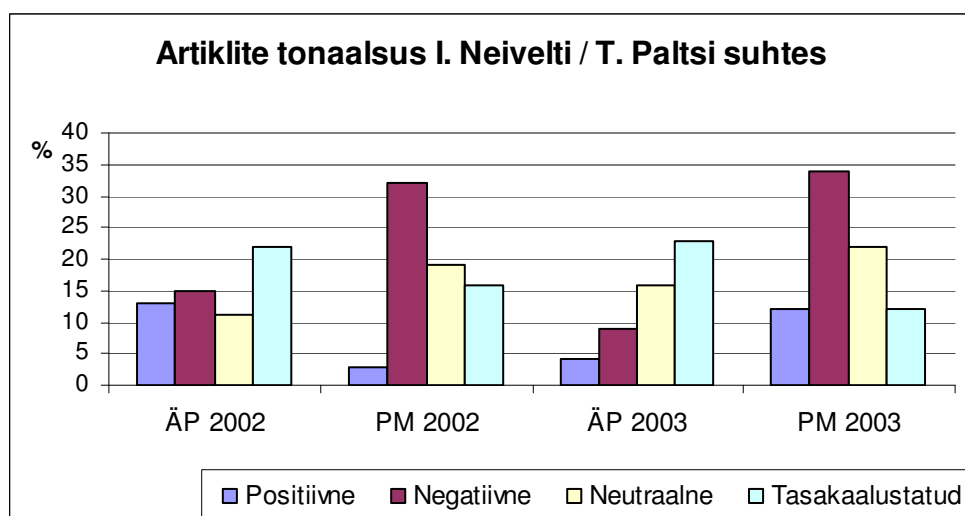
Postimees 2003

2003.a. Postimehes oli Maksuameti suhtes enim tasakaalustatud tonaalsust 28%, võrdselt neutraalset ja positiivset 24% ning negatiivset tonaalsust esines 20%.

T. Paltsi kajastati 34% ulatuses negatiivselt, neutraalselt 22% ning võrdselt positiivset ja tasakaalustatud leidus 12%.

Joonis 12. Artiklite tonaalsus Maksuameti suhtes

Joonis 13. Artiklite tonaalsus I. Neivelti / T. Paltsi suhtes

4. KVALITATIIVNE SISUANALÜÜS

Kvalitatiivses sisuanalüüsis tuginetakse kriitilise diskursuse analüüsimeetodile. Kvalitatiivse sisuanalüüsi struktuur on üles ehitatud järgnevalt: teema, alateema või väide ning alateema all välja toodud olulisemad diskursuse tüübid ning neis kasutatavad strateegiad.

Kvalitatiivse sisuanalüüsi teemade ja alateemade/väidete valikul lähtuti eeldusest, et analüüsiks välja valitud teemad ja alateemad annavad lugejale võimalikult objektiivse pildi sellest, kuidas olid konstrueeritud Maksuameti tegevust kajastavad ning maksude maksmise küsimust puudutavad meediatekstid kahes erinevas ajalehes kahel erineval aastal. Antud juhul jäi analüüsist välja teema „Maksuameti peadirektor“, kuna 2002.a. ei olnud antud alateema esindatud ning 2003. aastal, kui teema päevakorda kerkis, kujunes sellest pigem kahe mehe – Paltsi ja Sõerdi – vaheline sõnasõda isiklikul tasapinnal kui ratsionaalselt argumenteeritud arutelu. Teisena ei kajasta antud analüüs teemat „Valitsus ja ametkonnad“, kuna tegemist oli üldjuhul seaduspuudulikkusele viitavate tekstidega, mida antud töö eesmärkidest lähtuvalt ei analüüsita. Kolmandaks ei tule kvalitatiivse analüüsi käigus vaatluse alla teema „Ühiskond“ ning teema „Muu“. Esimesel juhul oli tegemist eetika- ja moraaliküsimuste tõstatamisega, kusjuures Maksuameti puudutati selles kontekstis üsna vähe, kui üldse. Teise eelpoolmainitud teemasse selekteeriti kvantitatiivse analüüsi käigus aga see osa empiirilisest materjalist, mis kahe vaadeldava juhtumi puhul küll kajastamist leidis, kuid mida uurimustöö eesmärgist tulenevalt vaatluse alla ei võeta. (vt kodeerimisjuhend lisa nr 1)

Kvalitatiivse sisuanalüüsi jaoks valitud teemade ja alateemade protsentuaalne jagunevus on ära toodud uurimustöö lisa nr 2.

4.1. Teema: Maksuameti tegevus

4.1.1. Maksuameti tegevus on seaduslik

Maksuameti tegevuse seaduslikkuse diskursust jälgides võib täheldada, et 2002.a. Maksuameti tegevuse käsitus on kujundatud paljuski läbi Maksuameti ja politsei

vaheliste seoste loomise. Läbi Maksuameti ja politsei vahelise võrdleva paralleeli tõmbamise püütakse selgitada, miks on alusetu nõuda Maksuametilt otsuste tegemist maksumaksja kasuks. Toimub politsei kui püsikindla sümboli ülekandmine Maksuametile (vrd Aava 2003: 52). Viimane tsitaat on konstrueeritud aga läbi meie-grupi loomise. Toimub mõjutamine grupi kaudu, st rääkija apelleerib enamusele

“Maksuamet ja politsei teevad ju siiski seda, milleks nad kutsutud ja seatud ongi. Valitsuse suund, kus luubi all miljonite liigutajad, mitte mõne tuhande ära unustajad, on igatahes õige.” (PM, Esimese miljoni vari, 2002).

“Hämmastust tekitav on seisukoht, et politsei ja maksuamet on alustanud nõiajahti “Eesti kodanike aktiivsema ja rahvuslikku koguprodukti loova osa” (anonüümses maksuamnestiat nõudva märgukirja tekst) suhtes. Julgen väita, et ei politsei ega maksuamet ei pea nõiajahti, rääkimata poliitiliste tellimuste täitmisest, vaid teeb üha paremini neile seadusega kohustuseks pandud tööd.” (ÄP, Kes peab nõiajahti, 2002).

“Arusaamatuks jääb ka artiklis toodud viide (Ettevõtjad sõdivad maksuameti agaruse vastu), mille kohaselt maksumaksjad kurdavad, et ettekirjutus on alati maksumaksja kahjuks. Kuivõrd ettekirjutus (uue nimega maksuotsus) on haldusakt, mille maksuamet annab välja siis, kui maksumaksja kontrollimisel on tuvastatud vigu, on arusaamatu, kuidas saab sellisel juhul välja antav haldusakt olla maksumaksja “kasuks”. Samamoodi võiks nõuda, et politsei teeb kiiruseületajale trahvinõude asemel otsuse, kus rikkujale kiiruseületamise eest peale makstakse.” (ÄP, Põhjendamatud etteheited, 01.11. 2002).

“Eesti maksumaastikku ja ka ettevõtluskeskkonda reguleerivad seadused. Me ei saa põhimõtteliselt süüdistada maksuametit selles, et ta teeb oma tööd aktiivselt.” (PM, Tiit Vähi: ettevõtjad peavad tegutsema seaduse piires, 2002).

Kõigis ülaltoodud tsitaatides leitakse, et Maksuamet teeb oma tööd lähtuvalt seadustest, kuid aktiivsemalt kui kunagi varem. Antud juhul on tegemist Maksuametit pooldava ning ratsionaalse diskursusega. Paljuskki viitavad eelpooltoodu tsitaadid asjaolule, et enim häirib Maksuameti aktiivne tegutsemine just Eesti rikkamaid inimesi, kes peavad Maksuameti tegevust enda vastu suunatud “nõiajahiks”. Seda asjaolu kinnitab ka alljärgnev tsitaat, mida tuleb tõlgendada läbi ajaloolise konteksti. Sõna “tollal” vihjab meie lähiminevikule, kus paljud inimesed Eesti nn üleminekuperioodi oma huvides ära kasutasid, kusjuures levinud tava oli erinevate seaduseaukude ärakasutamine ning n-ö musta äri ajamine, mis võimaldas saadud tuludelt riigile maksud maksmata jätta. Nüüd, kus ühiskond on stabiliseerunud, näevad just need erinevate skeemide ärakasutajad Maksuametis oma kõige suuremat ohuallikat. Allpooltoodud tsitaat väljendab aga paljude ühiskonnaliikmete hoiakut ja suhtumist sellistesse seaduserikkujatesse.

““Riigikogu majanduskomisjoni esimees Andres Lipstok (Reformierakond) leiab, et kui tollal rikuti selgelt seadust ja täna ei ole see rikkumine aegunud, siis tuleb selle eest anda “täie

rauaga”. “Aga see ei ole mingisugune kokkulepitud diversioon kellegi vastu”, sõnas ta “Kuna regulatiivorganid, nagu maksuamet, on varasemaid perioode veidi hoolsamalt vaatlema hakanud, siis võib sealt nüüd üht, teist ja kolmandat üles korjata.” (PM, Riik lubab maksuametite paljastamist jätkata, 2002).

Lisaks politseile, mis on enim domineerinud võrdlus 2002. aastal, tuuakse 2003.a. diskursusesse veel teisigi võrdlusi õigustamiseks ja toetamiseks Maksuameti tegevust. Näiteks võrreldakse Maksuametit (riigi)raamatupidamisosakonnaga, mille ülesanne ongi raha laekumist kontrollida, mitte toote-teenuse kvaliteedi eest vastutamine. Tsitaadi autor teeb selle eest vastutavaks riigi. Kuigi järgnevas näites antakse lugejale Maksuameti rollist lihtsustatud pilt, on siiski tegemist Maksuameti tegevuse positiivse käsitlemisega ning selle seadusliku poole välja toomisega.

“Maksuamet on riigi raamatupidamise osakond, kes saadab arveid. Ettevõttes ei süüdistata raamatupidajat selles, kui klient peab teenust-toodet viletsaks ja selle eest ei maksa. Raamatupidaja ülesanne on raha koju tuua. Raamatupidaja helistab kliendile ikka siis, kui mingi jama.” (PM, Kommentaar, Valed tõllas, mehed võllas, 02.07.2003).

2003.aasta ratsionaalselt argumenteeritud diskursust

„Maksuametile annab õigusliku aluse tegutsemiseks seadus /.../.” (ÄP, Tõnis Paltsi ähvardab 100 mln nõue, 12.08.2003)

„Tänase päeva seisuga ei eksisteeri ühtegi jõustunud kohtuotsust, mis ütleks sõnaselgelt, et maksuamet on andnud menetluses maksukohustusele raha alusetult kinni pidanud. Vastupidi – vaidlustes on jõutud esimese astme kohtuotsuseni, mis ütleb, et maksuamet on käitunud seadusjärgselt.” (ÄP, Maksuamet: Maksuamaksjate Liit püüab kohut mõjutada, 12.12.2003)

Eelpooltoodu kokkuvõtteks võib öelda, et kuigi antud diskursuses leidub teisigi võrdlusi, kõrvutatakse maksuametit eelkõige just politseiga. Kuna usaldus politsei vastu on Eestis kasvanud, siis on alust arvata, et kahe seaduskuulekust nõudva institutsiooni kõrvutamine kujundab hoiakut, läbi mille Maksuameti positsioon ühiskonnas tegelikult ainult tugevneb. Samas on aga igas diskursuses alati kaks või rohkem osapoolt. Antud juhul võib näitena kasutatud tsitaatidest välja lugeda ka nn teise poole suhtumise Maksuametisse, kus Maksuameti tegevus on ilmestatud läbi selliste metafooride nagu nõiajaht ja diversioon, mis oma rõhuasetusega viitavad ühe osapoole varjatud protestidiskursusele.

4.1.2. Maksuameti tegevus on ebaseaduslik

2002.a. kujundatakse antud alateema käigus arusaam, nagu oleks Maksuameti näol tegemist institutsiooniga, kes mitte ainult ei ürita talle riigi poolt ettenähtud kohustusi

täita, vaid lisaks sellel proovib veel ka “kasumit” teenida, kasutades selleks lubamatuid vahendeid. Alljärgnevad tsitaadid sisaldavad endas nii protesti kui apelleerivad kaastundele.

“Maksumaksjate liidu juhatuse esimees Ants Veetõusme rääkis, et viimasel ajal on ettevõtjatele tekkinud maksuametiga arvukalt vaidlusi, kus maksuamet kirjutab maksupettusega tegeleva firma karistamise asemel ettekirjutuse hoopis viimasega suhelnud kolmandale ettevõttele.” (PM, Maksuamet nõuab käibemakse tagasi maksupetturitelt teenust ostnud firmalt, 2002).

“Maksuamet püüdis ettevõtteid lausa topelt maksustada, sest nad tegid ettekirjutuse ka teistele firmadele, kes minu andmetel olid käivet isegi korralikult deklareerinud.” (PM, Maksuamet nõuab käibemakse tagasi maksupetturitelt teenust ostnud firmalt, 2002).

Kuigi eelpooltoodud juhitakse avalikkuse tähelepanu Maksuameti ebaseaduslikule tegevusele, kerkib eelnevast lõigust väga ilmekalt esile sõna “isegi”, mis oma rõhuasetusega näib viitavat eeldusele, et käibe deklareerimine ei olegi Eesti riigis eriti levinud tava. Sellest järelduvalt võib väita, et diskursuse käigus toimub patuoina strateegia kasutamine, st süüd nähakse vaid ühepoolsena. “Süüdlase” leidmise abil õnnestub tegelikest probleemidest ja tegematajätmistest mööda vaadata. Ettevõtjaid esitatakse antud diskursuses kannataja kontekstis.

2002.a. Äripäevas leidub protestidiskursust, kus tekkinud probleemile esitatakse lihtsustaud lahendus, puudub ratsionaalne argumentatsioon

„Ja kui mingit normi annakski mitmeti tõlgendada, siis tuleb tõlgendada maksumaksja kasuks.” (ÄP, Neivelti juhtum, 03.05.2002).

2003. aastal luuakse Maksuametist pilt kui pahatahtlikust ja kodanike järgi luuravast institutsioonist, kes rikub inimõigusi ning kelle tegevuse üle puudub kontroll. Põhjendamatud päringud kodanike pangakontode kohta tekitavad suurt avalikku diskussiooni ning näitavad Maksuametit selgelt negatiivses valguses.

“Viimasel ajal on maad võtnud maksuameti poolne sorimine inimeste pangainfos. Tulemuseks on inimeste õiguste rikkumine ja häbistamine. Maksuameti süsteemi ei jää jälge ja seetõttu ei saa seda ka keegi kontrollida.” (ÄP, Maksumati paat lekib, 2003).

“Maksuamet kasutab aktiivselt võimalust saada pankadest maksumaksjate kohta informatsiooni, omandades pahatihti kontode väljavõtteid eraisiku seljataga ja õigustamatus koguses.” (ÄP, Maksuamet jahib pangakontosid, 2003).

Vaatamata sellele, et eelpooltoodud väide püüab veenda lugejat Maksuameti ebaseaduslikus käitumises, annab sõnade “õigustamata koguses” lugejale võimaluse selle väite paikapidavuses kahelda. Lausesse on konstrueeritud selgesõnaline eeldus, et eksisteerib siiski teatud “õigustatud kogus” ning seega pole täit alust Maksuameti tegevust ebaseaduslikuks nimetada.

2003. aasta diskursusest leiab ka moraliseerivat lähenemist. Maksuamet pannakse ühele pulgale maksupetturitega. Toimub juhtumi lihtsustamine, tekkinud olukorda nähakse vaid mustvalgetes värvides.

“Toimetuse ei näe suurt vahet maksupetturitel ja maksuametnikel, kes kasutavad võitluses maksupettusega ebaseaduslike vahendeid – mõlemal juhul hiilitakse seadusest mööda... Mall, millest kliendidki võivad mõõtu võtta.” (ÄP; Lubamatu maksuterror maksuametnike poolt, 11.07.2003).

Vastukaaluks eelnevale leiab 2003.a. Postimehest ka argumenteeritud lähenemist, kusjuures püstitakse küsimus, kas seadus laieneb ühtedel alustel kõigile kodanikele.

„Olen kaugel sellest, et kõik maksuameti tegevuses on korrektne ja seaduslik. On selge, et kohtuotsused kuuluvad täitmisele ning ametnikke, kes seadust ei täida, tuleb karistada. See on enesest mõistetav ning kuulub täitevvõimu igapäevase töö juurde. Antud juhul aga on küsimus selles, kas kõik on seaduse ees võrdsed.“ (PM, Selgelt poliitiline probleem, 29.07.2003).

Nagu viitab antud alateema pealkiri, on käesoleval juhul tegemist Maksuameti negatiivse esitlemise diskursusega. Samas leiab seda diskursust jälgides hulgaliselt tsitaate, mida iseloomustavad ilmsed vasturääkivused, st Maksuameti negatiivsesse käsitlusele on konstrueeritud eeldused, mis annavad võimaluse ütleja sõnades kahelda ja seda tihti Maksuameti kasuks. Antud alateema raames leiavad kasutamist lihtsustatud ning lugeja kaastundele apelleerivad lähenemised.

4.1.3. Maksuameti tegevus efektiivne ja kiitust vääriv

Kuid mitte kõik Maksuameti tegevuse teema all väljatoodu ei ole hukkamõistev. Hulgaliselt leiab analüüsitavatest artiklitest ka Maksuametile tunnustust ja poolehoidu avaldavaid tekste, läbi mille viidatakse Eesti ühiskonnas valitsevatele kitsaskohtadele. Enamus väited on rajatud eeldustele, et Eesti ühiskonnas on mida muuta ning see ei ole sugugi mitte Maksuamet. Maksuameti positiivne käsitlus antud diskursuses on konstrueeritud läbi hea ja halva kõrvutamise.

. *“Indrek Neivelti juhtumi valguses tuleb tunnisustust avaldada maksuametile, mis üha selgemalt täidab talle pandud ülesandeid ning puhastab ärimaastikku. Selline tegevus peaks näitama õiget suunda kõigile maksumaksjatele.”* (PM, Neivelti lõppakord, 08.05.2002).

“Maksuameti positsioon tugevneb, sest tõenäoliselt väga paljud mõtlevad nüüd maksupettuse võimalusele hirmuga.” (ÄP, Intervjuu Hansapanga eksjuhi Jüri Möisaga, 17.05.2002).

“Maksuamet ongi tänavu teinud märkimisväärsed tööd maksude kogumisel – maksud laekuvad paremini kui kunagi varem....” “Paranenud maksukultuur on ühtlasi märk ebaauusa konkurentsi vähenemisest ettevõtluses.” (ÄP, Maksuamet vaatab ettevõtjatele ülalt alla, 31.10.2002).

“Maksuamet muutub iga aastaga heas mõttes tugevamaks (kui õnnestuks alati säilitada 100% seadusandlikkust!), mida peegeldavad üha paremad maksulaekumised, varimajanduse järjekindel vähenemine, prominentide aastatetaguste tehingute puistamine – tendentsid, mis ei pruugi mitte kõigile meeldida.” (ÄP, Palts vahetas Sõerdi välja nagu omaks erafirmat, 23.07.2003).

Ka valitsuse tasandil leiab Maksuameti tegevus tunnustamist. Samas ollakse arvamusel, et tugev ja jõuline Maksuamet ei saa kunagi populaarseks, kuna maksude maksmine on alati olnud probleem. Seega toimub ka järgnevas tsitaadis (analoogselt eelnevatega) Maksuameti positiivne presenteerimine ühiskonnas eksisteerivate probleemide taustal.

“Majandusminister Meelis Atoneni sõnul peabki maksuamet olema tugev struktuur ja ei saa seetõttu kunagi populaarseks. “Kes ikka tahaks kõiki makse riigile ära maksta,” ütles Atonen” “Keskkonnaminister Villu Reiljani sõnul teotab Rahvaliit maksuameti jõulist tegevust.” (PM, Valitus: maksuamet leebemaks ei muutunud, 21.07.2003).

2002.aastal ilmus antud alateema all ka ratsionaalselt motiveeritud tekste. Alljärgnev Maksuameti tegevust tunnustav repliik on esitatud läbi meie-grupi konstrueerimise.

“Tõsi on, et maksuameti haldussuutlikkus on tõusnud ning nad suudavad rohkem asju läbi vaadata, ja seda oleme ju aastaid ise tahtnud.” (PM, Tiit Vähi: ettevõtjad peavad tegutsema seaduse piires, 2002).

Vaadeldavat diskursust ilmestavad enim positiivse ja negatiivse kõrvutamine. Selline võtte võimendab mõlemaid pooli – positiivne paistab veelgi positiivsemalt ja negatiivne veelgi negatiivsemalt. Sarnaselt eelpool analüüsitud diskursusele, kasutatakse ka selle alateema all mõjutusvahendina meie-diskursust, mis teatavasti on alati olnud tõhusaks vahendiks ühiskonnas levivate hoiakute ja arvamuste kujundamiseks ja mõjutamiseks.

4.1.4. Maksuameti maine ja usaldusväärsus

2002.a. Äripäevas leiab antud teema Maksuameti suhtes positiivset käsitlust. Leitakse, et Maksuameti maine on tõusuteel.

„Erinevalt Indrek Neivelti langevast mainest maksuameti maine aga järjest tõuseb /.../“(ÄP, Neiveltil oleks aeg skeemid selgeks rääkida, 08.05.2002).

2002.a. Postimehes kasutatakse seevastu aga otsest sildikleepimismeetodit. Näiteks räägitakse mitmes 2002.a. Postimehe artiklis Maksuametist kui repressiivsest ja repressiivsest organist. Arvestades Eesti ajaloolist konteksti, võib selline sõnakastus inimestes (ala)teadlikku hirmu tekitada - pole ju palju möödas ajast, kus sellised survet avaldavad ja karistavad organid tõesti eksisteerisid ja ka aktiivselt tegutsesid – mis tsitaadi negatiivset konteksti arvestades võibki olla kõneisiku(te) taotluslikuks eesmärgiks.

“*Raie sõnul on murettekitav maksuameti kui repressiivorgani süvenev maine.*” (PM, Maksuametnikud naudivad tulemustasu, 2002).

Sildistamise strateegia jätkub ka 2003.a. Postimehes. Toimub Maksuameti kui “julumuri” taasesitus. Nagu eelnevas tsitaadis, püütakse ka siin mängida inimeste emotsioonidega.

“*Muu hulgas märgitakse memorandumis, et maksuametist on tavalise haldusorgani asemele saanud inkvisitsiooniorgan, millega tehakse koostööd vaid hirmu sunnil.*” (PM, juristid hoitavad maksuametit peatsete kahjunõuete eest, 24.07.2003).

Ja natukene leebemates toonides lähenemine, kus leitakse Maksuameti juba ka mõningaid “inimlikke jooni”, kuid esitlust leiab see siiski läbi negatiivse fooni.

“*Mina arvan, et vastasseisust on hoopis rohkem võitjaid ehk tegelikult meie kõik, politseilike võtetega uurimisorgani asemel on maksuametist saamas maksumaksja partner.*” (PM, Palts: loodan alusetute süüdistuste lõppu, 20.09.2003).

Eelpooltoodud tsitaadis on vastandatud negatiivne Maksuamet ja positiivne meie-grupp. Antud tsitaadis toimub otsene lugeja kasu rõhutamine, mis on edastatud emotsionaalselt läbi teadja rolli. Selle mõjutusvõttega sisendab rahandusminister rahvale, et ta ei tegutse mitte enda, vaid rahva ehk meie kõigi kasu silmas pidades (vrd Aava 2003: 66). Kasutamist leiab enesekindel väide: “võitjad - meie kõik!”, kuid samas ratsionaalne argumentatsioon puudub.

Sama alateema alla mahub veel üks diskursus, mida tinglikult võiks nimetada ootuste diskursuseks. Missugust Maksuametit siis inimesed soovivad? Nagu näitavad järgnevad tsitaadid, eeldatakse ja loodetakse, et Maksuamet oleks üks hea ja sõbralik institutsioon, kes kodanikule tema kohust vaid aeg-ajalt meelde tuletaks. Tsitaadid on konstrueeritud äärmiselt lihtsustatult ja pinnapealselt.

“Maksuamet on minu jaoks eelkõige maksumaksja abimees,” rääkis Palts. “Kui ta leiab, et kuskilt on midagi maksmata, siis peab ta sellele viitama ja õiguskuulekas maksumaksja peab vastavalt reageerima.” (PM, Maksueksperdid ei näe Paltsi äritehingutes seadusjärgset süüd”, 19.04.2003).

Hea maksuamet on selline, mis ausaid ei kiusa, eksijaid informeerib ja püüab pätid kinni. Olgu need ausad, eksijad ja pätid siis mafioosod või ministrid.” (PM, Kommentaar, Valed tõllas, mehed võllas, 42.07.2003).

Ning vastukaaluks natukene ratsionaalsem lähenemine

“Eelkõige maksuametis tahaks näha eeskujulikke riigiasutust. Selleks polegi ju ametilt palju nõutud: korjata kokku maksud, järgida täpselt seadusi, abistada kliente maksuküsimustes.” (ÄP, Lubamatu maksuterror maksuameti poolt, 11.07.2003).

Peaaegu kogu alateemat iseloomustab emotsionaalne lähenemine, vaid 2002.a. Äripäevas asetus Maksuamet positiivsesse konteksti. Enamikel juhtudel apelleeritakse inimeste tunnete ja emotsioonidele, kusjuures omalt poolt pakutakse vaid lihtsustatud lahendusi, süüvimata pikemalt tekkinud probleemi põhjustesse. Lihtsate liigenduste ja tõdedega pakutakse lihtsaid seletusi keerulistele probleemidele ja situatsioonidele (vrd Aava 2003: 75). Keeleliselt leiab järjekordselt kasutust meie-grupi võtte, läbi mille püütakse auditooriumi mõjutada. Toimub positiivse “meie” ja negatiivse “nende” vastandamine.

4.2. Teema: Maksuameti siseprobleemid

4.2.1. Maksuameti tulemuspalkasüsteem põhjustab probleeme

Kohe, kui tulemuspalkade kehtestamise teema 2002. aastal päevakorda tuleb, selgub, et enne, kui süsteem veel õieti töölegi on hakanud, on inimestel juba jõudnud tekkida arusaam neid ähvardavast ohust.

“Kivistik kummutab leviva arvamuse, nagu hakkaks konkreetse maksuametniku lisatasu sõltuma tema poolt tehtud ettekirjutuste summast.” “Kui maksuametnik on kogemata komistanud mingi suure asja peale, aga samas jätab tema muu töö soovida, siis temal ei maksa täiendavat tulemustasu loota,” ütleb Vahur Kivistik. “Lisatasu maksmine tuleb kõne

alla ikkagi nende töötajate puhul, kes on igati tublid ja töökad ning sellega koos ka häid tulemusi saavutanud.” (ÄP, Paljastused võivad tuua ametnikele lisatasu, 06.06.2002).

Vastukaaluks ühiskonnas valitsevale negatiivsele suhtumisele püüavad Maksuamet ja valitsus luua tulemuspalgasüsteemile positiivset fooni. Kuid jälgides Maksuameti direktori mõttekäiku, siis võib antud tsitaat mõjuda oodatule vastupidiselt, st süvendada veelgi üldsuse negatiivset suhtumist tulemuspalka ning kinnitada levima hakanud arusaama, et ettekirjutuste maht on otseselt seotud saadava lisatasuga, mille nimel maksuametnikud nüüd entusiastlikult pingutavad. Sellest tulenevalt ei pruugi antud tsitaat oma eesmärki täita. Sõna “entusiastlikumalt” näib viitavat sellele, et siiani istusid Maksuameti ametnikud, kes oma töötulemustest suurt huvitatud polnud, kuid nüüd, tulemuspalka saabudes, on neist saamas usinad töötajad. Seega on siinkohal tegemist hoopis Maksuameti poolt „õli tulle“ valamisega.

“Maksuameti peadirektori Aivar Sõerdi sõnul paneb valitsuse poolt tulemuspalgaks eraldatud raha maksuametnikud paremini tööle.” “Sõerdi sõnul on tulemuspalka mõju juba praegu märgata, inimesed on hakanud entusiastlikumalt tööle.” (ÄP, Maksuameti eeskuju nakatab ametkondi, 19.09.2002).

Eelpooltoodut näib kinnitavat ka valitsusepoolne pöördumine, kus leitakse, et maksuametnike paremad töötulemused on otseses sõltuvuses saadavast tasust. Järgnevas tsitaadis tõstetakse maksuametnik kõrgemale teistest ametnikest ja ühiskonnaliikmetest. Näib nagu kujundataks arusaama, et mitte just iga ametnik ega töötav kodanik pole Eesti riigile tasuv, st kasulik

“See, et maksuametnikke nende töö eest ergutatakse, on loomulik. Investeering kõrgepalgalistesse maksuametnikesse on riigile äärmiselt tasuv.” (PM, Kallas: maksuamnestia Eestis on välistatud, 07.06.2002).

Kindlasti ei saa öelda, et tulemuspalk oleks halb. Tegelikult töötab selline süsteem paljudes eluvaldkondades, kuid nagu antud diskursuse kontekst näitab, kaldus maksuametnike puhul selline süsteem nihkesse. Suurem osa ajakirjanduses väljatoodust on seotud ettevõtjate hirmudega, mille käigus luuakse diskursus “maksuametnik raha nimel kõigeks valmis”. Tegemist on protestidiskursusega, kus süüd nähakse tihti vaid ühepoolsest. Tegemist on patuoina strateegiaga.

“Maksuametsjate liidu juhatuse esimees Ants Veetõusme märkis, et maksuameti tulemuspalgad on ettevõtjad pisut ärevile ajanud. Ta tunnistas, et maksuameti tulemusrikas töö on igati vajalik ning maksupettustele tuleb kindlasti piir panna. Samas kaasneb tulemuspalgaga ohtlikke tendentse. “Näiteks on ettevõtjad meie poole pöördunud murega, et maksuametile paberil parandusdeklaratsioone viies on tunda maksuameti negatiivset suhtumist, kus ei

tahetagi neid eriti vastu võtta ja öeldakse, et parem hoopis kontrollime teid,” rääkis Veetõusme.” (ÄP, Tulemuspalk kahekordistab ettekirjutuste mahtu, 30.09.2002).

„Maksumaksja hinnangul mõjutab selline süsteem maksuametnike objektiivsust ja võib kaasa tuua sunnivahendite väärkohtlemise maksumaksja suhtes.“ (PM, Maksumaksjate Liit taunib tulemuspalga maksmist, 12.09.2002).

Ülaltoodu kokkuvõtteks võib öelda, et 2002.a. kujutatakse maksuametnikku kaheselt: Maksuameti ja valitsuse poolt entusiastliku ja motiveeritud töötajana, ettevõtjate poolt aga õela ja pahatahtliku ametnikuna. Sarnase lähenemisega on ka 2003.a. sama alateema tekstid, kus jätkub protestidiskursus ja hirmu sugereerimine teemal “maksuametnik raha nimel kõigeiks valmis”.

“Maksumaksjate Liidu juhatuse esimehe Ants Veetõusme hinnangul on maksuameti tegevus viimastel aastatel muutunud üha vastutustundetumaks.” “Tundub, et maksuametnikel kadus koos tulemuspalgaga reaalsustaju ja hakkas levima mentaliteet, et ebaseaduslikkust võib välja juurida ebaseaduslike võtetega,” ütles Veetõusme.” (PM, Maksumaksjad taunivad maksuameti jõulist tegevust, 21.07.2003).

“Samas ei saa maksuamet väita nagu töötaks neil vaid jumalad, kellele inimlikud nõrkused võõrad. On loogiline, et kui palk seotakse otseselt kokku korjatud raha hulga, tekib inimesel kiusatus testida kõikvõimalike lubatu piiril olevaid vahendeid töötulemuste parandamiseks” (ÄP, Maksuameti tulemuspalgad vajavad kiiret reformi, 23.04.2003)

2003.a. toimub 2002.a. valitsusepoolse väite, nagu oleks hästitasustatud maksuametnikud riigile suuresti tulutoovad, ümberlükkamine. Samas puudub väitel ratsionaalne argumentatsioon. Väide jääb põhjendamata (vrd Aava 2003: 97). Kasutamist leiab metafoor “kahe teraga mõõk”, mis peaks ilmetama Maksuameti tulemustasu ja selle mõju majandusele. Tegemist on ilmselgelt probleemi lihtsustamisega.

““Maksuameti tulemustasud on kahe teraga mõõk. Jõuvõtteid kasutades võib riigile võita 300 miljonit, kuid idee on lühinägelik ning hilisem kahju majandusele võib ulatuda miljarditesse,” lausus Palts. “(PM, Palts: maksudest kõrvalehoidjate elu ei muutu kergemaks, 31.07.2003).

Nagu selgub, kätkeb antud alateema endas nii protesti kui ka hirmu. Rohkesti leidub emotsionaalset lähenemist, mille tulemuseks on enamasti lihtsustatud probleemikäsitlused ja ebareaalsed stsenaariumid. Samas ei suuda aga teine osapool – Maksuamet ning 2002.a. ka rahandusminister – oma sõnavõttudes tekkinud negatiivseid arusaamu ja suhtumisi kummutada, pigem võimendab neid.

4.2.2. Maksuamet hädas infoleketega

Palju arutelu tekitab küsimus, kuidas kaks uurimustöös vaatluse alla võetud juhtumit jõudsid avalikkuseni. Järgnevas 2002.a. tsitaadis käsitletakse Maksuametit ja maksuametnikku lahusolevalt – maksuametnik on tegutseja väljaspool organisatsiooni. Infoleketes süüdistatakse abstraktset maksuametnikku, mitte Maksuametit kui organisatsiooni.

“Kui sealt midagi üldse oodata, siis üksnes järelpärimist maksuametile, kuidas sügavalt konfidentsiaalsed Indrekut puudutavad andmed avalikuks said” “Võimalik, et keegi maksuameti töötajatest müüs neid andmeid, sest ei usu, et nende lekitamine kuuluks maksuameti taktikasse.” (ÄP, Mõis: Neiveltil polnud lahkumiseks põhjust, 2002).

Kasutusele tuleb teadja roll, mis leiab esitlemist läbi autoriteetse kõneisiku. Tsitaadi viimane lause lisab öeldule emotsionaalset värvingut

„On selge, et keegi kahjustab meelega Neivelti huve,“ märkis ta (rahandusminister H.Õunapuu) /..../ Kes see on ja millised on tema eesmärgid, on väga raske öelda.“ (PM, Neivelti tehingu info lekitamine jõuab politseisse, 17.05.2002).

2003.a. leitakse, et Maksuameti suutmatuse konfidentsiaalset infot hoida, tekitab ühiskonnas kõhedust, kuna sellest võib sõltuda ettevõtjate käekäik. Sõna “kõheduse” sissetoomine annab antud tsitaadile emotsionaalse varjundi ning on otseselt seotud lugejas hirmu tekitamisega. Ettevõtjate saatuse näib olevat otseses sõltuvuses Maksuameti tahtest. Samas jääb aruamatuks, kuidas on võimalik Maksuametil mõjutada ausalt makse tasunud ettevõtte käekäiku. Järelikult tuleb alljärgnevat tsitaati lugedes lähtuda eeldusest, et kõigil ettevõtjatel on midagi Maksuameti eest varjata. Seega kasutatakse järgnevas tsitaadis otsest patuoina strateegiat ehk süü ühepoolset tõlgendamist.

Infolekkimine uurimisorganitelt tekitab kõhedust. /..../ Maksuametiga puutuvad kokku kõik ettevõtjad ja maksuametil on võimalik nende ettevõtjate käekäiku taoliste lekitamisega mõjutada.” (PM, Paltsu uurimine tekitab kahtlusi maksuameti osas, 22.04.2003).

Maksuameti-poolne vastulause infoleketes süüdistustele on argumenteeritud, kuid usaldust see kodanikus ei kasvata. Ajalise määratluse “viimasel ajal” kasutamine viitab sellele, et seda siiski on tehtud ja pole mingit garantiid, et seda ei tehta ka edaspidi. Tegemist on järjekordse Maksuameti poolt tehtava „õli tulle“ sammuga.

“”Tahaksin tähelepanu juhtida sellele, et Eesti Ekspress ise pärast Sulev Vedleri artiklit “Paltsule pasunasse” avaldas nupu, kus kinnitas, et pole Paltsuga seotud infot maksuametist saanud” märkis Kivistik” “Kuna Eesti Ekspress ise lükkas ümber süüdistused laimamise kohta, on Kivistiku sõnul pärast seda kohatu väita, et tema või mõni teine maksuametnik on seda infot ajakirjandusele andnud. “Kivistiku sõnul märkis selle nädala algul ka maksuamet,

et viimasel ajal pole ametist infot välja läinud.” (PM, Kivistik kaalub laimajate kohtusse andmist, 15.08.2003).

Maksuameti katsed süüdistusi tõrjuda lükkab ümber 2003.a Äripäev, tuues välja argumendi, millele on raske vastu vaielda: sellist infot valdab ainult Maksuamet, seega on see ka ainukene koht, kust see lekkida sai.

“Kuna keegi teine lihtsalt sellist infot ei valda, vähemalt sellises koguses mitte, langeb paratamatult kahtlusevari maksuametile kui infolekitajale. Kuigi amet püüab väita vastupidist, on tõenäoline, et väga palju informatsiooni, mis on avalikkuse ette jõudnud, ei ole jõudnud sinna kuskilt mujalt kui maksuametist. Maksuametsed seda ise ju ometi ei tee.” (ÄP, Maksuameti paat lekib, 26.06.2003).

Infopäringute diskursuse käigus ei suuda Maksuamet avalikkuse silmis oma mainet tõsta ega süütust tõestada. Maksuamet püüab probleemile läheneda üldistavalt, tuues enda probleemist rääkides sisse võrdluse abstraktse organisatsiooniga. Samas ei jää selles Maksuameti juhi poolt öeldud tsitaadis kindlasti märkamatuks sõnade “pea igal aastal” kasutus, mis vähendab Maksuameti usaldusväärtust.

“Maksuamet mõistab, et üks raskemini maandatavaid riske maksusaladuse kaitsel on inimrisk, ja annab parima selle minimaliseerimiseks. Organisatsioonis, ka eraõiguslikus, kus töötab tuhatkond inimest, on alati oht, et keegi neis on ebaaus, seab oma huvid kõrgemale asutuse huvidest. Pea igal aastal on amet pidanud tegutsema mõne juhtumiga, kus on tekkinud kahtlus ametniku aususes.” (ÄP, Maksuametsjal pole põhjust muretseda, 30.06.2003).

Antud alateema all domineerivad kaks diskursust. Ühel poolt toimub kodanikesse hirmusugereerimine ettevõtjate poolt ning teisalt „õli tulle valamise“ diskursus Maksuameti enda poolt.

4.2.3. Maksuameti töökultuur on taunitav

2002.a. juhatatakse sisse nn ebareaalse stsenaariumi loomise ning ühepoolse süü nägemisega, läbi mille üritatakse avalikkuse tähelepanu juhtida Maksuameti ebaeetilisele käitumisele. Tegemist on ühteaegu nii protesti- kui ka kaastunde diskursusega. Kuigi alljärgnevas tsitaadis on süüdistuse rõhuasetus ühepoolne, võimaldab lause konstruktsioon ja kasutatud sõnavalik siit välja lugeda ka Neivelti kaudset süüdimõistmist.

“Neivelti case’i taga võib olla maksuameti soov tuntud inimene avalikult häbiposti naelutada – et olgu kõigile õpetuseks. Kui see peaks tõsi olema, siis on maksuamet käitunud ebaeetiliselt.” (ÄP Neivelt peab avalikustama maksuameti märkused, 25.04.2002).

Alljärgnevad tsitaadid „portreterivad“ maksuametnikku kui pahatahtlikku ja uudishimulikku riigiteenistajat, kes pahatihti tegeleb kõige muuga kui talle tööandjapoolt ettenähtud ülesannete täitmisega. Tegemist on protestidiskursusega Maksuametis toimuva vastu.

“Nii rahandusministeerium kui andmekaitsjad peavad taunitavaks, et maksuametnikud uurivad andmebaasist oma tööks mittevajalikke andmeid, näiteks naabrite ja sugulaste sissetulekuid” (PM, Ministeerium taunib maksuandmetes sorimist, 03.07.2003)

“Üks maksuametnik põhjendas andmebaasis klikkimist huviga oma naabrinnase palga vastu, teine vajadusega teada saada, kui vanad on maksuameti kliendid. Vaadati ka, miks tuttavad ei ole veel tulumaksu tagasi saanud, töökaalaste sünnipäevi ning sugulaste maksuinfot” (ÄP, Ametnikud kolavad andmebaasides, 02.07.2003).

Maksuameti vastulause näitab selgelt, et ühiskonnas levib arusaam “üksikult üldisele”. Selle ümberlükkamiseks oleks vaja aga esitada konkreetseid argumente ja tõestatud fakte, mida Maksuamet kahjuks ei tee. Veelgi enam – leitakse, et andmebaasides sorimine ei olegi tegelikult mingi patt.

“Maksuamet nõustub, et on tõesti esinenud üksikuid juhtumeid, kus mõned ametnikest on andmebaase kasutanud isiklikel eesmärkidel, kuid nimetatu ei anna alust eeldada ja teha üldistusi, et kõik või paljud ametnikud selliselt käituvad” (ÄP, Maksuameti kommentaar Äripäeva artiklile, 02.07.2003)

“Kuna andmete vaatamine ei ole seadusega karistatav, küll aga andmete nn lekitamine, siis lihtsalt vaatamine ei anna alust distsiplinaar karistuse määramiseks” selgitas Maksuamet (ÄP, Maksuamet jättis andmebaasides kolanud ametnikud karistusest, 22.12.2003)

Järgnevalt on kõik Maksuametile süüks pandavad patud võetud kokku ühte tsitaati, mis peaks kokkuvõtvalt ilmetama Maksuametis toimivat töökultuuri. Kuigi antud süüdistustest on Maksuamet eelpool omaks võtnud vaid andmebaasides tuhnimise üksikjuhtumid, ei vaevu Maksuamet hiljem teisi väidetavaid süüdistusi ümber lükkama. Samas ei saa aga äratoodud tsitaadis märkamata jääda juba eelpool mitmeid kordi esile kerkinud eeldus, et lisaks ausatele eksisteerib siiski ka rida ebaausaid ettevõtjaid, mis annab alust arvata, et süü ühepoolne nägemine antud juhtumite puhul pole õigustatud.

“Maksuamet on viimasel ajal meedias silma paistnud mitmete ebameeldivate juhtumitega, kas maksuametnikud tuhninud erahuvist lähtudes maksumaksjate andmetes, nõudnud inimestelt ja pankadelt massiliselt ilma erilise põhjusest pangaväljavõtteid ning püüdnud veeretada maksupettusega seonduvaid riske tehingute teistele, reeglina ausatele osapooltele.” (PM, Paltsi käik, 19.07.2003).

Taas kord leiab viiteid sellele, et Maksuameti tegevuse üle puudub kontroll. Teises tsitaadis on tunda maksumaksja suhtes kerget kaastundevarjundit..

“Küsimus on selles, kas suudetakse muuta kogu süsteemi suhtumist. Maksuamet on loodud maksumaksja raha eest ja õigupoolest maksumaksja poolt ning maksuametnikel peab olema tunnetus, et neidki kontrollitakse /.../.” (ÄP, Maksumaksjate Liit: Paltsi käitumine isiklikes huvides on välistatud, 21.07.2003).

“Tema sõnul (Ojasalu) saaks maksuamet oma tegevust parandada vähemalt selles osas, et maksumaksjale antakse teada, kas ja miks tema juhtumi uurimine seisneb. Nii ei hoitaks maksumaksjat kuid teadmatuses ja pinges.” (ÄP, Viis maksurevisjoni sundisid Tõnis Paltsu tagasi astuma, 22.09.2003).

Edasi apelleeritakse inimeste hirmutundele. Ütleja lisab oma sõnadele kaalu valimaks kõnekujundi ajaloolisest kontekstist – „*miilitsalik karistamismentaliteet*“. Sellele järgneb samas artiklis ära toodud tsitaat, mis oma emotsionaalse tooniga avaldab protesti Maksuameti tegevuse vastu. Kui eelpool oli juttu sellest, et Maksuamet tegutseb vahendeid valimata, siis siinkohal soovitatakse sama taktikat kasutada ka valitsusel.

“Kõigepealt on Paltsul tarvis saavutada kontroll maksuametis nende üle, kes genereerivad igal võimalusel miilitsalikke karistamismentaliteeti ning on sellega mürgitanud ka maksuametisse tulnud noori.” (PM, Paltsu PR-sõda uinunud vastasega, 23.07.2003).

“Väikeettevõtjana arvan, et igasugune mentaliteedimuutus maksuametis on tervitatav, viidagu seda siis läbi puhaste, räpaste või lihtsalt tolmuste kätega.” (PM, Paltsu PR-sõda uinunud vastasega, 23.07.2003)

Kogu alateema on konstrueeritud negatiivses kontekstis. Esinenud diskursustes domineerib protesti- ja kannatajate diskursus. Maksuamet aga seevastu kasutab järjekindlalt oma sõnavõttudes strateegiat, mis talle pigem kahju kui kasu toob.

4.3. Teema: Maksumaksja

4.3.1. Ettevõtjad ja ärimehed nurisevad ja on paanikas

2002. aastal ilmestab antud alateemat emotsionaalne lähenemine. Siinkohal ei ole paanika ja hirm ridade vahele kirjutatud, vaid leiab selgesõnalist väljaütlemist. Kasutusse tuleb järjekordselt ka ajalooline kontekst, mis on konstrueeritud läbi sõnade „aastatetagused tehingud“ - tehingud, mida ärimehed nüüd kardavad päevavalgele tulevat. Eelpoolöeldut silmas pidades, ei saa aga kuidagi õigeks lugeda tsitaatides olevaid protesteerivaid väiteid nagu tegutseks riik ebaausalt või repressseerivalt ning on ilmselge, et sel juhul on alusetu kutsuda ka seadustäitmist nõudvat riiki „maksupõrguks“.

“Arenenud turumajandusega Eesti Vabariigis kardavad eraomanikud riiki, mis tegutseb ebaausalt ja venitades. Ärimed kardavad! Ainult nemad ise ja maksuamet teavad, kelle kohta uurimine käib.” (ÄP, Maksuameti huvi äriilidrite tehingute vastu on suurenenud, 04.06.2002).

“Riigi repressioone kartvad ärimed levitavad anonüümset märgukirja, milles taunivad aastatetaguste tehingute uurimist maksuametis ja politseis.” (ÄP, Ettevõtjad pelgavad poliitikute salalepet, 03.06.2002).

“Paljude ärieste hinnangul puudutab maksuameti ja keskkriminaalpolitsei kaudu algatatud repressioonikampaania kas otseselt või kaudselt umbes 50% Eesti ettevõtjatest,» leiavad allkirjadeta läkituse autorid. «Näiteks naabriks oleva Venemaa kõrval on Eesti ”maksupõrgu”,» võrdleb anonüümikiri.” (PM, Riik lubab maksupetiste paljastamist jätkata, 04.06.2002).

Seda, et ärimed muretsevad vaid enda, mitte n-ö tavalise maksumaksja pärast, kinnitavad alljärgnevad laused, mis on konstrueeritud Maksuametit pooldavana. Vaatamata mõnele kõnekujundlikule elemendile, on antud juhul tegemist siiski probleemi ratsionaalse käsitlemisega, seda eriti teise tsitaadi puhul.

“Olles lugenud “ärieste” adressaadi ja koostajate märgukirja, mis kuulu järgi pidavat olema adresseeritud valitsusele, jääb mulje, et märgukirja koostajad vaatavad maailma läbi paranoiaprillide ning üritavad eelkõige iseenda päästmiseks kasutada kõikvõimalikke võtteid.” (ÄP, Kes peab nõiajahti, 28.06.2002).

“Kui ettevõtja on ausalt ja õiguspäraselt riigile makse maksnud, pole tal midagi karta. Trükivalgust näinud artikkel annab alust arvata, et ärimed, kes on maksude maksmisest teadlikult kõrvale hoidunud, püüavad avalikkust eksitusse viia ja on reaalse karistuse kartuses hakanud riiki repressioonis süüdistama. Siinkohal võiks meenutada tuntud mõtteid, et parim kaitse on rünnak, antud juhul rünnak riigi ja eriti ühe tema riiklikku sundi teostava institutsiooni ehk maksuameti vastu.” (PM, Ebaaus äri on alatus ausate suhtes, 04.06.2002).

Maksuametit pooldav diskursus on sisse kirjutatud antud juhul ka 2003.a. Äripäeva vastava alateema alla. See, et ettevõtjad kogu tekkinud probleemile vaid emotsionaalselt lähenevad, viitavad sellised sõnade kombinatsioonid nagu „ettevõtjate hädakisa“, „ettevõtjad kurdavad“, „see pole normaalne“, „on tormanud lahingusse“. See aga et ärimed endiselt kaastundele proovivad apelleerida, on edasi antud teises tsitaadis.

„Maksuameti suhted äri maailmaga on teravamad kui kunagi varem. Just hetkel, kui maksuameti juhtidel tekkinuks võimalus kergendunult hingata, meeskond värskest juurutatud tulemuspalkadega korralikult tööle rakendada, hakkas kostuma ettevõtjate poolt hädakisa.” (ÄP, Maksuameti tulemuspalgad vajavad kiiret reformi, 23.04.2003).

““Ettevõtjad kurdavad, et viimastel aastatel tuleb suur osa energiast pühendada suhtlemisele maksuametiga,” ütles Raie. “See pole ju normaalne, kui ettevõtjatel kulub viiendik töönädalast maksuametiga väitlemisele.”” (PM, Ettevõtjad pole maksuameti tegevusega rahul, 21.07.2003).

Kokkuvõtvalt võib öelda, et äriestepoolse protesti ja kaastundevajaduse diskursused, mis käesoleva alateema all teistest selgemalt eristusid, ei varjutanud

siiski teatud ratsionaalset lähenemist ning Maksuametit pooldavat diskursust. Ebaausate ärimeeste olemasolu ja tegutsemist rõhutas „nurisejate“ näitamine omakasupüüdlikus kontekstis.

4.3.2. Maksupettur(lus) versus aus maksumaksja

Nagu allpooltoodud tsitaadid näitavad, ei suhtu mitte kõik ühiskonnaliikmed soosivalt sellisesse ühepoolsesse süüdistamisse. Ausa maksumaksja kaitsele asuvaid tendentse võis eriti rohkelt täheldada just 2002. aasta juhtumi käsitluses.

“Politsei ja maksuameti ründamine, kui need täidavad oma kohust, tundub jabur ja kaugeltki mitte kodurahu (mida märgukirja autorid peavad oma ettepanekute poliitiliseks põhjenduseks) olemasolu soosiv. On selge, et ausat maksumaksjat maksuameti ja politsei tegevuse aktiveerumine ei häiri.” (AP, Kes peab nõiajahti, 28.06.2002).

“Arvestades toimuva ulatust, hakkasid maksupettused ohustama riigi finantsjulgeolekut. Tekkis olukord, kus seaduskuulekad maksumaksjad on saanud ebavõrdse kohtlemise osaliseks, kuna ei suuda seadusi rikkuvate ärimeestega turumajanduse tingimustes konkureerida. /.../ Avalikkust eksitav on ka väide pimeduses kobavatest ärimeestest, kes katse-eksituse meetodil püüdsid täita oma maksukohustusi. Petturite tegude tagajärjel kannatavad kõik ühiskonnaliikmed, olgu selle tagajärjeks võimalikust kasinamad pensionid, toetused, remontimata teed. /.../ Märgukirjas tehakse ettepanek lühendada maksuõigusrikkumiste aegumistähtaega. Ausate maksumaksjate jaoks ei ole aegumistähtaaja pikkusel tähtsust.” (PM, Ebaaus äri on alatus ausate suhtes, 04.06.2002).

“Andeksandmist maksude kogumisel olla ei saa. Väga lihtsal põhjusel: osa on maksud ära maksnud ja nende inimeste suhtes oleks see ebaõiglane.” (PM, Kallas: maksuamnestia on välistatud, 07.06.2002).

„Meie arvates (Keskerakonna) peaks kõik need, kes ühel või teisel viisil ning eri aegadel on vaesemate inimeste arvelt makse optimeerinud, need maksusummad riigikassasse ära maksma. Makse tuleb maksta kogu aeg ja vabatahtlikult.” (PM, Selgelt poliitiline probleem, 29.07.2003).

Vastukaaluks ratsionaalse iseloomuga diskursusele leiab 2003. aastal siiski ka lihtsustatud lähenemist, kuid antud juhul ei ole tegemist protestiga Maksuameti vastu, protestinool on suunatud eliitmaksumaksja poole.

“Kui eliitmaksumaksja otsib järjest seadusekonkse, miks peaks siis tavamaksumaksja olema ausam.” (ÄP, Maksudega kokkuhoidlik Palts peab tagasi astuma, 10.09.2003).

Antud alateema tsitaate ilmestab enamjaolt ratsionaalselt argumenteeritud arutelu. Tekkinud probleemid leidsid käsitlemist läbi hea ja halva kõrvutamise. Taas kord leidis kasutamist politseinäide, samuti esineb positiivse meie-grupi konstrueerimist.

4.3.3. Maksuameti ja maksumaksja huvide konflikt

Kui eelpool võis paljudest tsitaatidest välja lugeda ridade vahele peidetud eeldust, et mitte kõik kodanikud ei ole huvitatud ausast maksumaksmisest, siis käesoleva alateema all leidub selgesõnalisi ja üheselt mõistetavaid tsitaate ülalöeldu kinnituseks. Ettevõtjate õigustamine on esitatud teadjakontekstis Seda ilmestavad sõnade „igauks otsib“ kasutamine – kõneleja räägib mitte ainult enda vaid kõigi eest.

“Ise otsiks ka tema (I.Neivelti) olukorras seaduslike võimalusi maksude maksmisest kõrvalehoidmiseks. Miks mitte kasutada seaduseauke, kui need olemas on. Igauks otsib sobiva võimaluse oma maksude optimeerimiseks.” (ÄP, Kolleegid suurettevõtjad hoiduvad hinnangutest, 10.05.2002).

Eeltooduga sarnane probleemikäsitus konstrueeritud läbi kõnekujundi

“Kogu maailmas on maksuameti asi võimalikult rohkem makse kokku korjata ja maksja asi võimalikult vähe maksta. Maksu küsimustes käib mäng alati piiri peal ning kord on üks peal, siis jälle teine – nagu Vestmann ja Piibeleht.” (ÄP, Kolleegid suurettevõtjad hoiduvad hinnangutest, 10.05.2002).

Maksuametit pooldavas diskursuses, mis koos ratsionaalse lähenemisega moodustas 2002.a. siiski kandvama osa antud alateemast, leiavad kasutamist nii kõnekujundlikud elemendid kui ajalookonteksti sissetoomine. Esimeses tsitaadis asutakse riiki kaitsvale positsioonile ja mõistetakse „nutika äriplaani“ kasutajad hukka. Teises tsitaadis viiakse lugeja taas kord lähiminevikku, selgitamaks, kuidas käitused ärimed, kellel nüüd kõige enam põhjust muretseda on, eelmise kümnendi teisel poolel.

“Paraku domineerib ikka veel mõtteviis, et mõisa köis, las lohiseb. Või: riigi petmine polegi petmine, vaid nutikas äriplaan. Tuleb kahetsusega nentida, et mõned audiitorid mõtleavad samamoodi.” (ÄP, Maksuvõlg tasutud, amet alles, mis saab edasi, 20.05.2002).

“Ehkki eelmise kümnendi teisel poolel tekkis riigi vähesest haldussuutlikkusest tulenevalt olukord, kus osa äriühinguid ja ärimed asusid seadusega sätestatu asemel ise otsustama, ka ja kui palju makse maksta, ei olnud see tingitud mitte seaduse mitmeti mõistetavusest, vaid pea olematust ohust vahele jääda.” (ÄP, Riik lubab maksupetiste paljastamist jätkata, 04.06.2002).

Järgnevates tsitaatides domineerib ratsionaalne arutelu. Toimub hea ja halva kõrvutamise. Selgitatakse, miks ei tohi suhtuda maksupetturitesse ükskõiksest. Mainimist leiab juba eelpool tuntust kogunud kõnekujund „repressiivorgan“, mis antud kontekstis vihjab sellele, et teatud olukordades pole abi isegi sellisest organist. Viimased tsitaadid on moodustatud läbi negatiivse „nende-grupi“ loomise, kusjuures „nende“ all mõeldakse petturitest ärimed.

“Paljud äsja asutatud ja turule aktiivselt sisenenud äriühingud on valinud endale eesmärgiks kiire ja komplikatsioonideta rikastumise. Seejuures püütakse tihtipeale ebaseaduslike vahenditega vähendada äriühingul lasuvat maksukoormust. Selline käitumine on riigi ja kaaskodanike suhtes pahatahtlik, kuid vastavalt kehtivatele arusaamadele ei tunneta tavakodanik n-ö valgekraede seaduserikkumiste ohtlikkust. Valitseb arusaam, et selliste tegude all on kannataja ennekõike riik. Tavakodaniku mõttelaadi kohaselt on riik umbmäärane mõiste, pealegi ei kaasne selliste toimingutega mõrva või varguse toimepanemise tulemusena võrreldavat kannatanu afekti. See fakt on muutnud trendikaks kombe heita maksuametile esimesel võimalusel ette maksumaksja ahistamist ja kummalisel kombel isegi maksumaksja arvel isiklikku rikastumist. Ometigi pole homse päeva peale mõtlevale inimesele tarvis pikalt seletada, kuivõrd destruktivselt ja diskrediteerivalt mõjub varimajandus riigi majandusele.” (ÄP, Keda hakkab maksuamet kontrollima?, 04.11.2002).

“Neivelti ja mitmete teiste ärimeeste kommentaaridest võib aru saada, et maksude maksmine liigitub rubriiki «suhteline». Kuigi seadus on meil üks, püütakse maksudest kõrvalehoidmiseks nippidega kõrvale hoida. /.../Siiski on võitlus maksudest kõrvale hoidjatega pahatihti lootusetu, sest alati jääb mingi võimalus, mille otsimisel murrab pead terve armee kõrgepalgalisi nõustajaid. Võitluse ausa maksude tasumise eest saab võita vaid maksumaksja peas - kui inimene tahab makse maksta ja ühiskonda solidaarselt toetada, siis ta teeb seda. Kui ta pole selleks valmis või põhimõtteliselt ei soovi seda teha, siis ei aita ka repressiivorganid.” (PM, Õpetlik lugu Neiveltiga, 18.05.2002).

“Nõudes eritingimusi, mida taotletav maksuamnestia kahtlemata oleks, soovib mingi osa ärimeestest asetada end ühiskonnast väljapoole. Aga ühiskond saab eksisteerida ainult kokkuleppele tuginedes. Meie ühiskondlik leping vaatab meile vastu meie põhiseadusest ja seadustest. Kui mingi osa arvab, et nende suhtes seadused ei kehti, siis paratamatult tulebki neil sellelt maalt lahkuda ja elada seal, kus on pettusteks paremad võimalused. Pettureid ei nuteta taga!” (PM, Aususes on jõud, 05.06.2002).

“Kõik Eesti subjektid – nii füüsilised kui juriidilised isikud peavad käituma Eesti seaduste piires. Kui neile ei meeldi Eesti seadusemaastik, siis on neil valikuvõimalus. Kui nad tegutsevad siin, siis pole valikuvõimalust, nad peavad seadust täitma.” (PM, Tiit Vähi: ettevõtjad peavad tegutsema seaduse piires, 05.06.2002).

Ratsionaalselt argumenteeritud lähenemistele lisaks leiab 2002.a. Postimehes ka nn motiveerimata argumentatsiooni, mille tulemuseks on probleemi lihtsustamine.

“Olen kohanud Eestis ettevõtjaid, kelle esimene äriidee on hülida kuidagi kõrvale maksude maksmisest ja teine idee on teha puulusikaid, ehk tegelda tootmisega. See on sügavalt vääristunud mõtteviis.” (PM, Kallas: maksuamnestia Eestis on välistatud, 07.06.2002).

2003.a. Äripäev annab edasi Maksuameti-poolse nägemuse tekkinud olukorrast. Tegemist on faktilise tõestusega sellest, et Maksuamet on töötanud viimasel ajal efektiivselt, mis aga omakorda on mõjutanud paljude suhtumist antud asutuse jõulisusse.

“Eesti varimajandus on vähenenud viimase kolme aasta jooksul igaal aastal 1% võrra. Kuna selle tulemusel on igaal aastal laekunud vähemalt pool miljardit krooni Eesti riigieelarvesse, siis on kindlasti ka neid, kes pidid selle ära andma ja pole rõõmsad, et maksuamet hästi töötab.” (ÄP, Intervjuu maksuameti peadirektori asetäitja Vahur Kivistikuga, 21.07.2003).

Järgnevasse tsitaati on sisse konstrueeritud ilmne konflikt ja eituse, mis viitab ilmselgelt eeldusele, et kõik pole seaduse ees võrdsed. Teises tsitaadis nähakse süüd

ühepoolset. Oma mõtete ilmetamiseks võtavad sõnasaajad kasutusele erinevad kõnekujundid, millega lisatakse öeldule teatud värvikust. Viimases tsitaadis leiab aset ka veel sildistamismeetodi kasutamine.

“Terve maailm võitleb organiseeritud kuritegevusega ka maksuameti kaudu, miks me peame lugema “rusikakangelastest”, kes pole maksnud sentigi makse, kuid elavad silmnähtavalt üle oma võimete. Samas lööme me oma suhtumisega mõned inimesed risti selle eest, et on vaieldavas keskkonnas jätnud maksmata tühise osa sellest, mida tegelikult on juba riigile andnud.” (PM, Intervjuu rahandusministri Tõnis Paltsuga, 24.07.2003).

“Usun, et Palts on maksuametit ümber korraldades väljas õige asja eest. Minu jaoks on piisavalt tõendatud, et maksuamet oma agaruses on vindi üle keeranud. /.../ Kui minister osutub praeguses konfliktis kaotajaks, võib maksuametist saada tõeline terminaator.” (ÄP, Palts, räägi kõik ausalt ära, 15.08.2003).

Kaks Maksuametile ilmselgelt poolehoidu avaldavat lähenemist. Esimene neist on konstrueeritud läbi kõnekujundite, teisel juhul tehakse seda aga läbi ebareaalse stsenaariumi loomise. Mõlemat tsitaati iseloomustab „ausaid“ maksumaksjaid ironiseeriv lähenemine.

“Järjekordse PR-sõja künnisel, mida troonib andunud lobimeister Tõnis Paltsu suurtükitali tänaste maksuameti juhtide vastu, toob ilmselt kergendust suurearvulisse maksumaksjate leeri. Silmapiiril särab lootus, et karistamatu, seadusest mitte hooliv ning ühepoolne riigiparaat hakkab ükskord mõistma ka ettevõtja ränka tööd, mille riigipoolsed kahtlustused ja väljajäetud spekulatsioonid vaid kodaratesse loobitud kaigastena mõjuvad.” (PM, Paltsu PR-sõda uinunud vastasega, 23.07.2003).

“Kui nüüd hea lugeja arvab, et maksuametil ei ole õigust kontrollida kahtlaseid tehinguid, konfiskeerida arvutid ja firma dokumente, seda kõike muidugi järgides Eesti Vabariigi seadusi, siis tasuks kaaluda totaalset raha kokkuhoidu ja kaotada maksuamet sootuks ja takkaotsa ka tolliamet – mis nad siis sorivad “ausate” ärimeeste kottides, autodes ja dokumentides.” (PM, Keda kiusab maksuamet?, 01.08.2003).

Alateema lõpetuseks lihtsustatud pilt Maksuameti ja maksumaksja vahelisest konfliktist, mis peaks andma pildi Maksuameti ja maksumaksja vahelistest suhetest nii täna kui tulevikus.

“Mina küll ei taha makse maksta – ikka nii vähe kui võimalik. Keegi normaalne inimene ei taha. Kõik tuttavad väike- ja suurettevõtjad kiruvad maksuametit – mis ta sorib selles ja uurib seda. Ettevõtjad ja maksuamet ei saa kunagi sõbraks.” (PM, Kommentaar: Valet tõllas, mehed võllas, 24.07.2003).

Antud alateemas leidis nii Maksuameti pooldavat ja ratsionaalsed arutelu kui ka protestidiskursust. Selline tendents viitab selgelt ühiskonna pooldumisele. Üks osa leiab, et Maksuamet toimib õiguspäraselt ja makse tuleb maksta, teine osa arvab aga et maksudest kõrvalehiilimine on täiesti normaalne nähtus.

4.4. Teema: Maksuvõlglane I. Neivelt/ T. Palts

4.4.1. Süüdi ehk Neivelti /Paltsi tegevus ebaseaduslik ja taunitav

2002.a. alateema ehk väide juhatatakse sisse ratsionaalse lähenemisega, sest on ju loogiline, et kui inimesel midagi varjata ei ole, siis ta ka nii ei käitu, st „üldsuse eest oma tehinguid varjata püüdes“. Teise tsitaati on konstrueeritud väide: Maksuamet ilma põhjuse ta ettekirjutust ei tee, mida esitletakse läbi teadja rolli.

“Indrek Neivelt ei avalda endiselt maksuameti nõude sisu – kui tegu oleks 100% seaduskuuleka mehega, poleks ju põhjust üldsuse eest oma tehinguid varjata.” (ÄP, Neiveltile oleks aeg skeemid selgeks rääkida, 08.05.2002).

“Järvell ütles, ju siis Neivelti tehingus midagi ebaseaduslikku on, kui maksuamet ettekirjutuse tegi.” (ÄP, Joakim Helenius soovib Neivelti süüdistuse tõttu tagasi astuda, 13.05.2002).

2002.a. Postimehes leiab ohtralt nn moraliseerivat diskursust. Arutletakse selle üle, kuidas üks või teine osapool antud situatsioonis poleks tohtinud käituda, oleks pidanud käituma või tõenäoliselt oleks käitunud. Toimub teiste käitumise ettekujutamine.

“Kahjuks ei soovinud Neivelt enda vastu üles kerkinud süüdistuste järel kõike ausalt ära rääkida (“et tegin, nagu soovitasid kallid eksperdid, aga paraku juhtus õnnetult niimoodi”) nagu oleks sellise vaidluse puhul tõenäoliselt käitunud Hansapank. Neivelt eelistas ebamääraseid vastuseid.” (PM, Kommentaar: Neivelti juhtum, 26.04.2002).

“Siinkohal tuleks Indrek Neiveltile meelde tuletada lihtsat tõde, mis võinuks küll talle meelde jääda juba kooliajast: seaduse mittetundmine ei vabasta vastutusest” (PM, Neivelti lõppakord, 09.05.2002)

“Noor, sale, pikk, oma süütu oleku poolest vaata et rahvusliku uhkusena võetud pangajuht satub maksupettuse kahtlusega ajalehtede esikülgedele. /.../ Nädala lõpuks jõuab avaliku vabanduseni, mille oleks võinud juba nädala algul ära vormistada. /.../Võimulolija ei saa mängida kannatajat. Märterlus pole kuningate jaoks.” (PM, Nädala kommentaar: Eesti vodevill, 20.05.2002).

Ka 2003. aastal jätkub moraliseeriv diskursus, kuid erinevalt 2002. aastast, kus teiste käitumist kujutati ette läbi tingliku kõneviisi ehk „nii oleks olnud õige“ ja „nii oleks pidanud“, leidis 2003.a. natukene ratsionaalsemalt argumenteeritud lähenemist, sest kes siis veel peaks maksude tasumisel eeskujuks olema kui mitte rahandusminister ise.

“/.../ Pigem näitab niisugune suhtumine Paltsu kindlaskujunenud mõtteviisi hoida riigimaksude maksimisega kokku niipalju kui võimalik. Kuivõrd rahandusminister ise optimeerib makse, selle asemel, et olla eeskujuks kõigi kehtestatud maksude kokkukogumisel.” (ÄP, Maksudega kokkuhoidlik Palts peab tagasi astuma, 10.09.2003).

Vaatamata sellele, et alateema all ei räägita otseselt Maksuametist kui tegutsejast, moodustab ülaltoodu siiski Maksuameti jaoks positiivse diskursuse: läbi ratsionaalse diskursuse rõhutati Maksuameti nõudmiste põhjendatust ning läbi moraliseeriva toonitati rahandusministri rolli olla maksude maksmisel eeskujuks teistele kodanikele.

4.4.2. Süütu kannataja ehk Neivelti/Paltsi tegevus seaduslik

2002.a. alateema algab protestidiskursusega. Enda õigustamiseks ja süü eitamiseks apelleeritakse anonüümsetele tegijatele – juhtivale audiitorfirmale. Sõna „juhtiv“ kasutamine näib antud juhul olevat see, mis peaks ütleja sõnadele kaalu lisama. Samas kumab tsitaadist läbi kõneleja ebakindlus, millele viitab sõnadekonstruktsioon „ma arvan“, st ütleja ei ole selles päris kindel. Kõike seda arvesse võttes võib väita, et alljärgnevalt on tegemist ratsionaalselt motiveerimata argumentatsiooniga.

“Tegu on arusaamatusega, sest ma pole firmast tulu veel saanud. Minu vara ja tegevus on igal pool lahti kirjutatud. Ka see tehing oli nõustatud Eesti juhtiva audiitorfirma poolt ning ma arvan, et kõik on seadusega kooskõlas.” (ÄP, Kommentaarid Neivelti ja maksuameti vaidlusele, 25.04.2002).

Järgnevad tsitaadid on selgelt kaastundetaotluslikud. Eriti ilmekalt viitavad sellele sõnad „ohver“, „riindajad“. Samuti proovitakse 2002.a. juhtumi taustal viidata ikka veel ühiskonnas valitsevale ebastabiilsusele, tõlgendades seda ühe osapoole kasuks. Tsitaatides leidub nii kõnekujundeid – „verejanu“, „otsiti varvast“, „tõestada, et pole kaamel“ – kui teadja-rolli kasutamist – „Männik ütles“, „On selge, et keegi meelega“, „Aga ei leitud. Ei saadudki leida“ – ning ikka ja jälle süü ühepoolset tõlgendamist ning ebareaalsete stsenaariumide loomist.

“Olen segase seadusandluse ja maksukonsultantide ning maksuameti pool selgeks vaidlemata probleemide ohver.” (ÄP, Neivelt: olen segaste seaduste ohver, 26.04.2002).

“Männik ütles, et demokraatlikus ühiskonnas pole vaja Neivelti tõestada, et ta pole kaamel.” (ÄP, Joakim Helenius soovib Neivelti süüdistuse tõttu tagasi astuda, 13.05.2002).

““On selge, et keegi kahjustab meelega Neivelti huve,” märkis ta (rahandusminister). “Kes see on ja millised on tema eesmärgid, on väga raskes öelda.” (PM, Neivelti tehingu info lekitamine jõuab politseisse, 17.05.2002).

“Neivelti kaitsjad ei suuda mõista riindajate motiive. Midagi enneolematut peab selle “verejanu” taga olema, oletati. Konkurendid? Kätemaks? Püüdlukult otsiti varvast, mille peale Neivelt on ehk astunud. Aga ei leitud. Ei saadudki leida.” (PM, Kas viimane reliikvia purunes?, 21.05.2002)

Antud alateema all leiab lisaks eelpooltoodule veel ka täiesti motiveerimata fraase, mis tunduvad kui pimedast usust kantud olevat

“Mina usun Neivelti asusesse ja eetilisusesse, kuigi ma täpselt ei tea, milles teda siiski süüdistatakse.” (PM, Neivelti maksuvaidlus lööb rahailma kahte leeri, 26.04.2002)

2003.a. jätkub teadja rolli presenteerimine ning ühepoolse süü tõlgendamine. Ära on kasutatud ka ebareaalsete stsenaariumide konstruktsioonid. Kogu juhtumit püütakse tõlgendada mustvalgetes värvides.

“Minu nõustajad ja advokaadid ütlevad, et kõik on legaalne. Ma arvan, et maksuametnikud eksivad kuskil rängalt ja ma usun, et seda kellegi pahatahtlikult detailide mainimata jätmisega.” (PM, Tõnis Paltsi ähvardab 100 mln nõue, 12.08.2003)

““Minu kümneaastane tegevus ettevõtluses annab hea tahtmise ja fantaasia korral võimaluse ehitada üles igasuguseid vandenõuteooriaid,” ütles Palts”” (ÄP, Viis maksurevisjoni sundisid Tõnis Paltsu tagasi astuma, 22.09.2003)

Kui 2002.a. ilmestas antud teemat n-ö pime usk, siis 2003.a. leiab aset vihjamine oma „pagunitele“ (vrd Aava 2003: 53).

“Maksin ettevõtjana kümneid miljoneid kroone makse ja lõin üle tuhande uue töökoha,” ütles Palts. “Ma olen selle üle piisavalt uhke, et mitte hüpata esimese kriitika peale aknast alla.” (PM, Maksueksperdid ei näe Paltsi äritehingutes seadusjärgset süüd, 19.04.2003)

Ka kannatajate diskursus on 2003.aastal olemas. Antud juhul üritatakse kaastunnet tekitada läbi kõnekujundliku „lahinguvälja“, kus toimub „ohvri ründamine“.

“Olin korraga üksi keset lahinguvälja ega saanud aru, miks ja mille eest mind rünnatakse.” (PM, Palts:olin üksi lahinguväljal, 25.07.2003)

2003.a. teema lõpetuseks tsitaat, kus toimub süü eitamine läbi vastaste halvustamise. Toimub lihtsustatud pildi konstrueerimine, kus taas kord vihjatakse maksuametnike pahatahtlikkusele ning nende võimetusele oma tööga toime tulla.

“Tõnis Palts lausus teisipäeval kommentaariks Äripäevas avaldatud artiklile, kus viidati võimalikule temavastasele vähemalt 100 miljoni kroonisele maksunõudele, et leheartiklis segunevad “kuuenda klassi matemaatika tasemel tehtud arvutused ja mõne kõrge maksuametniku soov iga hinna eest võimendada seda, mida pole olemas”” (PM, Kivistik kaalub laimajate kohtusse andmist, 15.08.2003)

Nagu ütleb alateema pealkiri, oli antud juhul tegemist süü eitamisega, mida enamalt jaolt väljendati läbi protesti- ja kaastundediskursuse. Strateegiatest domineerisid teadja rollid, kõnekujundid ning emotsionaalsed lähenemised, eesmärgiga näidata süüd ühepoolsena. Antud alateemat ilmestas ka üks täiesti uus diskursusetüüp, n-ö heategija diskursus.

5. ANALÜÜSITULEMUSTE KOKKUVÕTE

5.1. Meediadiskursuse analüüsitulemused

Kvalitatiivse analüüsi käigus selgitati välja kahte juhtumit enim iseloomustanud diskursuste tüübid ning neis kasutatud strateegiad (vt diskursuste ja strateegiate koondtabel lisa nr 4)

Kõige selgemini joonistusid analüüsitavatest artiklitest välja järgnevad 10 diskursust:

- ratsionaalne diskursus – moodustus ratsionaalselt argumenteeritud sõnavõttudest;
- protestidiskursus – avaldati millegi või kellegi vastu protesti;
- hirmusugereerimisdiskursus – toimus lugeja emotsionaalne mõjutamine läbi hirmu tekitamise;
- pooldav diskursus – konstrueeritud selgelt kellelegi või millelegi poolehoidu väljendavalt;
- kannatajadiskursus – emotsioonidele rajatud diskursus, mille eesmärgiks oli lugejas kaastunde tekitamine;
- “õli tulle valamise” diskursus – moodustus sõnavõttudest, kus püüti tekkinud olukorda selgitada, kuid mis tihti tänu läbimõtlemata sõnavaravalikule olid mitmeti tõlgendatavad ning andsid seetõttu oodatule vastupidise tulemuse;
- üleminekuperioodi diskursus – konstrueeritud läbi ajaloolise konteksti, mis kätkes endas Eestis valitsenud üleminekuperioodi 90ndate aastate alguses;
- ootuste diskursus – kõneisikul olid tegutseja suhtes omad kindlad ootused;
- moraliseeriv diskursus - koondas enda alla sõnavõttud, mis olid manitsevad või korralekutsuvad;
- heategija diskursus – kõneisik viitas sõnaselgelt oma teenetele, ametikohale või „pagunitele“ (Aava 2003:53).

5.1.1. Diskursuste tüübid ajalehtede ja aastate lõikes

Äripäev 2002

2002.a. Äripäevas olid võrdselt esindatud nii Maksuametit pooldav diskursus (vt tabel 1) kui ratsionaalset argumenteeritud lähenemine. Maksuametit pooldav diskursus

ilmestas eelkõige teema „Maksuameti tegevus“ all olevaid alateemasid, kuid oli samas esindatud ka maksumaksja teema all. Ratsionaalne argumentatsioon oli esindatud Maksuameti tegevuses ning samas läbis ka maksumaksja ja maksuvõlglaste teemat. Pooldavale ja ratsionaalsele järgnes protestidiskursus, mida võis leida kõikide vaatluse alla võetud teemade alt. Hirmusugereerimisdiskursus joonistus kõige selgemini välja Maksuameti siseprobleemide all ning oli samas esindatud ka maksumaksja teemas. Sellele järgnes kannatajate diskursus, mida leidis Maksuameti siseprobleeme käsitlevate alateemade all ning maksuvõlglaste teemas. Üleminekuperioodi diskursus, mida võis 2002.a. Äripäevast leida isegi enam kui korra, toodi sisse maksumaksja teemasse. 2002.a. Äripäeva diskursuste jada lõpetas Maksuameti-poolne „õli tulle valamine“ diskursus, mis „aitas“ kujundada Maksuameti siseprobleeme käsitlevat teemat antud aastal.

Tabel 1. 2002.a. Äripäevas esinenud diskursused

MAKSUAMETI TEGEVUS			
Maksuameti tegevus seaduslik	Maksuameti tegevus ebaseaduslik	Maksuam. tegevus efektiivne ja kiitust vääriv	Maksuameti maine
Pooldav diskursus	Protestidiskursus	Pooldav diskursus	Pooldav diskursus
Ratsionaalne diskursus			
MAKSUAMETI SISEPROBLEEMID			
Maksuameti tulemuspalk põhjustab probleeme	Maksuamet hädas infoleketega	Maksuameti töökultuur on taunitav	
Ratsionaalne diskursus	Hirmusugereerimisdiskursus	Protestidiskursus	
"Õli tulle valamine"		Kannatajate diskursus	
Hirmusugereerimisdiskursus			
Kannatajate diskursus			
MAKSUMAKSJA			
Ettevõtjad ja ärimehed nurisevad ja on paanikas	Maksupettur(lus) versus aus maksumaksja	Maksuameti ja maksumaksja huvide konflikt	
Hirmusugereerimisdiskursus	Ratsionaalne diskursus	Pooldav diskursus	
Üleminekuperioodi diskursus		Ratsionaalne diskursus	
Pooldav diskursus		Protestidiskursus	
		Üleminekuperioodi diskursus	
MAKSUVÕLGLAISED			
Süüdi ehk Neivelti tegevus ebaseaduslik	Süütu kannataja Neivelti tegevus seaduslik		
Ratsionaalne diskursus	Protestidiskursus		
	Kannatajate diskursus		

Postimees 2002

2002.a. Postimehes oli enim esindatud ratsionaalne diskursus (vt tabel 2) ning sellele järgnevalt Maksuametit pooldav diskursus võrdselt protestidiskursusega. Ratsionaalne ja pooldav diskursus olid läbivalt esindatud maksumaksja teemas ning samas ka teema „Maksuameti tegevus“ all. Protestidiskursust võis leida nii Maksuameti tegevuse ebaseadusliku alateema alt kui ka Maksuameti siseprobleemide ja maksuvõlglaste teemakäsitlusest. Protestidiskursusele järgnes hirmusugereerimine. Edasi ilmestas 2002.a. Postimehe tekste kannatajate diskursus, mis toodi sisse Maksuameti tegevuse ebaseaduslikku poolt käsitlevasse alateemasse ning ka maksuvõlglaste teemasse, kus leiti, et teine juhtumi osapool on süütu, seega kannataja. Võrdselt järgnesid kõigile eelpoolmainitud diskursustele „õli tulle valamise“ diskursus, läbi mille prooviti „selgitada“ Maksuameti tulemuspalgasüsteemi; üleminekuperioodi diskursus, mida võis leida Maksuameti tegevuse alt, ning 2002.a. Postimehes esmakordselt antud juhtumit iseloomustavana moraliseeriv diskursus (antud diskursus puudus 2002.a. Äripäevas), mis oli endale koha leidnud maksuvõlglaste teemakajastuses.

Tabel 2. 2002.a. Postimehes esinenud diskursused

MAKSUAMETI TEGEVUS			
Maksuameti tegevus seaduslik	Maksuameti tegevus ebaseaduslik	Maksuam. tegevus efektiivne ja kiitust vääriv	Maksuameti maine
Pooldav diskursus	Protestidiskursus	Pooldav diskursus	Hirmusugereerimisdiskursus
Ratsionaalne diskursus	Kannatajate diskursus	Ratsionaalne diskursus	
Üleminekuperioodi diskursus			
MAKSUAMETI SISEPROBLEEMID			
Maksuameti tulemuspalk põhjustab probleeme	Maksuamet hädas infoleketega	Maksuameti töökultuur on taunitav	
Õli tulle valamine	Hirmusugereerimisdiskursus	Protestidiskursus	
Protestidiskursus			
MAKSUMAKSJA			
Ettevõtjad ja ärimehed nurisevad ja on paanikas	Maksupettur(lus) versus aus maksumaksja	Maksuameti ja maksumaksja huvide konflikt	
Pooldav diskursus	Ratsionaalne diskursus	Pooldav diskursus	
Ratsionaalne diskursus		Ratsionaalne diskursus	
Hirmusugereerimisdiskursus			
MAKSUVÕLGLAISED			
Süüdi ehk Neivelti tegevus ebaseaduslik	Süütu kannataja ehk Neivelti tegevus seaduslik		
Moraliseeriv diskursus	Protestidiskursus		
	Kannatajate diskursus		

Äripäev 2003

2003.a. Äripäevas kuulus esikoht vaieldamatult protestidiskursusele (vt tabel 3), mis oli esindatud kõikides teemakajastustes. Teisele kohale asetuid võrdselt hirmudiskursus, mis tuli sisse Maksuameti siseprobleemidest rääkides; ratsionaalselt argumenteeritud diskursus, mis esines alateema „Maksuameti tegevus seaduslik“ ja „Maksuameti ja maksumaksja huvide konflikt“ all; moraliseeriv lähenemine, mida leidis nii Maksuameti kui ka konflikti teise osapoole ebaseaduslikku tegevust lahkavates tekstides, st moraali loeti siinkohal mõlemale osapoolele, ning viimasena Maksuameti tekste ilmestav „õli tulle valamine“ diskursus, mis sarnaselt 2002.a. Äripäevale ja Postimehele oli ka siinkohal esindatud just Maksuameti siseprobleeme käsitlevas teemas. Ootuste-, kannataja- ja üleminekuperioodi diskursused olid esindatud Maksuameti tegevuse all.

Tabel 3. 2003.a. Äripäevas esinenud diskursused

MAKSUAMETI TEGEVUS			
Maksuameti tegevus seaduslik	Maksuameti tegevus ebaseaduslik	Maksuam. tegevus efektiivne ja kiitust vääriv	Maksuameti maine
Ratsionaalne diskursus	Protestidiskursus	Üleminekuperioodi diskursus	Ootuste diskursus
	Kannatajate diskursus		
	Moraliseeriv diskursus		
MAKSUAMETI SISEPROBLEEMID			
Maksuameti tulemuspalk põhjustab probleeme	Maksuamet hädas infoleketega	Maksuameti töökultuur on taunitav	
Hirmusugereerimisdiskursus	Hirmusugereerimisdiskursus	Õli tulle valamine	
Protestidiskursus	Õli tulle valamine	Protestidiskursus	
MAKSUMAKSJA			
Ettevõtjad ja ärimehed nurisevad ja on paanikas	Maksupettur(lus) versus aus maksumaksja	Maksuameti ja maksumaksja huvide konflikt	
Pooldav diskursus	Protestidiskursus	Protestidiskursus	
		Ratsionaalne diskursus	
MAKSUVÕLGLASED			
Süüdi ehk Paltsi tegevus ebaseaduslik	Süütu kannataja ehk Paltsi tegevus seaduslik		
Moraliseeriv diskursus	Protestidiskursus		

Postimees 2003

Ka 2003.a. Postimehes asetis just protestidiskursus hierarhilisele esikohale (vt tabel 4). Antud juhul puudus protestidiskursus vaid Maksuameti tegevust puudutava teema alt, kõigi ülejäänud teemade puhul oli protest aga esindatud. Protestidiskursusele järgnes 2003.a. Postimehes hirmudiskursus, mis oli 100% läbivaks diskursuseks Maksuameti siseprobleemidest rääkides, kuid samas esines vähesel määral ka teemas

“Maksuameti tegevus”. Edasi tulid võrdselt esile pooldav ja kannataja diskursus. Esimene neist iseloomustamas Maksuameti tegevust ning teine ehk kannatajate diskursus ilmestamas kolme teemat: „Maksuameti siseprobleemid“, “Maksumaksja” ja “Maksuvõlglaste”. Selline tulem näitab selgelt, et „kannatajate“ sõnavõtt oli võrreldes 2003.a. Äripäevaga võtnud siinkohal tunduvalt ulatuslikumad mõõtmed. Kui 2002.a. asetus ratsionaalne diskursus kõrgelt hinnatud esikohale, st ratsionaalselt argumenteeritud lähenemist võis leida enamiku vaatluse all võetud teemade alt, siis 2003.a. Postimehes jäi ratsionaalne arutelu diskursuste järjestuses täiesti tahaplaanile, olles esindatud vaid väga tagasihoidlikult maksumaksja ja Maksuameti tegevust käsitlevate teemade all. Sarnaselt 2003.a. Äripäevale leidis ka selle aastakäigu Postimehes nii „õli tulle valamise“ diskursust (taas kord Maksuameti siseprobleemide all) kui ka ootuste diskursust (Maksuameti mainet käsitlevana) 2003.a. Postimehes tõi üllatuslikult sisse veel ka heategija diskursus (diskursus, mis puudus kõigis teistes vaatluse alla võetud ajalehtedes), läbi mille ilmestati maksuvõlglaste teemat.

Tabel 4. 2003.a. Postimehes esinenud diskursused

MAKSUAMETI TEGEVUS			
Maksuameti tegevus seaduslik	Maksuameti tegevus ebaseaduslik	Maksuam. tegevus efektiivne ja kiitust vääriv	Maksuameti maine
Pooldav diskursus	Ratsionaalne diskursus	Pooldav diskursus	Hirmusugereerimisdiskursus
			Ootuste diskursus
MAKSUAMETI SISEPROBLEEMID			
Maksuameti tulemuspalk põhjustab probleeme	Maksuamet hädas infoleketega	Maksuameti töökultuur on taunitav	
Protestidiskursus	Hirmusugereerimisdiskursus	Protestidiskursus	
Hirmusugereerimisdiskursus	Õli tulle valamine	Kannatajate diskursus	
	Protestidiskursus	Hirmusugesseerimisdiskursus	
MAKSUMAKSJA			
Ettevõtjad ja ärimehed nurisevad ja on paanikas	Maksupettur(lus) versus aus maksumaksja	Maksuameti ja maksumaksja huvide konflikt	
Protestidiskursus	Ratsionaalne diskursus	Pooldav diskursus	
Kannatajate diskursus		Protestidiskursus	
MAKSUVÕLGLAISED			
Süüdi ehk Paltsi tegevus ebaseaduslik	Süütu kannataja ehk Paltsi tegevus seaduslik		
	Protestidiskursus		
	Kannatajate diskursus		
	Heategija diskursus		

5.2. Kvalitatiivse ja kvantitatiivse analüüsi kokkuvõte

Antud uurimustöö eesmärgiks oli teada saada, kuidas olid konstrueeritud ajalehtedes Äripäev ja Postimees kaks Maksuameti konflikti, mis leidsid aset aastatel 2002 ja 2003. Missugune huvidest muutus kahe konflikti kajastamisel domineerivaks, kas era- või ühishuvi; millised olid meediatekstidest tulenevad sõnumid, väärtushinnangud ja normid ning kas meediatekstid tootsid usaldust Maksuameti suhtes või hoopis vähendasid seda. Alljärgnevalt vaadeldakse tulemusi kokkuvõtvalt ajalehtede ja aastate lõikes.

5.2.1. Äripäev 2002

2002. aasta Äripäeva teemakäsitlustest selgus, et suurima ülekaalu saavutasid tekstid, mis olid Maksuameti tegevust pooldavad. Leiti, et Maksuameti tegevus on seaduslik ning et Maksuamet teeb oma tööd efektiivselt ning on usaldust vääriv. Strateegiatest leidsid siinkohal kasutamist Maksuameti ja püsikindlate sümbolite vaheliste seoste loomine ning hea ja halva kõrvutamine, mis omakorda rõhutasid Maksuameti õiguspärasust. Samas leidis 2002.a. Äripäevas ka Maksuameti tegevust ebaseaduslikuks pidavat lähenemist, kuid protest, mida sel puhul Maksuameti tegevuse suhtes väljendati, oli konstrueeritud äärmiselt lihtsustatult ning polnud motiveeritud argumentatsiooni puudumise tõttu kuigi tõsiselt võetav. 2002.a. Äripäev võttis küllaltki otsustavalt sõna ka maksuvõlglaste teemal, kus teise osapoole tegevus taunimist leidis. Selline lähenemine võimendas Maksuameti positiivset konteksti, mida omakorda rõhutas diskursust ilmestanud väide, et Maksuamet ilma põhjuse ta ettekirjutust ei tee. Teatud värvingu andis 2002.a. Äripäeva käsitlusele ka teema „Maksumaksja“. Kuna suuremas osas oli seal esitatu konstrueeritud läbi ratsionaalselt argumenteeritud ja pooldava lähenemise, siis kindlasti lisas see Maksuameti käsitlusse teatud positiivset tonaalsust. Kuigi 2003.a. üks olulisem teema „Maksuameti siseprobleemid“ leidis ära märkimist ka 2002.a. Äripäevas, pühendati antud teemale siinkohal minimaalne kogus leheruumi (jäi kõikide teemade kajastuse hulgas viimasele kohale, vt lisa 2). Sellest tulenevalt võib öelda, et seal esinenud negatiivsed konstruktsioonid, mis enamasti kujutasid endast vaid ebareaalsete stsenaariumide väljatöötamist ning emotsionaalset lähenemist, oluliselt kujunevat pilti Maksuametist ei muutnud. 2002.a. Äripäevas domineeris eelkõige neutraalne ja tasakaalustatud

lähenemine, mis lubab väita, et 2002.a. juhtumi puhul Äripäevas kallutatust ei esinenud. Konflikti fookus oli asetunud ühishuvist lähtuvalt: tegutsejana esines kõige sagedamini Neivelt, mis näitab, et probleemina oli üles tõstatatud eelkõige maksuvõlglane mitte Maksuamet. Hoiakutest esines Neivelti suhtes võrdselt nii hukkamõistvaid/taunivaid kui õigustavaid hoiakuid. Maksuameti suhtes esines enim selgitavaid hoiakuid ning hoiakute väljendajatena olid esindatud just Maksuameti enda töötajad. Kõneisikutena domineerisid 2002.a. Äripäevas siiski ajakirjanikud.

Eelnevat kokku võttes võib öelda, et 2002.a. Äripäev lähtus konflikti konstrueerimisel ennekõike ühishuvist. Maksuametit näidati siiski kui usaldusväärset institutsiooni. Selline lähenemine kindlasti taastootis ühiskonnaliikmete usaldust Maksuameti vastu. Konfliktist välja joonistunud sõnumid võib kokku võtta järgnevalt: Maksuameti tegevus on seaduslik ja tulemuslik, tema positsioon ühiskonnas tugevneb, tänu millele ebaaus konkurents väheneb ning maksupetturite elu läheb raskemaks. Kuigi analüüsitavates ajalehetekstides esines üsnagi vastakaid väärtushinnanguid ja norme, jäid antud juhul siiski domineerima järgmised seisukohad: seaduskuulekus, ausus ja korrektsus maksude maksmisel.

5.2.2. Postimees 2002

2002.a. Postimees erines 2002.a. Äripäevast teemade fookuse paigutamise poolest. Antud ajalehes oli tähelepanu koondatud eelkõige maksuvõlgnikule. Ka siin keskenduti ülekaalukalt just I. Neivelti tegevuse ebaseadusliku poole välja toomisele, mis oli edasi antud läbi moraliseeriva diskursuse. Selline lähenemine võimaldas Maksuametit näidata positiivses valguses. Maksuameti tegevusest rääkides leiti siiski, et see on pigem ebaseaduslik kui seaduslik. Antud probleem oli konstrueeritud läbi protesti- ja kannatajate diskursuse, kus süüd nähti ühepoolsena. Selline lähenemine asetask Maksuameti selgelt negatiivsesse konteksti, mida omakorda rõhutati Maksuameti mainest kõneldes, kus lisaks eelpooltoodud diskursustele toodi sisse ka hirmusisendamise diskursus. Samas ei muutunud selline suhtumine 2002.a. Postimehes domineerivaks. Ülekaalukalt oli esindatud ratsionaalselt argumenteeritud lähenemine, läbi mille leiti, et Maksuamet teeb ikkagi seda, milleks ta kutsutud ja seatud on ning et talle tuleb selle eest vaid tunnustust avaldada. Maksuameti tugevust

rõhutas 2002.a. Postimehes ka teema „Maksumaksja“, kus ettevõtjate ja äriimeeste poolt tulev „hädakisa“, mis tulenes vaid erahuvist, asetas Maksuameti taas kord positiivsesse konteksti. Maksuameti siseprobleemidest räägiti küll ka 2002. aasta Postimehes läbi protesti, kuid sarnaselt 2002.a. Äripäevale kajastati seda teemat ka siinkohal väga vähesel määral. Seega suurt kahju see Maksuameti käsitusse ei toonud. Seda enam, et ka 2002.a. Postimehe sagedamini esinev tegutseja oli I.Neivelt ning artiklite üldine tonaalsus tema suhtes oli negatiivne. Samuti olid hoiakud tema suhtes valdavalt probleemile osutavad. Maksuameti suhtes oli hoiakutest võrdselt esindatud toetavaid ja kaitsvaid, esitatuna ajakirjanike poolt, ning probleemile osutuvaid, väljendatuna ettevõtjate poolt. Vaatamata vastakatele hoiakute kombinatsioonidele kujunes artiklite üldine tonaalsus Maksuameti puhul neutraalseks, st enim esines artikleid, mis olid hoiakutest ja hinnangutest vabad. Kõrgeima koha kõneisikute pingereas saavutasid jällegi ajakirjanikud.

Eelpooltoodut arvesse võttes võib väita, et kuigi 2002.a. Postimehes püüdis üks osa kõneisikutest edastada avalikkusele sõnumit Maksuametist kui oma töös lubamatute vahendite kasutajast, leiti siiski ülekaalukalt, et Maksuamet käitub igati korrektselt. Leiti, et Maksuameti haldussuutlikkus on tõusnud ning et süüdlasi tekkinud olukorras tuleks otsida hoopis mujalt. Seega lähtus 2002.a. Postimees konflikti kajastamisel ühishuvist, mis annab alust arvata, et inimeste usaldus Maksuameti vastu ei vähenenud. Väärtustest ja normidest võib siinkohal välja tuua järgmist: kõik peavad käituma seaduse piires ning et makse tuleb maksta koguaeg ja vabatahtlikult.

5.2.3. Äripäev 2003

Sarnaselt 2002.a. Äripäevale tõstatas ka 2003.a. Äripäev keskse probleemina üles Maksuameti tegevuse, kuid siinkohal ilmestasid seda teemat hoopis negatiivsed tekstikonstruktsioonid. Konflikti rõhuasetus oli Maksuameti tegevuse ebaseadusliku poole väljatoomisel, kus probleem leidis käsitlemist enamalt jaolt läbi protestidiskursuste. Süüd nähti ühepoolsena ning juhtumi teine osapool asetati kannataja konteksti. Ratsionaalset ja pooldavat lähenemist leidis 2003.a. Äripäevas väga minimaalselt. Suurt rõhku pööras 2003.a. Äripäev Maksuameti siseprobleemide kajastamisele. Kui 2002.a. Äripäevas moodustas antud teema teiste temadega

võrreldes tühise osa, siis siinkohal pühendati sellele üsnagi kaalukas osa kogu juhtumi käsitlest. Antud teemat iseloomustasid protesti- ja hirmusugereerimise diskursused, mis olid üles ehitatud kõnekujunditele, emotsionaalsetele lähenemistele ning süü ühepoolsetele tõlgendustele. Samas ilmnes ka 2003.a. Äripäevas kummaline tendents: enamiku Maksuameti sõnavõttudest võis paigutada diskursuse „õli tulle valamine“ alla. Kuna töö kirjutajal ei olnud võimalik töösse sisse tuua Maksuameti poolt väljastatud pressiteateid kahe vaatluse all oleva juhtumi kohta – 2002.a. pressiteateid Maksu- ja Tolliameti kodulehel enam üleval polnud ja 2003.a. pressiteadetest ei selekteerunud välja midagi sellist, mis antud tööle märkimisväärtset värvingut oleks lisanud – siis ei saa väita, et ajalehed oleks n-ö meelega kasutanud vaid seda osa Maksuameti sõnavõttudest, mis tema enda vastu pöördub. Jääb vaid üle oletada, et Maksuameti poolt öeldu oligi sellisena konstrueeritud – pigem talle kahju kui kasu toovana. Selline lähenemine lisas aga antud juhul niigi negatiivsele kontekstile veelgi negatiivsust. 2003.a. Äripäevas võis täheldada veel ka asjaolu, et võrreldes 2002.a. Äripäevaga, kus maksuvõlglase teema asetuse teisele kohale (ning 2002.a. Postimehes lausa esikohale), kajastati 2003.a. Äripäevas seda teemat äärmiselt vähe. Selline ebavõrdne lähenemine juhtumi osapoolte suhtes võimendas ilmselgelt Maksuameti negatiivset diskursust, seda enam, et neil vähestel kordadel, mil eelpoolnimetatud teema päevakorda võeti, näidati juhtumi teist osapoolt ehk T. Paltsi tavaliselt süütu kannatajana. Ka teema „Maksuamaksja“ all esitleti Maksuametit negatiivses valguses – kõlama jäi arvamus, et Maksuamet on oma tegevusega igal juhul „vindi üle keeranud“. Maksuameti käsitus 2003.a. Äripäevas näis suuresti olevat ühe konflikti osapoole võimuses – domineeriva kõneisikuna ning ka enda suhtes domineeriva hoiaku kujundajana esines sel aastal T. Palts. Tänu sellele, et tal õnnestus konflikti fookus suunata suuremas osas oma tegemistelt Maksuameti tegemistele, avanes tal ka suurepärane võimalus kujundada enda suhtes õigustavat hoiakut. Maksuamet oli selle aastakäigu peamine tegutseja ning teenis kõige rohkem probleemile osutuvaid hoiakuid, mis olid esitatud eelkõige ajakirjanike poolt. Kuigi tonaalsuse analüüs näitas, et mõlema osapoole suhtes esines enim tasakaalustatud artikleid, võib siiski väita, et 2003.a. Äripäevas leidis aset kallutatus ühe juhtumi osapoole kasuks, mille tagajärjeks oli Maksuameti ründamine. Sellest johtuvalt võib väita, et 2003.a. Äripäev ei lähtunud üldjuhul ühishuvide kaitsmisest vaid pigem teatud erahuvidest.

Sõnumid, mis 2003.a. Äripäeva artiklitest moodustusid, võib lühidalt kokku võtta nii: Maksuamet on pahatahtlik ja inimeste järele luurav institutsioon, kes ei austa

inimõigusi ning kelle tegevuse üle puudub kontroll. Eelpooltoodut arvesse võttes võib öelda, et 2003.a. Äripäev kahandas - kas siis teadlikult või ebateadlikult - inimeste usaldust Maksuameti vastu. Kuigi 2003.a. Äripäevas leidis ka seaduskuulekust nõudvaid seisukohti, jäid need paraku jõulise protesti varju, millest tulenevalt leiti, et seaduseaukude otsimine ja nende ärakasutamine ongi normaalne nähtus.

5.2.4. Postimees 2003

2003.a. Postimees käsitles konflikti sarnaselt 2003.a. Äripäevale, kus olulisema teemana toodi välja Maksuameti tegevus, kusjuures enim tähelepanu pälvis just Maksuameti tegevuse (väidetav) ebaseaduslik pool. Kuid erinevalt 2003.a. Äripäevast oli Postimehes lähenetud probleemile läbi ratsionaalse arutelu, kus lisaks maksuametnike noomimisele tõstatati ka küsimus, kas kõik on ikka seaduse ees võrdsed. Maksuameti tegevuse seaduslikkust ning tema töö efektiivsust käsitlev teema oli konstrueeritud läbi pooldava diskursuse, kus sarnaselt 2002.a. Äripäevale tõmmati Maksuameti ja püsikindlate sümbolite vahel paralleele, mille tulemusena asetus Maksuamet positiivsesse konteksti. Samas oli 2003.a. Postimehes Maksuameti maine selgelt kujundatud negatiivsena - läbi ohtrate sildistamiste ning läbi naiivse ootuste diskursuse. Sarnaselt 2003.a. Äripäevale võeti ka 2003.a. Postimehes arutluse alla Maksuameti siseprobleemid, mis moodustas teise suure teemadegrupi antud juhtumi kajastamisel. Leiti, et kogu Maksuameti töökultuur on taunitav ja probleemne. Nagu 2003.a. Äripäev, nii kujundas ka Postimees seda teemat läbi protesti ja hirmu, mida omakorda võimendas Maksuameti sõnavõtte ilmestanud „õli tulle valamise“ diskursus. Seevastu Maksuameti teema all leidis ka Maksuameti tegevust pooldavat lähenemist. Samas oli tegemist aga teemaga, millele palju leheruumi ei pühendatud ja seega vaevalt sealt tulnud sõnumid kõlama jäid, eriti kui arvestada asjaoluga, et pooldav lähenemine leidis koheselt „tasakaalustamist“ tauniva lähenemise poolt, mida esitati läbi protesti- ning hirmudiskursuse. Ka Postimees ei pööranud sel aastal maksuvõlglaste teemale suuremat tähelepanu, jättes selle vaadeldavate teemakajastuste järjestuses täiesti tahaplaanile. Selline lähenemine oli analoogne 2003.a. Äripäevale, kus samuti esines domineeriva kõneisikuna T. Palts, kes antud võimalust, endale soodsama positsiooni kujundamiseks ära kasutas, mille tulemusena kujunes 2003.a. konflikti puhul sagedasemaks tegutsejaks just negatiivses kontekstis Maksuamet. Kui

2003.a. Äripäevas kujundas T. Palts hoiakut enamalt jaolt vaid enda suhtes, siis 2003.a. Postimehes keskendus ta Maksuametile. Konflikti enim ilmestanud hoiakud kujunesid 2003.a. Postimehes mõlema osapoole suhtes siiski sarnaselt, st nii Maksuameti kui T. Paltsi puhul esines kõige rohkem probleemile osutavaid hoiakuid. T. Paltsi suhtes olid ülekaalukalt esindatud ajakirjanike poolt väljendatud hoiakud. Vaatamata asjaolule, et Maksuameti suhtes ilmnes 2003.a. Postimehes enim tasakaalustatud artikleid ning teise osapoole suhtes negatiivseid, ei kaldunud kogu diskursus siiski Maksuametit toetama.

Paljuski olid 2003.a. Postimehe sõnumid konstrueeritud läbi sildistamiste. Leiti, et tavalisest haldusorganist on saanud inkvisitsiooniorgan, kellega tehakse koostööd vaid hirmu sunnil ning et kindlasti vajaks Maksuamet mentaliteedimuutust. Sellise käitumisega 2003.a. Postimehes loomulikult usaldust Maksuameti suhtes ei kasvatanud. Samas ei luba aga ka teise osapoole suhtes ilmnenud negatiivne tonaalsus ning probleemile osutav hoiak väita nagu oleks 2003.a. Postimehe puhul tegemist vaid erahuvide esindamisega (kuigi 2003.a. Postimehes esines kannatajate diskursust). Pigem püüdis 2003.a. Postimees viidata mõlema osapoole puudustele, kuid kuna domineeriva sõnasaaja rollis esines jällegi teine konflikti osapool (T. Palts), siis kujunes kogu juhtumi käsitus vastuoluliseks ning pigem Maksuametit taunivaks kui soosivaks. 2003.a. Postimehe diskursustest võib seega välja tuua järgnevad väärtused ja normid: see, et kõiki makse ära ei taheta maksta, on loomulik, makse makstakse vaid hirmu sunnil ja nii vähe kui võimalik.

6. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON

Uurimustöö eesmärgiks oli vaadelda, kuidas olid konstrueeritud 2002. ja 2003. aastal aset leidnud Maksuameti ja kodaniku vahelised konfliktsituatsioonid ajalehtedes Äripäev ja Postimees. Töös keskenduti eelkõige Maksuameti tegevuse kajastamisele.

6.1. Järeldused

Uurimustöö käigus jõuti järeldusele, et Maksuameti ja kodaniku vahelise konfliktsituatsiooni kajastamisel esile kerkinud diskursused olid sarnased 2002. aastal, kus Äripäeva ja Postimehe meediatekstitid olid konstrueeritud ühishuvidest lähtuvalt ning ühiskonda siduvalt. 2003.a. Äripäev konstrueeris konflikti erahuvisid silmas pidades. Tekkinud sõnasõjas jäi domineerima juhtumi teine osapool ehk T. Palts ning samas võib väita, et ka tema poolt esindatud grupi huvi. Tegemist oli seega teatud survega, mis oli selgelt eesmärgistatud isiklikest majandushuvidest lähtuvalt. Sellest tulenevalt võib öelda, et 2003.a. Äripäev kinnitas teooriat, mis ütleb, et meedia kaldub pigem toetama nende huvisid, kellel juba on poliitiline ja majanduslik võim ühiskonnas. Küllaltki sarnase lähenemisega oli ka 2003.a. Postimees. Kuigi Postimees osutas võrreldes 2003.a. Äripäevaga rohkem siiski mõlema osapoole probleemidele, ei toimunud ka siin selget ratsionaalset arutelu, mis lubaks väita, et Postimees oleks püüdnud konfliktis lahendust leida.

Kuna uurimustöö teoreetilises osas käsitleti usaldusküsimust kui siirdeetapi üht ilmekat probleemi, siis võeti see vaatluse alla ka kahe Maksuameti konflikti puhul. Analüüsitulemustele tuginedes võib väita, et kuna 2002.a. olid enim esindatud Maksuametit pooldavad ja ratsionaalselt argumenteeritud diskursused, siis usaldus Maksuameti vastu oli kindlasti olemas ning samas võib oletada, et juhtumi teise osapoole ehk maksuvõlglaste hukkamõistmine suurendas seda veelgi. Seda kinnitavad ka 2002.a. tekstides esile kerkinud väärtused ja normid. 2003.a. konflikti käsitus, kus domineerivateks diskursusteks olid protesti- ja hirmusugereerimise diskursused, ei kinnita veel, et usaldus Maksuameti vastu oleks langenud (see eeldaks vastavat avaliku arvamuse uuringut). Pigem oli siinkohal tegemist asjaoluga, et konflikti teisele osapoolele (T.Paltsile) anti võimalus konflikti kulgu endale sobivas suunas arendada, mis jättes 2003. aastal Maksuametile poolehoidu avaldavad tekstid ja

olukorda ratsionaalselt käsitlevad seisukohad lihtsalt protestitulva varju. Tänu küllaltki jõulisele protestidiskursusele ning vähele pooldavale ja ratsionaalsele arutelule muutusid 2003. aastal domineerivaks pigem erahuvidest kui ühishuvist tulenevad väärtused ja normid.

Eelpooltoodust lähtuvalt võib väita, et uurimustöö alguses püstitatud hüpotees - ajakirjanduse poolt esitatud meediatekste ja sealt tulenevaid sõnumeid ilmestavad vastuolud, mis avalduvad erinevates, üksteisega võistlevates diskursustes - leidis kinnitamist. Välja joonistus diskursuste muster, mida iseloomustasid vastuolud. Samas võib öelda, et vastuolud ilmnemise selgemini just 2002. ja 2003.a. diskursuste vahel. 2002.a. olid Maksuameti suhtes enim esindatud positiivsed diskursused, 2003.a. seevastu negatiivsed. Kuigi ka 2002.a. esines teatud hulk negatiivseid lähenemisi, jäid need siiski suurema ülekaalu saavutanud positiivsete konstruktsioonide varju, mis leidsid, et Maksuameti tegevus on seaduslik ja usaldust vääriv. 2003.a. aga vastupidi - positiivsed meediakajastused olid varjutatud negatiivsete poolt. Leiti, et Maksuamet ületab siiski oma võimupiire.

6.2. Diskussioon

Pöördudes tagasi uurimustöö teoreetilise osa juurde, võib väita, et Maksuameti konfliktide kajastamine meedias viitas ebavõrdsele ressursside jaotumisele ühiskonnas. Kõige selgemini väljendus see antud töös meediale juurdepääsu ja osalusküsimuses. 2003.a. analüüsitulemustest selgus, et suurim osalus tagatakse siiski inimestele, kes omavad ühiskonnas kõrget poliitilist ja majanduslikku positsiooni. Seega võib oletada, et meedia, andes alati teatud ühiskonnaliikmetele võimaluse diskussiooni lülituda, ja teatud inimesed, saades sellise privilegieeritud õiguse alati kaasa rääkida, suunavad ja mõjutavad väljakujunevat arvamust ühe või teise ühiskonnas aset leidva sündmuse või probleemi kohta. Läbi sellise meediakäitumise tõstetakse teadlikult üks osa ühiskonnast teistest kõrgemale. Toimub ühishuvide eiramine. Eriti ohtlikuks muutub selline käitumine sotsiaalse konflikti puhul, mis puudutab suuremal või vähemal määral kõiki ühiskonnaliikmeid. Selline meediakäitumine, kus sotsiaalsed väärtused muutuvad sekundaarseteks ning aset leiavad erahuvidest lähtuv arutelu, võib viia ühiskonda lõhkuva tulemuseni. Solidaarsus ja ühistest huvidest lähtuvad väärtused on ühiskonna tasakaalustatud arengu

seisukohalt olulised. Siirdeühiskonnas, kus väärtushinnangud ja normid on alles välja kujunemas, tingib selline ühe grupi eelistamise skeem ühiskonna sotsiaalse ja normatiivse sidususe nõrgenemist, mis omakorda võib põhjustada ühiskonnas valitseva sotsiaalse ja majandusliku ebavõrdsuse suurenemist, väljendudes antud juhul maksmata maksude arvelt vähenevates kasinates sotsiaaltoetustes jne. Kuid mitte ainult. Pikemas perspektiivis võivad saamata jäänud maksud halvata kogu riigi majandustegevust. Antud töö kontekst tõi välja n-ö tavamaksu maksja seisukoha, kus leiti, et kui eliit otsib igal võimalusel seaduse auke maksude maksmisest kõrvale hoidmiseks, siis miks peaks tavamaksu maksja ausam olema. Väljakujunevat arvamust, et kõik seaduse ees päris võrdsed ei ole, rõhutas omakorda ajakirjanduse vähene kriitiline lähenemine maksudest kõrvalehiilijate tegevusse. Just ajakirjanduse esmane ülesanne oleks juhtida avalikkuse tähelepanu ühiskonnas valitsevatele kitsaskohtadele, selle asemel, et probleemidest mööda vaadata või asuda pelgalt kaitsma vaid ühe kitsa ringkonna erahuve. Olukord, kus ühiskonnas toimub läbipaistvuse ja ratsionaalse arutelu asemel pidev eneseõigustamine, ja seda poliitiliselt ja majanduslikult kõrgematel positsioonidel olevate inimeste poolt, toob endaga kaasa usalduse vähenemise valitsevate institutsioonide vastu. Antud juhul ei saanud kannatada mitte ainult Maksuameti maine ja usaldusväärsus, mis paljuski oli konstrueeritud 2003.a. konflikti teise osapoole T. Paltsi poolt, vaid ka Rahandusministeeriumi usaldusväärsus. Siinkohal kerkib selgelt esile ühiskonnas valitsev poliitiline kultuur, mis lubab valitseda ja riigi arengut suunata ka juhul, kui ise seadusega pahuksis oled. Selline tendents viitab selgelt ühiskonnas eksisteerivale eetilisele kriisile, mille tagajärjeks võib olla legitiimsuskadu ning ühiskonnaliikmete kaugenemine ja võõrandumine võimulolijatest.

Kuna antud töös keskenduti kitsalt vaid Maksuameti tegevusele, selgitamaks välja, missugused huvid, väärtused ja normid ajakirjanduse poolt enim esindatud said, siis järgnevalt võiks kahte konflikti uurida poliitilise kommunikatsiooni paradigmast lähtuvalt, mis võimaldaks enam analüüsida Eestis valitsevat poliitilist kultuuri.

KOKKUVÕTE

Antud uurimustöö eesmärgiks oli vaadelda, kuidas olid konstrueeritud 2002. ja 2003. aasta Maksuameti ja kodaniku vahelised konfliktsituatsioonid ajalehtedes Äripäev ja Postimees.

Eesmärgist lähtuvalt oli oluline selgusele jõuda, kuidas ajalehed kaht konflikti kajastasid: kas mõlemad ajalehed kajastasid konflikte ühelt positsioonilt või esines seal teatud erinevusi; milline huvidest muutus domineerivaks, kas ühis- või grupihuvi; missugused olid ajalehtede poolt edastatud sõnumid avalikkusele ning missuguseid väärtusi ja norme need sisaldasid ning kas ajalehtedes kajastatu kasvatas inimeste usaldust Maksuameti vastu või vähendas seda.

Uurimistöö teoreetilises osas keskenduti meedia ja ühiskonna vaheliste seoste välja toomisele, grupi ja grupihuvi defineerimisele, siirdeühiskonnaga kaasnevatele muutustele ning meediadiskursusele.

Antud töös leidsid kasutamist kaks analüüsimeetodit: kvantitatiivne ja kvalitatiivne sisuanalüüs. Viimase puhul kasutati kriitilise diskursuseanalüüsi meetodi elemente.

Uurimistöös jõuti järeldusele, et 2002. ja 2003.a. Maksuameti ja kodaniku vahelisi konfliktsituatsioone iseloomustasid vastuolud. Välja joonistunud diskursuste muustrid olid sarnased 2002. aastal, kus Äripäeva ja Postimehe meediatekstid olid konstrueeritud ühishuvist lähtuvalt ning ühiskonda siduvalt, mis omakorda taastootis kodanike usaldust Maksuameti vastu. 2003.a. Äripäev konstrueeris konflikti erahuvidest lähtuvalt. 2003.a. Postimehe konfliktikäsitlus oli vastuoluline. 2003.a. Postimees juhtis tähelepanu küll mõlema osapoole probleemidele, kuid vähene ratsionaalne arutelu tingis olukorra, kus esile kerkisid siiski pigem era- kui ühishuvid. 2003.a. Äripäeva ja Postimehe teemakäsitlusi ilmestasid eelkõige protesti- ja hirmusugereerimise diskursused, 2002.a. Äripäeva ja Postimeest seevastu Maksuametit pooldavad ja ratsionaalsed lähenemised. Vastavalt sellele moodustusid ka sõnumid ning neist tulenevad väärtused ja normid: 2002.a. ühishuvidest lähtuvad, 2003.a. erahuvisid silmas pidavad.

Arvestades asjaoluga, et ühiskonna tasakaalustatud areng sõltub suurel määral ühiskonna sotsiaalsest ja normatiivsest sidususest, mis on otseselt seotud ühiskonnas valitsevate ühtsete normide ja väärtusorientatsioonidega, võib selline tendents, kus erahuvi prevaleerib ühishuvi üle, olla ühiskonna demokraatliku arengu seisukohalt ohtlik. Ühe ringkonna erahuvide eelistamise skeem toob varem või hiljem endaga kaasa majandusliku ja sotsiaalse ebavõrdsuse suurenemise ühiskonnas, mis omakorda nõrgendab integratsiooni ning vähendab ühiskonnaliikmete usaldust võimulolijate vastu. Just sellise olukorra tekkimist peaks suutma ajakirjandus vältida. See aga tähendab, et ajakirjandus peaks eelkõige keskenduma sündmuste kajastamisel argumenteeritud arutelule, erinevate huvide vastandamisele ning ühishuvide väljatoomisele (Vihalemm 1996).

SUMMARY

KEY WORDS

Media and society, group and group interest, transitional society, media discourse.

The heading of the thesis is *Construction of Tax Board-related conflicts in Estonian daily newspapers in 2002 and 2003*.

The objective of the thesis was to investigate how the conflicting situations between a citizen and Tax Board had been constructed in the newspapers Äripäev and Postimees.

Stemming from the objective, it was relevant to determine how the newspapers reflected upon two conflicts: whether the conflicts were touched upon from the same position or differently, which interests dominated, was it common interest or group interest; which were the messages conveyed to the public by newspapers and what kind of values and norms were created as a result; and also whether the newspaper coverage increased or decreased the public's credibility of the Tax Board.

Two methods of analysis were used in the present thesis: qualitative and quantitative. With the latter, the focus was on elements of critical discourse analysis.

The thesis proved that conflicting situations between the citizen and the Tax Board were characterized by contradictions. In 2002, the evolved patterns of discourse were similar as Äripäev and Postimees both constructed the media texts on the basis of the society and common interest, by which the Tax Board gained credibility in its turn. In 2003, Äripäev constructed the conflict coverage stemming rather from private interest. In 2003, Postimees has followed quite similar practices as well. Although in 2003 Postimees pointed out more drawbacks for both sides, there was no clear rational discussion which would allow to argue that Postimees had been trying to find a solution for the conflict. In 2003, the coverage in Äripäev and Postimees was mainly characterized by elements of suggestion of protest and fear as compared to rational pro-Tax Board approaches in 2002. The messages and respective values and norms evolved accordingly: stemming from common interest in 2002, and from private interest in 2003.

KASUTATUD KIRJANDUS

Aava, K. (2004). Veenmiskunst. Tallinn: Avita.

Allikmäe, K. (2003). Usaldus kui organisatsiooni tegevuskapital Eesti Kultuurkapitali näitel. Bakalaureusetöö. Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond, Sotsiaalteaduskond, Tartu Ülikool.

Berelson, B. (1954) "Content Analysis", in: G. Lindzey (Ed.) *Handbook of Social Psychology. Vol. 1: Theory and Method*. Addison-Wesley Publishing Company, Inc., 488-522.

Fairclough, N. (1995) *Media Discourse*. Edward Arnold, London, New York, Sydney, Auckland.

Hagopjan, M. N. (1993). Režiimid, liikumised, ideoloogiad. Tallinn: Olion.

Hennoste, T. (1999). Eesti kesksete lehtede usaldusväärsus uudiste edastajana. Vikerraar, nr. 1, lk. 62 – 63.

Hoyer, S. (2000) The Sociology of News. Lecture Notes on Ideas, Concepts and Theories of News Production. Peatükid 1 ja 2 uudiste sotsioloogia kursuse abimaterjalidest Oslo Ülikoolis, Department of Media and Communication. Uudise sotsioloogia kursuse abimaterjal. Koostanud H. Harro-Loit. Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond, Tartu Ülikool.

Kalmus, V. (2003). „Is interethnic integration possible in Estonia?": ethno-political discourse of two ethnic groups. *Discourse & Society*. Sage, London, Thousand Oaks, New Delhi.

Kalmus, V. (2002). Meedia ja kommunikatsiooni uurimismeetodid. Loengukonspekt kevadsemestrist 2002.

Kalmus, V., Vihalemm, T. (2004). Eesti siirdekultuuri väärtused. Ülevaade uurimuse Mina. Maailm. Meedia tulemustest. Toimetajad V. Kalmus, M. Lauristin ja P. Pruulmann-Vengerfeldt. Tartu Ülikooli Kirjastus. lk. 31 - 39.

Lauristin, M. (2000). Kas see ongi siis nüüd see Eesti aeg? Muutuste diskursus Eesti ajakirjanduses. Kõnelev ja kõneldav inimene: Eesti erinevate eluvaldkondade diskursus. Artiklite kogumik. Toimetaja V.-R. Ruus. Tallinn: TPÜ Kirjastus. lk. 63 – 84.

- Lauristin, M.** (2000). Sissejuhatus poliitilisse kommunikatsiooni. Käsikirjaline loengukonspekt sügissemestrist 2000. TÜ ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond
- Lauristin, M., Vihalemm, P.** (1980). Massikommunikatsiooni teooria. Tartu: Tartu Riikliku Ülikooli Žurnalistikakateeder.
- Lauristin, M., Vihalemm, P., Tallo, I.** (1997), Poliitilise kultuuri areng Eestis. Sirp, 17. ja 24.10.1997.
- McQuail, D.** (2003). McQuaili massikommunikatsiooni teooria. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Seliste, T.** (2005) Ebavõrdsuse diskursusest meediatekstides: “Kahe Eesti” arutelu näide. Bakalaureusetöö. Sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika osakond, Sotsiaalteaduskond, Tartu Ülikool.
- Timak, R.**, 1971: “Sisuanalüüsi meetodist ja selle rakendamisest”, *Fakt, sõna, pilt*. VI. Tartu. 86-115.
- Titscher, S. et al.**, 2000: *Methods of Text and Discourse Analysis*. SAGE, London, Thousand Oaks, New Delhi.
- van Dijk, T.A.**. (2001). Multidisciplinary CDA: a plea for diversity. *Methods of Critical Discourse Analysis*. R. Wodak, M. Meyer. Sage, London, Thousand Oaks, New Delhi.
- Varrak, T.** (2001). Poliitika- ja riigiteadus. Tallinn: Külim.
- Vihalemm, P.** (1996). Kommertsiaalne ja kriitiline ajakirjandus. Kultuurileht, 11.okt.1996.

LISAD

LISA 1. Kodeerimisjuhend

A Kuupäev

Artikli nimi

Artikli autor

B Rubriik

Postimees:

1. Esilehe uudis
2. Juhtkiri
3. Siseuudis
4. Majandus
5. Arvamus
6. Online uudis

Äripäev

1. Juhtkiri
2. Uudis
3. Arvamus
4. Online uudis

C Teema

1. Maksuameti tegevus

- 1.1. Maksuameti tegevus on seaduslik
- 1.2. Maksuameti tegevus on ebaseaduslik
- 1.3. Maksuameti tegevus on efektiivne ja kiitust vääriv
- 1.4. Maksuameti maine ja usaldusäärsus

2. Maksuameti siseprobleemid

- 2.1. Maksuameti tulemuspalgasüsteem põhjustab probleeme
- 2.2. Maksuamet hädas infoleketega
- 2.3. Maksuameti töökultuur on taunitav

3. Maksuameti peadirektor

- 3.1. Maksuameti peadirektori / A. Sõerdi personaalküsimus
- 3.2. Sõerd *versus* Palts

4. Maksumaksja

- 4.1. Ettevõtjad ja ärimehed nurisevad ja on paanikas
- 4.2. Maksupettur(lus) *versus* aus maksumaksja
- 4.3. Maksumaksja ja Maksuameti huvide konflikt

5. Maksuvõlglane I. Neivelt / T. Palts

- 5.1. Süüdi ehk Neivelti / Paltsi tegevus ebaseaduslik
- 5.2. Süütu kannataja ehk Neivelti / Paltsi tegevus seaduslik

6. Valitsus / ametkonnad

- 6.1. Valitsuse ja ametkondade tegematajätmised
- 6.2. Seaduses esinevad puudujäägid
- 6.3. Maksuameti juhtum selgelt poliitiline probleem

7. Ühiskond

- 7.1. Eetika- ja moraaliküsimus Maksuameti konfliktide taustal
- 7.2. Poliitiline- ja ärikultuur Eestis taunitav
- 7.3. Eesti maine ja usaldusvärsus saab kannatada

8. Muu

- 8.1. Hansapank ja selle maine
- 8.2. Ajakirjandus ja eetika
- 8.3. Teiste Eesti Vabariigis aset leidnud maksupettuste väljatoomine
- 8.4. Maksuamnestia
- 8.5. PR-sõda
- 8.6. Maksu ja Tolliameti ühendamise
- 8.7. Off-shore firmadega seonduv

D Kõneisikud

- 1. Maksuamet (kui institutsioon)
- 2. Maksuameti peadirektor
- 3. Maksuameti töötajad (isikuliselt)
- 4. Rahandusministeerium
- 5. I. Neivelt/T. Palts
- 6. Valitsus/ametkonnad
- 7. Maksumaksjate Liit
- 8. Maksueksperdid
- 9. Arvamusliidrid
- 10. Ajakirjanik
- 11. Ettevõtjad
- 12. Hansapank
- 13. Anonüümne allikas

- 14. Erakonnad
- 15. PR-spetsialistid

E Tegutseja

- 1. Maksuamet (kui institutsioon)
- 2. Maksuameti peadirektor
- 3. Maksuameti töötajad
- 4. Rahandusministeerium
- 5. I. Neivelt/T. Palts
- 6. Valitsus/ametkonnad
- 7. Hansapank
- 8. Ajakirjanik/ajakirjandus
- 9. Ettevõtja /maksumaksja
- 11. Erakonnad

F Kõneisiku hoiak

- 1. Informeeriv
- 2. Selgitav
- 3. Õigustav
- 4. Probleemile osutav
- 5. Analüüsiv
- 6. Kompromissivalmis
- 7. Võimupositsioone demonstreeriv
- 8. Toetav/kaitsev
- 9. Hukkamõistev/tauniv

G Artikli üldine tonaalsus

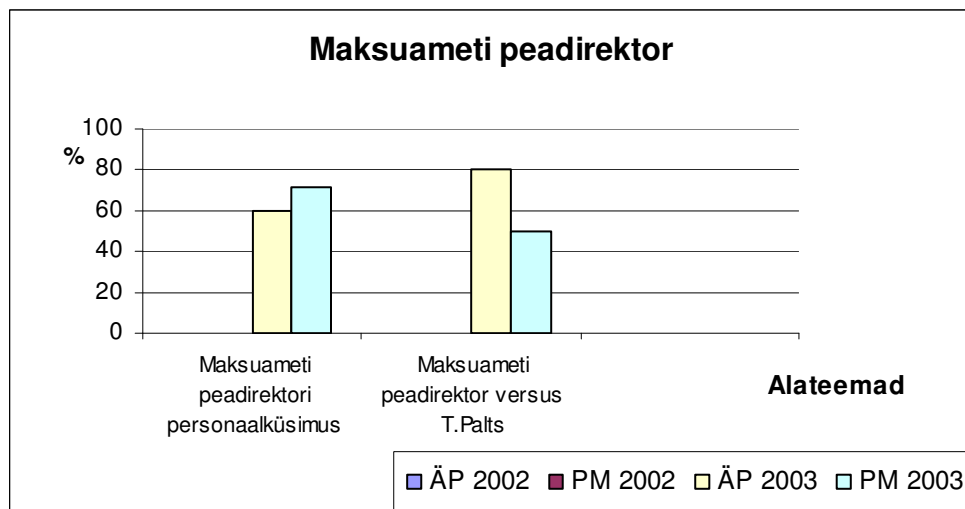
- 1. Maksuameti suhtes
 - 1.1. positiivne
 - 1.2. negatiivne
 - 1.3. neutraalne
 - 1.4. tasakaalustatud
- 2. Teise osapoole suhtes
 - 2.1. positiivne
 - 2.2. negatiivne
 - 2.3. neutraalne
 - 2.4. tasakaalustatud

LISA 2. Teemade ja alateemade protsentuaalne jagunevus ajalehtede ja aastate lõikes

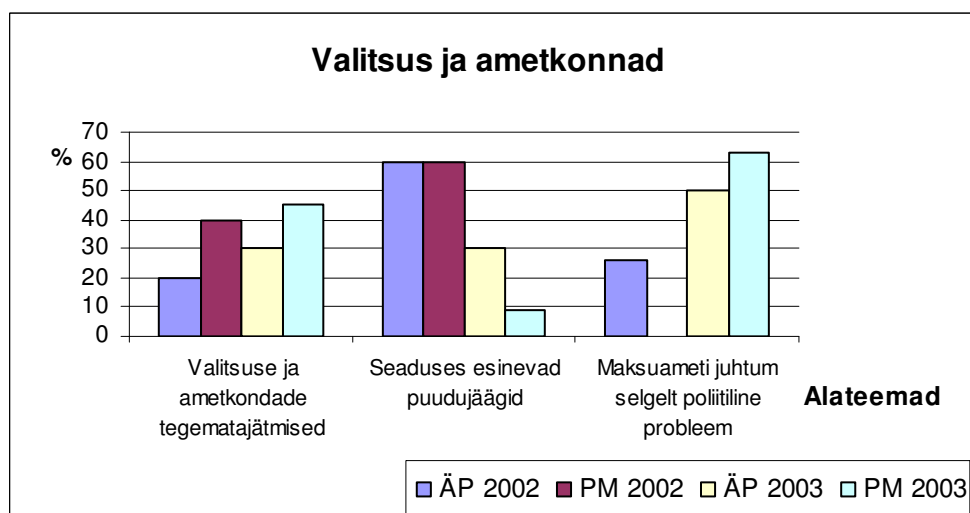
	ÄP 2002	PM 2002	ÄP 2003	PM 2003
Kodeeritud artiklite arv*	45	31	43	50
Maksuameti tegevus	53	51	74	62
Maksuameti tegevus seaduslik	41	37	28	29
Maksuameti tegevus ebaseaduslik	20	50	47	38
Maksuameti tegevus efektiivne ja kiitust vääriv	29	31	28	25
Maksuameti maine ja usaldusväarsus	12	6	9	16
Maksuameti siseprobleemid	22	16	60	42
Maksuameti tulemuspalgad põhjustavad probleeme	70	80	11	23
Maksuamet hädas infolekete	20	20	34	42
Maksuameti töökultuur on taunitav	30	20	76	47
Maksuameti peadirektor			34	36
Maksuameti peadirektori personaalküsimus			60	72
Maksuameti peadirektor <i>versus</i> T. Palts			80	50
Maksumaksja	31	29	30	18
Ettevõtjad ja ärimehed nurisevad ja on paanikas	42	55	15	66
Makspettur(lus) <i>versus</i> aus maksumaksja	35	66	15	44
Maksuameti ja maksumaksja huvide konflikt	78	33	92	77
Maksuvõlglane I. Neivelt, T. Palts	48	64	23	22
Süüdi ehk Neivelti/Paltsi tegevus ebaseaduslik	59	55	20	9
Süütu kannataja ehk Neivelti/Paltsi tegevus seaduslik	27	25	60	72
Valitsus/ametkonnad	33	32	23	22
Valitsuse ja ametkondade tegematajätmised	20	40	30	45
Seaduses esinevad puudujäägid	60	60	30	9
Maksuameti juhtum selgelt poliitiline probleem	26		50	63
Ühiskond	24	41	6	18
Eetika- ja moraaliküsimus Maksuameti konfliktide taustal	81	92	33	66
Poliitiline- ja ärikultuur Eestis on taunitav	54	23	66	55
Eesti maine ja usaldusväarsus saab kannatada		15	33	11
Muu	28	22	25	12
Hansapank ja selle maine	53	42		
Ajakirjandus ja eetika	61	28	27	33
Teiste maksupettuste välja toomine	7	14	27	16
Maksuamnestia	15	28		
PR-sõda			9	50
Maksu- ja Tolliameti ühendamine			18	16
OFF-shore firmadega seonduv			27	

* Analüüsi käigus kodeeritud artiklid on antud tabelis täisarvuna. Teemade, alateemade ning väidete kajastused on antud protsentides.

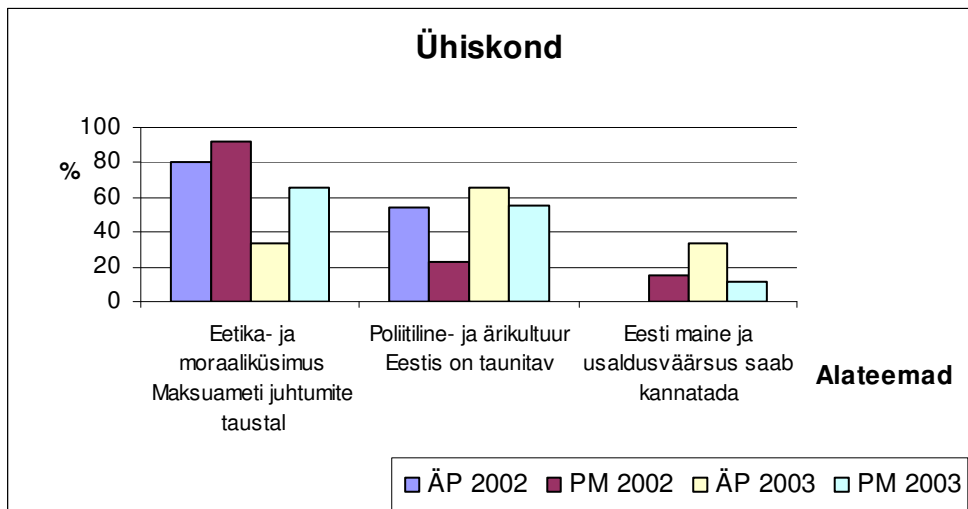
LISA 3. Alateemade kajastused ajalehtedes

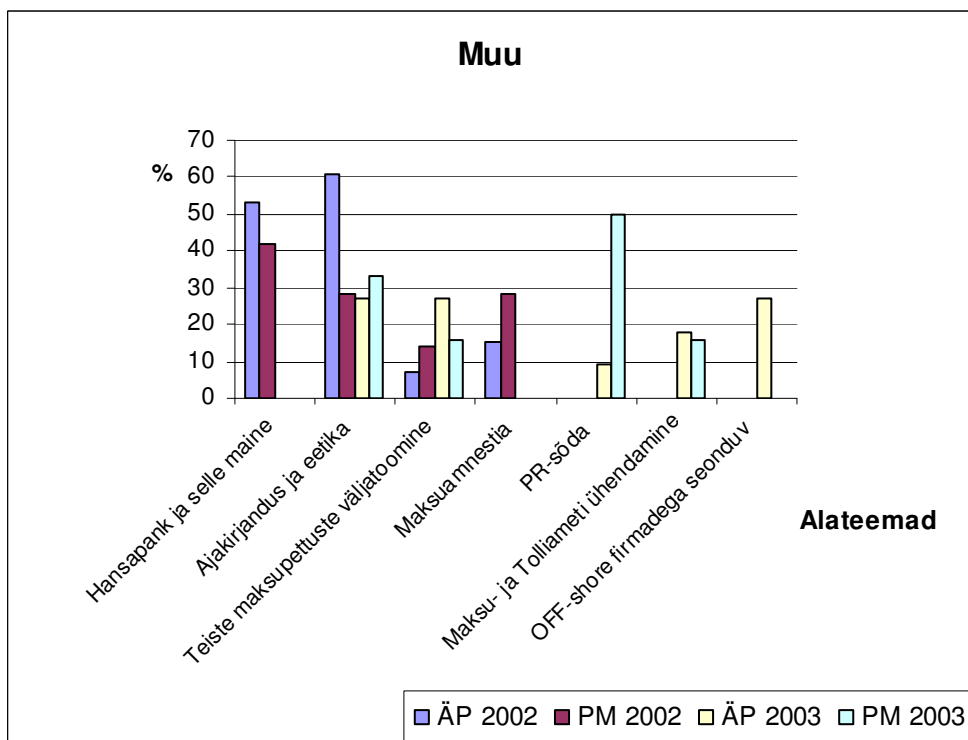
Joonis 1. Teema „Maksuameti peadirektor“ all kajastatud alateemad

Joonis 2. Teema „Valitsus ja ametkonnad“ all kajastatud alateemad

Joonis 3. Teema „Ühiskond“ all kajastatud alateemad

Joonis 4. Teema „Muu“ all kajastatud alateemad

LISA 4. Diskursuste ja strateegiate koondtabel

MAKSUAMETI TEGEVUS

Maksuameti tegevuse seaduslik

Äripäev 2002	Postimees 2002	Äripäev 2003	Postimees 2003
Pooldav diskursus	Pooldav diskursus	Ratsionaalne diskursus	Pooldav diskursus
Püsi-kindlate sümbolite kasutamine	Püsi-kindlate sümbolite kasutamine	Ratsionaalselt argumenteeritud lähenemine	Püsi-kindlate sümbolite ülekandmine
Ratsionaalne diskursus	Ratsionaalne diskursus		Lihtsustatud lähenemine
Ratsionaalselt argumenteeritud lähenemine	Ratsionaalselt argumenteeritud lähenemine		
	Meie-grupi loomine		
	Üleminekuperioodi diskursus		
	Ajaloolise konteksti kasutamine		

Maksuameti tegevus ebaseaduslik

Äripäev 2002	Postimees 2002	Äripäev 2003	Postimees 2003
Protestidiskursus	Protestidiskursus	Protestidiskursus	Ratsionaalne diskursus
Lihtsustatud lähenemine	Patuoina strateegia	Patuoina strateegia	Ratsionaalselt argumenteeritud lähenemine
Motiveerimata argumentatsiooni kasutamine	Kannatajate diskursus	Kannatajate diskursus	
	Kaastundele apelleerimine	Kaastundele apelleerimine	
		Moraliseeriv diskursus	
		Lihtsustatud lähenemine	

Maksuameti tegevus efektiivne ja kiitust vääriv

Äripäev 2002	Postimees 2002	Äripäev 2003	Postimees 2003
Pooldav diskursus	Pooldav diskursus	Üleminekuperioodi diskursus	Pooldav diskursus
Hea ja halva kõrvutamise	Hea ja halva kõrvutamise	Ajaloolise konteksti kasutamine	Ratsionaalselt argumenteeritud lähenemine
	Ratsionaalne diskursus	Hea ja halva kõrvutamise	
	Meie-grupi konstrueerimine		

Maksuameti maine

Äripäev 2002	Postimees 2002	Äripäev 2003	Postimees 2003
Pooldav diskursus	Hirmusugereerimisdiskursus	Ootuste diskursus	Hirmusugereerimisdiskursus
Hea ja halva kõrvutamine	Sildistamine Emotsionaalne lähenemine	Ratsionaalne lähenemine	Sildistamine Emotsionaalne lähenemine Pos. "meie" ja neg. "nende" konstrueerimine Teadja rolli kasutamine
			Ootuste diskursus
			Lihtsustatud lähenemine

MAKSUAMETI SISEPROBLEEMID

Maksuameti tulemuspalgasüsteem põhjustab probleeme

Äripäev 2002	Postimees 2002	Äripäev 2003	Postimees 2003
Ratsionaalne diskursus	"Õli tulle valamise" diskursus	Protestidiskursus	Protestidiskursus
Ratsionaalselt argumenteeritud lähenemine	Motiveerimata argumentatsiooni kasutamine	Emotsionaalne lähenemine	Patuoina strateegia
"Õli tulle valamise" diskursus	Protestidiskursus	Hirmusugereerimisdiskursus	Lihtsustatud lähenemine
Motiveerimata argumentatsiooni kasutamine	Patuoina strateegia	Kõnekujundite kasutamine	Kõnekujundite kasutamine
Hirmusugereerimisdiskursus		Ebareaalsete stsenaariumide loomine	Hirmusugereerimisdiskursus
Emotsionaalne lähenemine			Emotsionaalne lähenemine
Ebareaalsete stsenaariumide loomine			
Kannatajate diskursus			
Kaastundele apelleerimine			

Maksuamet hädas infoleketega

Äripäev 2002	Postimees 2002	Äripäev 2003	Postimees 2003
Hirmusugereerimisdiskursus	Hirmusugereerimisdiskursus	Hirmusugereerimisdiskursus	Hirmusugereerimisdiskursus
Võimalike stsenaariumide loomine	Teadja roll kasutamine Emotsionaalne lähenemine	Argumenteeritud lähenemine	Emotsionaalne lähenemine
		"Õli tulle valamise" diskursus	Ebareaalsete stsenaariumide loomine
		Probleemi üldistamine	"Õli tulle valamise" diskursus
			Probleemi üldistamine
			Protestidiskursus
			Patuoina strateegia

Maksuameti töökultuur on taunitav

Äripäev 2002	Postimees 2002	Äripäev 2003	Postimees 2003
Protestidiskursus	Protestidiskursus	"Õli tulle valamise" diskursus	Protestidiskursus
Ebareaalsete stsenaariumide loomine	Patuoina strateegia	Probleemi üldistamine	Argumenteeritud lähenemine
Patuoina strateegia		Lihtsustatud lähenemine	Patuoina strateegia
Kannatajate diskursus		Protestidiskursus	Emotsionaalne lähenemine
Kaastundele apelleerimine		Patuoina strateegia	Kannatajate diskursus
			Kaastundele apelleerimine
			Hirmusugereerimisdiskursus
			Emotsionaalne lähenemine
			Kõnekujundite kasutamine

MAKSUMAKSJA

Ettevõtjad ja ärimehed nurisevad ja on paanikas

Äripäev 2002	Postimees 2002	Äripäev 2003	Postimees 2003
Pooldav diskursus	Ratsionaalne diskursus	Pooldav diskursus	Protestidiskursus
Kõnekujundite kasutamine	Ratsionaalselt argumenteeritud lähenemine	Kõnekujundite kasutamine	Patuoina strateegia
Hirmusugereerimisdiskursus	Hirmusugereerimisdiskursus		Emotsionaalne lähenemine
Emotsionaalne lähenemine	Kõnekujundi kasutamine		Kannatajate diskursus
Üleminekuperioodi diskursus	Emotsionaalne lähenemine		Kaastundele apelleerimine
Ajaloolise konteksti kasutamine			

Maksupettur(lus) versus aus maksumaksja

Äripäev 2002	Postimees 2002	Äripäev 2003	Postimees 2003
Ratsionaalne diskursus	Ratsionaalne diskursus	Protestidiskursus	Ratsionaalne diskursus
Ratsionaalselt argumenteeritud lähenemine	Ratsionaalselt argumenteeritud lähenemine	Lihtsustatud lähenemine	Ratsionaalselt argumenteeritud lähenemine
	Hea ja halva kõrvutamine		Meie-grupi konstrueerimine

Maksuameti ja maksumaksja huvide konflikt

Äripäev 2002	Postimees 2002	Äripäev 2003	Postimees 2003
Pooldav diskursus	Pooldav diskursus	Ratsionaalne diskursus	Pooldav diskursus
Kõnekujundite kasutamine	Kõnekujundite kasutamine	Ratsionaalselt argumenteeritud lähenemine	Kõnekujundite kasutamine
Ratsionaalne diskursus	Lihtsustamine	Protestidiskursus	Ebareaalsete stsenaariumide loomine
Ratsionaalselt argumenteeritud lähenemine	Ratsionaalne diskursus	Teadja rolli kasutamine	Protestidiskursus
Hea ja halva kõrvutamine	Ratsionaalselt argumenteeritud lähenemine	Kõnekujundi kasutamine	Kõnekujundi kasutamine
Protestidiskursus	Negatiivse "nende-grupi" konstrueerimine	Sildistamine	Lihtsustatud lähenemine
Teadja rolli kasutamine			
Kõnekujundi kasutamine			
Üleminekuperioodi diskursus			
Ajaloolise konteksti kasutamine			

MAKSUVÕLGLANE

Süüdi ehk Neivelti/Paltsi tegevus ebaseaduslik ja taunitav

Äripäev 2002	Postimees 2002	Äripäev 2003	Postimees 2003
Ratsionaalne diskursus	Moraliseeriv diskursus	Moraliseeriv diskursus	
Ratsionaalselt argumenteeritud lähenemine	Kõnekujundite kasutamine	Ratsionaalselt argumenteeritud lähenemine	
	Teiste käitumise ettekujutamine		

Süütu kannataja ehk Neivelti/Paltsi tegevus seaduslik

Äripäev 2002	Postimees 2002	Äripäev 2003	Postimees 2003
Protestidiskursus	Protestidiskursus	Protestidiskursus	Protestidiskursus
Motiveerimata argumentatsiooni kasutamine	Patuoina strateegia	Lihtsustatud lähenemine	Patuoina strateegia
Kannatajate diskursus	Motiveerimata argumentatsiooni kasutamine	Patuoina strateegia	Lihtsustatud lähenemine
Kaastundele apelleerimine	Kannatajate diskursus	Ebareaalsete stsenaariumide loomine	Teadja rolli kasutamine
Teadja rolli kasutamine	Teadja rolli kasutamine		Ebareaalsete stsenaariumide loomine
Kõnekujundi kasutamine	Emotsionaalne lähenemine		Kannatajate diskursus
	Kõnekujundite kasutamine		Kaastundele apelleerimine
			Kõnekujundi kasutamine
			Heategija diskursus
			Positiivne enesekujutamine